

ถอดบทเรียนและสรุปเนื้อหา
จากงานเสวนาออนไลน์

Think Tank Webinar Series :

หล้ากกระบวนทัศน์ต่อ การเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ

ฉบับเรียบเรียงเพื่อเผยแพร่

28 สิงหาคม 2569 | 13.00–16.00 น.

โดย Climate Justice for All ร่วมกับ Bangkok Climate Action Week

Think Tank Webinar Series

หลากหลายกระบวนการสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ฉบับเรียบเรียงเพื่อเผยแพร่

28 สิงหาคม 2569 | 13.00–16.00 น. | เสวนาออนไลน์

บทสรุปสำหรับเผยแพร่

โลกภูมิอากาศไม่ได้มีเพียงคำตอบเดียว

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมักถูกเล่าผ่านตัวเลขอุณหภูมิ ปริมาณก๊าซเรือนกระจก เป้าหมาย Net Zero หรือต้นทุนทางเศรษฐกิจ แต่เวที “หลากหลายกระบวนการสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” ชวนขยับคำถามให้กว้างกว่านั้น เพราะวิกฤตภูมิอากาศไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในชั้นบรรยากาศ หากเกิดขึ้นพร้อมกันในระบบเศรษฐกิจ โครงสร้างอำนาจ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การทำความเข้าใจปัญหาจึงต้องอาศัยหลายกระบวนการที่มองเห็นคนละด้าน และเปิดพื้นที่ให้ความรู้แต่ละแบบสนทนากัน

มุมมองทางวิทยาศาสตร์ช่วยให้เราเข้าใจการทำงานของระบบโลก เห็นแนวโน้มและขีดจำกัดทางกายภาพ รวมทั้งใช้ข้อมูล การสังเกต และแบบจำลองเพื่อคาดการณ์ความเสี่ยงในอนาคต จุดแข็งของวิทยาศาสตร์จึงอยู่ที่การทำให้สิ่งที่ดูไกลตัวกลายเป็นสิ่งที่ตรวจวัด เปรียบเทียบ และติดตามได้ แต่ข้อมูลทางกายภาพเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบได้ทั้งหมดว่า ใครเป็นผู้ก่อปัญหา ใครรับผลกระทบมากกว่า ใครมีอำนาจกำหนดแนวทางแก้ไข และต้นทุนของการเปลี่ยนผ่านจะถูกแบ่งอย่างไร

มุมมองทางเศรษฐศาสตร์จึงเข้ามาตั้งคำถามต่อการจัดสรรทรัพยากร ต้นทุน แรงจูงใจ และกลไกที่ทำให้ผู้ก่อผลกระทบต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบของตน เครื่องมืออย่างราคาคาร์บอนหรือภาษีคาร์บอนมีตรรกะสำคัญในการทำให้ต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมที่เคยถูกผลักออกไปนอกระบบเศรษฐกิจกลับเข้ามาอยู่ในการตัดสินใจ แต่เวทีก็ชี้ให้เห็นว่าเครื่องมือทางราคาไม่ใช่คำตอบที่เป็นกลางโดยตัวมันเอง เพราะต้นทุนสามารถถูกผลักต่อไปยังผู้บริโภค และมาตรการที่ออกแบบโดยไม่คำนึงถึงความเหลื่อมล้ำอาจสร้างคำถามด้านความเป็นธรรมขึ้นมาใหม่

การเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีก็มีข้อจำกัดในลักษณะเดียวกัน เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นอาจลดการใช้พลังงานต่อหน่วย แต่หากต้นทุนการใช้งานลดลงจนทำให้ผู้คนใช้มากขึ้น ผลประโยชน์ที่ควรเกิดขึ้น อาจถูกหักล้างด้วยการบริโภคที่เพิ่มขึ้น การแก้ปัญหาภูมิอากาศจึงไม่อาจพึ่งคำตอบว่า “เปลี่ยนเทคโนโลยี” เท่านั้น หากต้องถามต่อถึงแบบแผนการผลิต การบริโภค และคุณค่าที่ผลักดันให้สังคมต้องการ “มากขึ้นและเร็วขึ้น” อยู่ตลอดเวลา

เมื่อวางวิทยาศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ไว้เคียงกัน เราจึงเห็นภาพสำคัญประการหนึ่งว่า วิกฤตภูมิอากาศเป็นทั้งปัญหาทางกายภาพและปัญหาทางสังคม การลดก๊าซเรือนกระจกจำเป็น แต่คำถามเรื่องความสัมพันธ์ อำนาจ และความเป็นธรรมก็จำเป็นไม่แพ้กัน เพราะโลกที่คาร์บอนลดลงอาจยังเป็นโลกที่ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้น หรือเป็นโลกที่ธรรมชาติและชุมชนบางแห่งต้องรับภาระจาก “ทางออก” ของคนอื่นได้เช่นกัน

จาก “ทรัพยากร” สู่ “เครือญาติ”

เมื่อภูมิอากาศคือวิกฤตของความสัมพันธ์

มุมมองของชนพื้นเมืองและชุมชนชาติพันธุ์ทำให้กรอบการสนทนาขยายออกไปอีกชั้น จากการมองธรรมชาติเป็นทรัพยากร ไปสู่การมองธรรมชาติในฐานะความสัมพันธ์และเครือญาติ แนวคิดนี้เสนอว่า ก่อนโลกจะร้อนขึ้นในความหมายทางกายภาพ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกอาจ “ร้อน” และเปลี่ยนไปก่อนแล้ว เมื่อความเร็ว การผลิต และการบริโภคกลายเป็นคุณค่าหลัก มนุษย์ค่อย ๆ มองดิน น้ำ ป่า พืช และสัตว์เป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้ มากกว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตและระบบความสัมพันธ์ที่เราดำรงอยู่ร่วมกัน

ความรู้ของชุมชนจึงไม่ได้อ่านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศผ่านเครื่องมือวัดเพียงแบบเดียว แต่ผ่าน “การฟังระบบนิเวศ” และความสามารถในการอ่านฝนจากดิน อ่านน้ำจากป่า อ่านฤดูกาลจากพืช อ่านความชื้นจากไฟ อ่านความเปลี่ยนแปลงจากเมล็ดพันธุ์ สัตว์ อาหาร และความทรงจำที่สะสมข้ามรุ่น สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือน “จดหมายเหตุภูมิอากาศที่มีชีวิต” ซึ่งข้อมูลไม่ได้อยู่เพียงในฐานข้อมูลหรือภาพดาวเทียม แต่อยู่ในร่างกาย วิถีชีวิต ป่า ลำห้วย เมล็ดพันธุ์ พิธีกรรม และความทรงจำของผู้คน

เมื่อภูมิอากาศเปลี่ยน ผลกระทบจึงไม่ใช่เพียงอุณหภูมิสูงขึ้นหรือฝนแปรปรวน แต่เป็น “ภาวะคลาดจังหวะทางนิเวศ” ฝนไม่มาตามฤดูกาล พืชไม่เติบโตตามวงจรเดิม สัตว์ส่งสัญญาณไม่ตรงกับช่วงเวลาที่ชุมชนเคยอ่านได้ ปฏิทินการผลิต พิธีกรรม และความรู้ที่เคยเชื่อมโยงกันเริ่มไม่สอดคล้องกับโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง ผลกระทบทางภูมิอากาศจึงเกิดพร้อมกันต่อการดำรงชีพ ความรู้ วัฒนธรรม จิตวิญญาณ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ

ข้อเสนอสำคัญจากมุมมองนี้คือ การรักษาความสัมพันธ์ การรู้ขอบเขต และการรื้อฟื้นความสามารถของธรรมชาติในการเกิดใหม่ การใช้ธรรมชาติจึงไม่ได้ถูกแบ่งง่าย ๆ ระหว่าง “ใช้” กับ “ไม่ใช้” แต่ถามว่าใช้อย่างไรโดยไม่ทำลายศักยภาพในการฟื้นตัว แนวคิด “จริยธรรมแห่งความเพียงพอ” จึงไม่ใช่การปฏิเสธการพัฒนา หากเป็นการถามว่าเมื่อไรจึงควรพอ เมื่อไรควรหยุด และจะอย่างไรให้การผลิตและการบริโภคไม่ทำลายเงื่อนไขของชีวิตในอนาคต

จากจุดนี้ สิทธิของธรรมชาติสามารถถูกมองเชื่อมโยงกับ “สิทธิแห่งความสัมพันธ์” ชุมชนต้องสามารถใช้ดูแล ต้ม อาบ เคารพ หรือประกอบพิธีกรรมกับแม่น้ำและป่าได้ ขณะเดียวกันธรรมชาติก็ควรมีเงื่อนไขให้ดำรงความสัมพันธ์กับชีวิตอื่นต่อไป การจัดการจึงขยับจาก resource management ไปสู่ relational stewardship หรือการใช้และดูแลระบบความสัมพันธ์อย่างรับผิดชอบ

อย่างไรก็ตาม เวทีย้าด้วยว่าความรู้ชนพื้นเมืองไม่ควรถูกทำให้โรแมนติกหรือถูกยกเป็นคำตอบเดียว ความรู้ดังกล่าวมีความเฉพาะพื้นที่และไม่สามารถแทนที่วิทยาศาสตร์ภูมิอากาศระดับโลกได้ทั้งหมด สิ่งที่ต้องเปลี่ยนคือความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างระบบความรู้ เพื่อให้คนที่อ่านป่า น้ำ ไฟ ฤดูกาล และระบบนิเวศมาหลายชั่วอายุคนมีพื้นที่ในการกำหนดความหมายและการตัดสินใจร่วมกับนักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ และผู้กำหนดนโยบาย

จากการลดคาร์บอนสู่ความเป็นธรรม

โจทย์สำคัญของการเปลี่ยนผ่าน

เมื่อมองผ่านรัฐศาสตร์และมานุษยวิทยา คำถามสำคัญไม่ได้มีเพียงว่า “เราจะลดคาร์บอนอย่างไร” แต่รวมถึง “ใครมีอำนาจนิยามปัญหาและคำตอบ” นโยบายภูมิอากาศทุกชนิดเกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างอำนาจ มีผู้ได้ประโยชน์ ผู้รับต้นทุน และกลุ่มที่เสี่ยงของตนเองอาจไม่ถูกนับรวม การเปลี่ยนผ่านจึงต้องพิจารณาทั้งประสิทธิผลในการลดก๊าซเรือนกระจกและความเป็นธรรมของกระบวนการตัดสินใจ

ตัวอย่างการอภิปรายเรื่องรถไฟฟ้า พลังงานแสงอาทิตย์ และภาษีคาร์บอนสะท้อนความซับซ้อนนี้ได้ชัดเจน เทคโนโลยีสะอาดสามารถช่วยลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล แต่การผลิตเทคโนโลยีก็มีห่วงโซ่วัตถุดิบและผลกระทบของตนเอง ประสิทธิภาพที่สูงขึ้นอาจกระตุ้นการใช้มากขึ้น ขณะที่ภาษีคาร์บอนอาจช่วยสร้างแรงจูงใจให้ลดการปล่อย แต่ก็ต้องพิจารณาว่าใครเป็นผู้จ่ายจริง และรายได้จากมาตรการดังกล่าวถูกนำกลับมาใช้เพื่อการเปลี่ยนผ่านและลดความเหลื่อมล้ำได้มากน้อยเพียงใด

เวทีจึงชวนให้มอง climate justice ไม่ใช่หัวข้อที่เติมเข้าไปหลังจากออกแบบนโยบายเสร็จแล้ว แต่เป็นหลักที่ต้องอยู่ในกระบวนการตั้งแต่ต้น การลดคาร์บอนที่ไปทำลายสิทธิของชุมชน หรือการเพิ่มพื้นที่อนุรักษ์ที่ตัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ซึ่งพวกเขาดูแลมายาวนาน อาจบรรลุเป้าหมายบางตัวเลข แต่สร้างความไม่เป็นธรรมรูปแบบใหม่ การปกป้องสิทธิของธรรมชาติจึงไม่ควรถูกทำให้เป็นการแข่งขันกับสิทธิชุมชน หากต้องออกแบบให้ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตหลายรูปแบบสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้

ในระดับชีวิตประจำวัน แนวคิดเรื่อง “ความเพียงพอ” ทำให้การแก้ปัญหาภูมิอากาศไม่จำกัดอยู่ที่นโยบายระดับชาติ การสำรวจอาหารที่ซื้อแล้วทิ้ง เสื้อผ้าที่มีแต่ไม่ได้ใช้ รองเท้า สิ่งของ หรืออุปกรณ์สำนักงานที่มีเกินความจำเป็น เป็นวิธีทำให้คำถามเรื่องการผลิตและการบริโภคกลับมาอยู่ใกล้ตัวมากขึ้น ประเด็นสำคัญไม่ใช่การเลิกใช้ทุกสิ่ง แต่คือการใช้เท่าที่จำเป็นและลดความต้องการที่ถูกเร่งให้เพิ่มขึ้นอย่างไม่มีขอบเขต

สาระร่วมของการเสวนาจึงไม่ใช่การเลือกว่ากระบวนการไหนดีที่สุด แต่คือการยอมรับว่าปัญหาภูมิอากาศมีหลายชั้น วิทยาศาสตร์ทำให้เราเห็นระบบโลกและความเสี่ยง เศรษฐศาสตร์ทำให้เห็นต้นทุนและแรงจูงใจ ความรู้ชนพื้นเมืองทำให้เห็นความสัมพันธ์ จังหวะของระบบนิเวศ และขอบเขตของการใช้ ขณะที่รัฐศาสตร์และมานุษยวิทยาทำให้เราถามว่าใครมีอำนาจนิยามปัญหาและกำหนดอนาคต

หากนำมามองเหล่านี้น่าสนใจมาก การรับมือวิกฤตภูมิอากาศจะไม่หยุดอยู่ที่การทำให้ตัวเลขคาร์บอนลดลง แต่จะมุ่งสร้างสังคมที่รักษาสภาพของธรรมชาติในการฟื้นตัว ลดความเหลื่อมล้ำ เปิดพื้นที่ให้ความรู้หลายระบบ และทำให้ชุมชนมีสิทธิร่วมกำหนดการเปลี่ยนผ่าน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงเป็นโจทย์ของการออกแบบความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม อำนาจ มนุษย์ และโลกที่เราเป็นส่วนหนึ่งอยู่ด้วยกัน

เนื้อหาการเสวนาฉบับเรียงเรียง

เรียงเรียงจากบทถอดเสียง โดยตัดเวลาและคำบอกนาที่ออก เพื่อให้อ่านต่อเนื่อง พร้อมคงสาระ ลำดับข้อเสนอ ตัวอย่าง และช่วงถาม-ตอบไว้

ดร.กฤษฎา บุญชัย: สวัสดีทุก ๆ ท่านครับ ผม กฤษฎา บุญชัย จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา และเป็นการร่วมจัดงานแบ่งคือก ที่เป็นการรวมตัวของทุกภาคส่วนในการศึกษาและขับเคลื่อนเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศร่วมกัน

ปีนี้เราจัดงานเป็นครั้งที่ 2 ซึ่งเรากำลังทำให้โจทย์เรื่องของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นเรื่องที่ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องและเข้าถึงได้ เพื่อให้ทุกคนมีความหวังที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยปีนี้เราเชื่อว่าประชาชนไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม สามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการรับมือกับปัญหาอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นปัญหาระดับโลกได้

ในการจัดงาน จะมีเวทีที่หลากหลายในช่วงเดือนตุลาคม ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคมเป็นต้นไป บริเวณสวนลุมพินี และพื้นที่ใกล้เคียง สามารถติดตามรายละเอียดได้ทางเพจเฟซบุ๊ก และนี่ก็คือหนึ่งในกิจกรรมนั้นครับ

เราจัดเวทีนี้ขึ้นมาโดยมีเป้าหมายคือ ประเด็นการขับเคลื่อนเรื่องสภาพภูมิอากาศจะมีความเข้มข้นหรือคืบหน้าไม่ได้เลย หากเราขาดกระบวนการทางความคิด และกระบวนการทางความคิดที่สำคัญนี้ ทำให้เราเห็นว่าพลังความรู้และพลังปัญญามาจากหลายภาคส่วน เราจึงอยากมีวงเสวนาเพื่อมาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งนี่เป็นครั้งที่หนึ่งของการจัดงาน ขอต้อนรับทุกท่านเข้าร่วมเวทีในวันนี้ครับ

เราจัดเวทีในหัวข้อ "หลากกระบวนการทัศน์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ" ด้วยเหตุผลที่ว่ากระบวนการทัศน์หรือมุมมองของสังคมเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้นมีความหลากหลาย เราจึงได้รับเกียรติจากวิทยากรที่มีมุมมองและแนวคิดในแต่ละด้านมาร่วมแลกเปลี่ยนกัน

อีกสักครู່ทางผู้ดำเนินรายการจะนำทุกท่านเข้าสู่กระบวนการต่อไป ขอขอบคุณทุกท่าน และหวังว่าเวทีนี้จะนำความรู้ไปสู่การสร้างความเข้าใจและขับเคลื่อนสังคมต่อไป ขอส่งต่อเวทีให้กับผู้ดำเนินรายการของเรา คุณพงศ์ธร แก้ววิไล จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ขอเรียนเชิญครับ

ผู้ดำเนินรายการ: สวัสดีครับ ผมรับหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการของงานเสวนาออนไลน์ในวันนี้ จริง ๆ อยากรู้จักทุกคนเลยครับ ช่วยกดรีแอกชัน (Reaction) เพื่อเช็คหน่อยได้ไหมครับว่าทุกคนยังอยู่ตรงนี้และยังตั้งใจฟังกันอยู่ โอ้ขอบคุณมาก ๆ เลยครับ หัวใจมาเต็มเลย ดีใจมาก ๆ ที่ทุกคนมีส่วนร่วมกัน

ในงานเสวนานี้ เราอยากให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพูดคุยอย่างมีคุณภาพ หากมีประเด็นไหนสงสัย มีคำถาม หรืออยากชวนคุย ก็สามารถยกมือและเปิดไมค์พูดคุยกันได้เลยครับ แต่ก่อนอื่นอยากพาทุกคนมาร่วมกันเช็กอินสั้น ๆ ขออนุญาตแชร์หน้าจอนะครับ... โอเค เห็นหน้าจอผมใช้ไหมครับ ขอบคุนมากครับ

คำถามคือ ถ้านึกถึงคำว่า "การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ" ทุกคนนึกถึงอะไรครับ อาจจะพิมพ์มาในช่องแชต หรือจะเปิดไมค์เปิดกล้องตอบก็ยินดีมาก ๆ เลยครับ ขอแค่หนึ่งคำหรือหนึ่งประโยคก็ได้ อาจจะลองตอบในใจดูนะครับว่า สิ่งแรกที่นึกถึงเมื่อได้ยินคำนี้ คือคำว่าอะไรที่ผุดขึ้นมาในหัว

เพราะสิ่งนี้สอดคล้องกับสิ่งที่เราจะคุยกันในวันนี้ นั่นคือมุมมองต่อเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งอาจจะมีคำว่า "กระบวนทัศน์" เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดความคิดของเรา สิ่งแรกที่ผมอยากพาทุกคนไปดูก็คือ สถานการณ์ล่าสุดที่นับเป็นโศกนาฏกรรม...

ผู้ดำเนินรายการ: ภัยธรรมชาติที่เราไม่อยากให้เกิดขึ้น แต่มันก็เกิดขึ้นแล้ว คือกรณีน้ำท่วมฉับพลันบริเวณชายแดนเนปาล-ทิเบต ซึ่งทำให้เราเห็นแล้วว่า ความรุนแรงของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ส่งผลกระทบอย่างหนักต่อวิถีชีวิต สร้างความเสียหายต่อทั้งมนุษย์และธรรมชาติ สถานการณ์ในอินเดีย เนปาล ทิเบต รวมถึงแม่น้ำทีस्ता (Teesta) เป็นสิ่งที่ชี้ชัดว่าเราต้องพูดคุยเรื่องนี้กันให้มากขึ้น ในกรณีคล้ายกันนี้เคยเกิดขึ้นแล้วเมื่อปี 2021 ที่แม่น้ำนันทาเทวี ประเทศอินเดีย ซึ่งมีผู้เสียชีวิตในลักษณะเดียวกัน เราจึงคาดการณ์ว่าเหตุการณ์เช่นนี้อาจเกิดขึ้นด้วยความถี่ที่มากขึ้นเรื่อย ๆ นี่คือการประเด็นที่เราอยากชวนคุยและสร้างความตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ให้มากขึ้น

ในวันนี้ เราอยากพาทุกคนมาทำความเข้าใจคำว่า “กระบวนทัศน์” (Paradigm) กันก่อน กระบวนทัศน์ในความหมายของมันคือ กรอบความคิดที่เราใช้มองโลก หรือวิธีคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสังคม อาจจะมีกระบวนทัศน์หลักที่เป็นตัวกำหนด (Shape) ให้สังคมคิดไปในทิศทางนั้นเป็นส่วนใหญ่ หรืออาจจะมีกระบวนทัศน์รองลงมา ซึ่งสิ่งนี้คือวิธีคิดที่เราใช้ในการมองโลก

ในส่วนของสไลด์เรื่องกระบวนทัศน์ ภาพอาจจะดูซับซ้อนไปสักหน่อย แต่อยากให้เห็นว่าในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มีการเปลี่ยนผ่านของกระบวนทัศน์หลายครั้งที่มีอิทธิพลต่อสังคม ตั้งแต่สมัยโบราณที่มนุษย์ยังเป็นศูนย์กลาง ช่วงยุคของโสกราตีสและอริสโตเติล ซึ่งเป็นยุคแห่งการฟื้นฟูทางปัญญา เข้าสู่ยุคกลางที่วิธีคิดเชิงศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อโลกมากขึ้น จากนั้นเข้าสู่ยุคปฏิวัติวิทยาศาสตร์ จนมาถึงยุคปัจจุบันที่เป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรมและเข้าสู่ระบบทุนนิยม

เราจึงอยากชวนมองว่า ในปัจจุบันหรือในอนาคต มีกระบวนทัศน์อะไรบ้างที่เราใช้มองเรื่องใดเรื่องหนึ่งอยู่ ซึ่งเรื่องหนึ่งที่สำคัญก็คือ "กระบวนทัศน์ในการมองเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ" นี่คือการที่เราจะชวนคุยกันในวันนี้ครับ

เราได้รับเกียรติจากวิทยากรทั้ง 4 ท่านที่จะมาร่วมพูดคุย ท่านแรกคือ รศ. ดร.เสรี ศุภราทิตย์ นักวิชาการและนักวิทยาศาสตร์ที่ทำงานร่วมกับ IPCC ต่อด้วย อาจารย์ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล อาจารย์ด้าน

เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านที่สาม อาจารย์สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ อาจารย์ด้านชาติพันธุ์ศึกษาที่ทำงานคลุกคลีกับกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะ และท่านสุดท้าย ดร.กฤษฎา บุญชัย จะมาเสนอมุมมองด้านรัฐศาสตร์และมนุษยวิทยา

เบื้องต้นเราจะให้วิทยากรบรรยายคนละ 20 นาที โดยอาจจะขอให้ท่านอาจารย์เสรีเริ่มต้นก่อนเลยนะครับ และเมื่อจบเซสชันของทุกท่านแล้ว เราจะเปิดช่วง Q&A (ถาม-ตอบ) ให้ทุกคนได้ซักถามและพูดคุยกันครับ

รศ. ดร.เสรี ศุภราทิตย์: สวัสดีทุกท่าน และสวัสดีท่านที่รับชมผ่านช่องทางออนไลน์ด้วยครับ ขออนุญาตให้เจ้าภาพช่วยแชร์สไลด์ด้วยนะครับ... โอเคครับ

ก่อนอื่นต้องขอขอบคุณน้อง ๆ ทุกท่านที่เปิดโอกาสให้ผมเวทีนี้ ประเด็นแรกเลย ผมคิดว่าสิ่งหนึ่งที่มักเกิดขึ้นในสังคมไทยเวลาเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ขึ้นมา คนมักจะชี้ไปว่า Climate Change เป็นจำเลยในทุกเรื่อง ซึ่งในความเป็นจริง คณะนักวิทยาศาสตร์ของ IPCC เขาตระหนักถึงเรื่องนี้มากนะครับ เขาได้ตั้งคณะทำงานกลุ่มหนึ่งขึ้นมาศึกษาเรื่องที่เรียกว่า Climate Attribution (การศึกษาเพื่อระบุสาเหตุ) ซึ่งมีหน้าที่ประเมินเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนโลกว่า เหตุการณ์นี้คือ Climate Change ที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ (Anthropogenic) หรือไม่

หลาย ๆ เรื่อง เช่น น้ำท่วม หรือแผ่นดินถล่ม แม้แต่นักวิทยาศาสตร์หลายท่านก็มักจะบอกว่าเป็นเพราะ Climate Change อย่างเหตุการณ์ที่เนปาลก็บอกว่าเป็น Climate Change อีกใช่ไหมครับ ทั้ง ๆ ที่สาเหตุหลักจริง ๆ มันต้องลงลึกในรายละเอียดมากกว่านั้น อันนี้เป็นเรื่องแรกที่ยากจะเรียนให้ทราบครับ

เรื่องที่สอง คือผมคิดว่าพวกเราทราบดีว่าขณะนี้ IPCC กำลังอยู่ในระหว่างการประเมินรายงานฉบับที่ 7 (AR7) ซึ่งคาดว่าอีกประมาณ 3 ปีน่าจะเสร็จสมบูรณ์ เราก็ต้องรอดูว่าจะมีข้อมูลหรือหลักฐานเชิงวิทยาศาสตร์อะไรใหม่ ๆ ออกมาบ้าง สิ่งสำคัญที่สุดที่เราเฝ้าดูก็คือ ในทางวิทยาศาสตร์ เราต้องยอมรับว่าไม่สามารถคาดการณ์ความรุนแรงในระดับสุดขีดได้แม่นยำนัก ผมยกตัวอย่างเช่น ฝนที่ตกหนักถึง 300 มิลลิเมตรภายใน 12 ชั่วโมง ก่อนเกิดเหตุ ผมเองอยู่ในศูนย์เตือนภัยก็ได้รับข้อมูลคาดการณ์ว่าจะตกประมาณ 80 มิลลิเมตรอะไรทำนองนี้

เพราะฉะนั้น จึงเป็นประเด็นที่น่าติดตามว่า ในรายงานฉบับที่ 7 เขาจะมีการประเมินการนำ AI (ปัญญาประดิษฐ์) เข้ามาใช้หรือไม่ แล้วมันจะมีความน่าเชื่อถือมากขนาดไหน จะสามารถนำมาใช้แทนโมเดลแบบดั้งเดิม (Traditional Model) ที่เราใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเรารู้กันดีว่ามันคาดการณ์เหตุการณ์ความรุนแรงไม่ได้แล้ว ผมก็รอดูติดตามอยู่เหมือนกันครับ

แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า ในคณะทำงานของรายงานฉบับที่ 7 นี้ ไม่มีคนไทยไปร่วมเลยแม้แต่คนเดียว ผมก็ไม่แน่ใจว่าเป็นเพราะนักวิทยาศาสตร์ไทยไม่สนใจ, รัฐบาลส่งชื่อ (Nominate) ไปแล้วไม่ผ่าน, หรือทางรัฐบาลและพรรคการเมืองไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้ มันเลยกลายเป็นประเด็นว่า ในทุก ๆ 5-7 ปี เราต้อง

เสียโอกาสสำคัญ เพราะการได้ไปเป็นคณะทำงาน จะทำให้เราได้รับองค์ความรู้มาก่อนที่รายงานฉบับเต็มจะเผยแพร่ ทำให้เราสามารถเตรียมตัวและปรับตัวได้ทันทั่วทั้งที่กว่าคนทั่วไปครับ

ขออนุญาตผ่านสไลด์ตรงนี้ไปเลยนะครับ... ถัดมา ตอนนี้หลักฐานเชิงวิทยาศาสตร์ล่าสุด ทุกท่านทราบดีว่า IPCC ได้ชี้ให้เห็นภาพสมดุลพลังงานของโลก วิทยาศาสตร์ระบุว่า สมัยก่อนพลังงานจากดวงอาทิตย์ส่งมาเท่าไร โลกก็สะท้อนกลับไปในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน แต่ปัจจุบันมันสะท้อนกลับออกไปในปริมาณที่ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า พลังงานถูกกักเก็บไว้บนโลกและไม่ได้ถูกปล่อยผ่านออกไปสู่ชั้นบรรยากาศ เขาพบว่า ตัวเลข 91% ถูกเก็บไว้ที่มหาสมุทร, 5% อยู่บนแผ่นดิน, และอีก 3% อยู่ที่ชั้นน้ำแข็งหรือชั้นบรรยากาศ สิ่งสำคัญที่สุดที่เห็นได้ชัดก็คือ บรรยากาศรอบตัวโลกเราเกิดภาวะเสียสมดุล (Imbalance) ไปแล้วครับ

พอมันเกิดการเสียสมดุลแบบนี้ หมายความว่ามันต้องไปกระตุ้นให้เกิดความแปรปรวนที่สูงขึ้น และความแปรปรวนที่สูงนี้เองทำให้เราคาดการณ์ได้ยากมาก จากนั้นต่อไปในเรื่องของการพยากรณ์ IPCC คงจะให้ความสำคัญมากขึ้น ดังที่ผมเรียนไปตอนต้นว่า ทำไมโมเดลปัจจุบันถึงคาดการณ์ไม่ได้

ทีนี้ในรายงานฉบับที่ 6 เขาได้คาดการณ์ฉากทัศน์ (Scenario) ในระยะยาวไว้ 3 ฉากทัศน์ ฉากทัศน์แรกเขาใช้คำว่า 'We Live' (เราอยู่ได้) หมายความว่าเรา仍将อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ได้ตามปกติ ถ้าเราสามารถจำกัด (Cap) การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโลกไม่ให้เกิน 1.5 องศาเซลเซียสในศตวรรษที่ 21 แต่อย่างไรก็ตาม หลายฝ่ายให้ความเห็นว่าขณะนี้มันเลยจุดนั้นไปชั่วคราวแล้ว เช่น ในปี 2024 อุณหภูมิก็แตะ 1.5 องศาไปแล้ว พอมันพีค (Peak) ขึ้นมาแล้วมันก็จะกลับลงมา แต่โดยเฉลี่ยเขาคาดการณ์กันว่าอีกไม่เกิน 4-5 ปี ฉากทัศน์นี้จะจบลง ซึ่งหมายความว่าเป้าหมาย 1.5 องศาเซลเซียส คงจะไม่สามารถควบคุมได้แล้ว มันมาเร็วกว่าที่คาดการณ์ไว้มาก

เมื่อพ้นฉากทัศน์นี้ไป เราก็จะก้าวเข้าสู่ฉากทัศน์ใหม่ ซึ่งเขาใช้คำว่า 'We Survive' (เราอยู่รอด) พอไปดูความหมายภาษาอังกฤษว่าทำไมเขาถึงใช้คำนี้ มันแปลความหมายได้ว่า เราต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดให้ได้

รศ. ดร.เสรี ศุภราทิตย์: คือหมายความว่าถ้าเราไม่ทำอะไรเลย เราไปต่อไม่ได้ใช่ไหมครับ นั่นแสดงว่าประการแรก เราต้องปรับตัวด้วยมาตรการทั้ง Mitigation (การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก) และ Adaptation (การปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง) ขนานใหญ่ เราถึงจะรอด (Survive) ในฉากทัศน์นี้

ฉากทัศน์ที่มีตัวเลขดัชนีชี้วัดที่ 2.6 หมายความว่า ถ้าเราสามารถควบคุมอุณหภูมิไม่ให้เกิน 2 องศาเซลเซียสได้ เราก็จะอยู่ในฉากทัศน์นี้ แต่หากทำไม่ได้ เราก็จะเข้าสู่ฉากทัศน์ที่เราล้มเหลว (We Fail) นั่นก็คือประเทศล้มละลาย โลกล้มละลาย

เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกชนชั้นต้องกลับมาตระหนัก จะเห็นได้จากสภาพอากาศแปรปรวนที่เกิดขึ้น เนื่องจากขณะนี้โลกกำลังก้าวเข้าสู่เป้าหมาย 2 องศาเซลเซียสแล้ว ดังนั้น ผมคิดว่าการ

จัดงานในวันนี้ อย่างน้อยก็ช่วยกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนในสังคมได้เห็นว่า สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนั้นหนักหนากว่าสิ่งที่เรากำลังเผชิญอยู่ ณ ปัจจุบันครับ

ขออนุญาตผ่านสไลด์นี้ไปเลยครับ ที่นี้ เรื่องสภาพอากาศแปรปรวนที่เกิดขึ้น ผมขออนุญาตยกตัวอย่าง เรื่อง "Climate Whiplash" หรือความผันผวนของสภาพอากาศแบบสลับซ้ำ ความหมายคือ ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง อาจเกิดสภาพอากาศแบบสลับซ้ำกันโดยสิ้นเชิง เพราะฉะนั้น มาตรการในการรับมือและ มาตรการป้องกัน อย่างน้อยที่สุดก็ต้องครอบคลุมภัยคุกคามที่อาจจะเกิดขึ้นในลักษณะนี้

นี่เป็นตัวอย่างของการเกิดภัยพิบัติแบบสลับซ้ำ จากภัยแล้งไปสู่ น้ำท่วม จะเห็นว่าความถี่เพิ่มขึ้นไปถึงเกือบ 200% โดยในประเทศไทย พื้นที่ส่วนใหญ่กลายเป็นสีส้มหมดเลย มีทั้งน้ำท่วมและภัยแล้งสลับซ้ำกัน ในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งจากงานวิจัยพบว่าสามารถสลับซ้ำได้ไวมากครับ ขอผ่านสไลด์นี้ไปเลยครับ

ที่นี้ ในแง่ของความถี่ที่เพิ่มขึ้น 200% เมื่อพิจารณาในแง่ของความรุนแรงในภาพถัดไป ก็จะทำให้เพิ่มขึ้นมาอีกประมาณ 20-30% สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือสิ่งนี้ครับ "คลื่นความร้อน" ผมคิดว่าอย่างที่หลายท่านได้ตอบคำถามตอนแรกว่านึกถึงอะไรก่อน ส่วนตัวผมเองนึกถึงสภาพอากาศแปรปรวนในรูปแบบของคลื่นความร้อนครับ

งานวิจัยล่าสุดระบุว่าคลื่นความร้อนจะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แน่แน่นอนว่าประเทศไทยเราอาจจะไม่ค่อยประกาศเตือนเรื่องคลื่นความร้อนอย่างเป็นทางการ เพราะตามดัชนีชี้วัด การจะประกาศได้ต้องมีสภาพอากาศร้อนจัดติดต่อกันอย่างน้อย 3 วัน แต่อย่างไรก็ตาม ในอนาคตคลื่นความร้อนจะเกิดขึ้นบ่อยขึ้น กินระยะเวลานานขึ้น และเคลื่อนตัวช้าลงครับ

โดยสรุปจากรายงานฉบับที่ 6 ของ IPCC ภัยพิบัติต่าง ๆ ทั้งคลื่นความร้อน, ฝนตกหนักแบบ Rain Bomb, พายุฝนฟ้าคะนองรุนแรง, ภัยแล้ง, คลื่นความร้อนในทะเล, และระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น ล้วนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ดังลูกศรที่ชี้ขึ้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน สอดคล้องกับที่มีการศึกษา (Attribution) ไว้ และในอนาคต ไม่ว่าเราจะอยู่ในฉากทัศน์ We Live, We Survive, หรือ We Fail ทุกอย่างก็มีแนวโน้มที่จะเลวร้ายลงทั้งสิ้น นี่คือการเตือนหลักที่เขาสรุปรมา ขอผ่านสไลด์นี้ไปเลยครับ

ท้ายที่สุดแล้ว ผลกระทบที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย (Outcome) ก็คือปัญหาความไม่มั่นคงด้านน้ำและอาหาร (Water and Food Insecurity) เราจะต้องอยู่กันอย่างไรภายใต้ความไม่มั่นคงนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

คำถามคือ นโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศจะเดินไปทางไหน จะมุ่งไปสู่เทคโนโลยี, ไอที, การสร้าง Data Center หรือจะกลับมาให้ความสำคัญกับเรื่องพื้นฐานเหล่านี้ ประเด็นคือ ทุกอย่างล้วนถูกประเมินว่ามีความเปราะบางทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านน้ำและอาหาร ขออนุญาตผ่านสไลด์นี้ไปเลยนะครับ โอเคครับ

ผมคิดว่าทั้ง 2 มาตรการที่ประเทศไทยกำลังดำเนินการอยู่ ทั้ง Mitigation และ Adaptation ในส่วนของแผนงาน (Roadmap) ด้าน Mitigation ถือว่าค่อนข้างมีความชัดเจน พูดยาก ๆ คือ มีการกำหนดเปอร์เซ็นต์การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หรือการเพิ่มสัดส่วนพลังงานหมุนเวียน (Renewable Energy) ซึ่งผมไม่ได้นำรายละเอียดมานำเสนอในที่นี้

แน่นอนว่า Mitigation สามารถวัดผลได้ สามารถประเมินได้ว่าลดการปล่อยก๊าซไปกี่เปอร์เซ็นต์ แต่สิ่งที่ยากที่สุดสำหรับประเทศเรา คือการวัดผลในส่วนของ Adaptation ซึ่งหมายถึงการปรับตัวของประชาชน การจะทำให้เกิดสิ่งนี้ได้ ประชาชนต้องมีความตระหนักรู้ก่อน การสร้างความตระหนักรู้เป็นเรื่องที่เป็นนามธรรม (Abstract) มาก จะทำอย่างไรให้เขาตระหนักและนำไปสู่การปรับตัว (Adaptation) ได้จริง

ทาง IPCC แนะนำว่า สำหรับประเทศเรา เรื่องที่สำคัญที่สุดคือ Adaptation ไม่ใช่ Mitigation เพราะแม้เราจะสามารถทำตามเป้าหมาย Mitigation คือบรรลุ Net Zero ได้ในวันพรุ่งนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นี่จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับเรา

แต่ปัญหาคือ เราเป็นประเทศที่ต้องปรับตัว แต่เราขาดแคลนงบประมาณ และทุกท่านก็จะเห็นว่าเราไม่ค่อยได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการปรับตัว (Adaptation Fund) ต่าง ๆ เลย ดังนั้น ผมคิดว่าความเข้มแข็งและการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นเรื่องสำคัญมาก ทุกครั้งที่เราจะขอรับทุนสนับสนุน รัฐบาลต้องเป็นตัวกลางเข้าช่วยเหลือ หากเราดำเนินการโดยลำพังจะเป็นเรื่องยากมาก ประเด็นทางการเมือง (Political Issue) จึงเป็นเรื่องที่สำคัญเช่นกัน ขอผ่านสไลด์นี้ไปเลยครับ ผมใกล้จะจบแล้ว

ขออนุญาตผ่านตารางนี้ไปเลยครับ เมื่อก็ได้พูดถึงไปบางส่วนแล้ว

ที่นี่ ผมพยายามจะชี้ให้เห็นว่า ภาคเอกชนทั้งหลายก็พยายามจะมุ่งไปสู่ความสามารถในการรับมือกับสภาพภูมิอากาศ (Climate Resilience) โดยประกาศตัวว่าจะบรรลุเป้าหมาย Net Zero ภายในปี 2050 ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายระดับโลก

แต่อย่างไรก็ตาม จากการที่ผมได้ไปร่วมงานกับหลายบริษัทในตลาดหลักทรัพย์ พวกเขาตอบตามตรงเลยว่า "ทำไม่ได้หรอก" ประเด็นสำคัญคือ แล้วทำไมเขาถึงประกาศเป้าหมาย Net Zero ออกไป ทั้งที่รู้ว่าทำไม่ได้ หลายท่านคงทราบดีว่าเรื่องนี้ มีประเด็นเรื่องมาตรการกีดกันทางการค้า (Trade Barrier) และวาระระดับโลกเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำหรับบริษัทส่งออก ซึ่งมีความสำคัญมาก

แน่นอนว่า การที่ประกาศออกไปก่อนทั้งที่รู้ว่าทำไม่ได้ จะนำไปสู่วิกฤตในท้ายที่สุด เพราะเมื่อถึงจุดนั้น ทุกบริษัทจะต้องกลับมาทบทวนว่าจะปรับตัวและปรับกลยุทธ์อย่างไร นี่เป็นเรื่องสำคัญที่เราต้องเฝ้าดู

วาระระดับโลก (Global Agenda) ต่าง ๆ อย่างที่ UN ระบุไว้ว่ามีความก้าวหน้าเพียงแค่ 10-15% เท่านั้น โอเคครับ ขอไปที่สไลด์สุดท้าย

สไลด์สุดท้าย ผมคิดว่าข้อจำกัดของเรามีหลายเรื่อง เรื่องแรกคือ "ความเป็นประชาธิปไตยของข้อมูล" (Data Democratization) เรายังไม่ค่อยเห็นการเปิดเผยข้อมูลที่ชัดเจนนัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง Adaptation หรือ Mitigation ข้อมูลยังคงคลุมเครือและไม่ได้ถูกเผยแพร่ให้เข้าถึงได้ง่าย

เรื่องที่สองคือ ผลกระทบระยะยาว เทียบกับผลกำไรระยะสั้น ทุกคนคงทราบดีว่าความตระหนักรู้เป็นสิ่งที่สร้างได้ยาก แต่รัฐบาลในอดีตมักจะคิดนโยบาย (Policy) เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ระยะสั้น มากกว่าที่จะรับมือกับปัญหา Climate Change ซึ่งเป็นเรื่องระยะยาว อันนี้ต้องยอมรับความจริง

เรื่องที่สามคือ ความขัดแย้งเกี่ยวกับความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) ซึ่งเดียววิทยากรท่านอื่นคงจะพูดถึงต่อไป

เรื่องที่สี่คือ การวัดผล อย่างที่ผมได้เรียนไปแล้วว่า Mitigation วัดผลได้ แต่ Adaptation วัดผลได้ยาก

และเรื่องสุดท้ายคือ การบรรลุเป้าหมายทั้ง SDGs (เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน) และ Net Zero เป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก ผมขอจบการนำเสนอเพียงเท่านี้ครับ ขอบคุณมากครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอบคุณอาจารย์เสรีมากครับ เนื่องจากอาจารย์เสรีจะอยู่กับเราได้ถึงเวลา 14:00 น. มีใครมีคำถามก่อนไหมครับ ถ้าไม่มี เดี่ยวผมอาจจะขอเป็นคนถามเอง... โอเคครับ

ผมอยากถามอาจารย์เสรีก่อนครับ เมื่อสักครู่นี้อาจารย์พูดถึงเรื่อง Climate Adaptation กับ Climate Resilience อยากให้อาจารย์ช่วยขยายความต่อได้ไหมครับว่า สองคำนี้มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

รศ. ดร.เสรี สุกราทิตย์: "Climate Adaptation" เป็นประเด็นหลัก (Main Theme) หรือมาตรการหลัก (Major Issue) ในขณะที่เรื่องของ "Resilience" เป็นส่วนย่อยในนั้นครับ

คือคุณจะทำ Adaptation หรือปรับตัวอย่างไร การปรับตัวนั้น เป้าหมายหนึ่งก็คือเพื่อมุ่งไปสู่ความสามารถในการรับมือและฟื้นภัย (Resilience) นั้นหมายความว่า Resilience เป็นเป้าหมายปลายทางของมาตรการที่เรา กำลังดำเนินไป

ผมคิดว่าเรื่องนี้หลายประเด็นซ่อนอยู่ที่ผมยกตัวอย่างเรื่องนี้ เพราะว่าในปี 2030 เป้าหมาย SDGs จะหมดอายุลงใช่ไหมครับ ตอนนี้อะไรคาดเดากันว่า วาระของโลก (Global Agenda) จะเปลี่ยนจากเป้าหมาย SDGs ไปมุ่งเน้นที่เรื่อง Resilience แทน

เพราะฉะนั้น เราก็ต้องรอดูกันต่อไปว่า เมื่อเป้าหมาย SDGs สิ้นสุดลงในปี 2030 จะมีวาระใหม่ตัวใดขึ้นมาแทนที่ ซึ่งวาระใหม่นี้ น่าจะมุ่งเน้นไปที่เรื่องของ การสร้าง Resilience เป็นสำคัญครับ

รศ. ดร.เสรี สุกราทิตย์: เราก็คาดเดาว่า แนวทางที่จะเป็นไปได้ก็คือเรื่องของ "Climate Resilience" (ความสามารถในการรับมือและฟื้นภัยต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ) จะกลับมาเป็นประเด็นหลัก

และจะมีแนวทาง (Pathway) ของมันว่า การจะมุ่งไปสู่ Climate Resilience นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์อย่างไร และจะต้องดำเนินการอย่างไรบ้าง ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้เราต้องติดตามกันต่อไป

อีกสิ่งหนึ่งที่เราต้องยอมรับคือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ออกมาทั้ง 17 เป้าหมายนั้น มีตัวชี้วัดเยอะมากจนผมเองก็จำตัวเลขที่แน่นอนไม่ได้ เพราะฉะนั้น มันจึงเป็นเรื่องที่ยากและเหนื่อยมากสำหรับผู้ที่ต้องนำ SDGs ไปปฏิบัติจริง ด้วยเหตุนี้ จึงคาดว่าจะมีแนวทางใหม่ตามมา แต่ผมก็ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าจะมีดัชนีหรือตัวชี้วัดอีกกี่ตัวครับ

ผู้ดำเนินรายการ: นั่นอาจจะเป็นคำถามในเบื้องต้นก่อนนะครับ เดี่ยวผมอาจจะกลับมาถามอาจารย์อีกครั้งในช่วงท้าย ตอนนี้ขอส่งมอบเวทีให้กับอาจารย์ชโลธร ขอเรียนเชิญอาจารย์ได้เลยครับ

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: ผมขอแชร์สไลด์ขึ้นหน้าจอ นะครับ โอเคครับ...

เนื้อหาที่ผมเตรียมมาพูดในวันนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ ครับ ส่วนที่หนึ่งคือเรื่องสถานการณ์ความเร่งด่วนของปัญหา และประเด็นที่ผูกโยงกันคือเรื่อง Net Zero ส่วนที่สองจะเป็นเรื่องของกลไกราคาคาร์บอน (Carbon Pricing) และส่วนที่สามคือแนวทางการจัดการกับปัญหา

จากที่อาจารย์เสรีได้กล่าวไปแล้วว่า ในปี 2024 อุณหภูมิโลกได้เกินกว่าเป้าหมายที่ความตกลงปารีส (Paris Agreement) กำหนดไว้ ซึ่งเป้าหมายที่ปารีสกำหนดคือ 1.5 องศาเซลเซียส และ 2 องศาเซลเซียส จริง ๆ แล้ว ผมเชื่อว่าทุกคนในเมืองไทยน่าจะรู้สึกได้ว่าในช่วงปี 2023-2025 ที่ผ่านมา อากาศร้อนผิดปกติมาก นี่คือการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า 3 ปีล่าสุด (2023-2025) ตามรูปนี้ อุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 1.4 ปลาย ๆ ไปจนถึง 1.5 องศาเซลเซียส ซึ่งแปลว่าถ้าดูจากค่าเฉลี่ย เราใกล้จะทะลุ 1.5 องศาเซลเซียสไปแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น ในปีนี้และปีหน้า เนื่องจากอิทธิพลของปรากฏการณ์เอลนีโญ (El Niño) ค่อนข้างชัดเจนว่าอุณหภูมิจะเกิน 1.5 องศาเซลเซียสแน่นอน เพราะฉะนั้น เมื่อเฉลี่ย 5 ปีในรอบปัจจุบัน เราน่าจะเกิน 1.5 องศาเซลเซียสอย่างแน่นอน

แต่ในมุมมองของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) เราจะมองแนวโน้มระยะยาว (Long-term Trend) ครับ ดังนั้น ถ้ามองแนวโน้มในระยะยาว 10-20 ปีขึ้นไป จะเห็นว่าถึงแม้ในช่วง 3-5 ปีปัจจุบันอุณหภูมิจะเกิน 1.5 องศาเซลเซียส แต่ในความเป็นจริง เรายังไม่เกินเกณฑ์ระยะยาว เพราะฉะนั้น ในมุมมองของ Climate Change เรายังไปไม่ถึง 1.5 องศาเซลเซียส แต่ก็ใกล้มากแล้ว โอกาสที่เราจะรักษาเป้าหมาย 1.5 องศาเซลเซียสไว้ได้จะเป็นอย่างไร เดี่ยวเรามาดูกันต่อไปครับ

นี่คือปัญหาที่อ้างอิงมาจากรายงาน "Global Tipping Point Report 2023" ซึ่งประเมินมิติต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาในระดับที่เรียกว่า Tipping Point (จุดพลิกผัน) ผมจะไม่อธิบายรายละเอียดของ Tipping Point นะครับ แต่ประเด็นสำคัญที่เราควรกังวลเมื่อเทียบกับการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโลก คือส่วนที่เป็นสีเหลืองในกราฟ ซึ่งแสดงระดับอุณหภูมิปัจจุบันที่ 1 องศาเซลเซียส ๆ จนเกือบถึง 1.5 องศาเซลเซียส

จากผลการวิจัยพบว่า เราได้ทะลุ Tipping Point ไปแล้วหนึ่งจุด นั่นคือ "Coral Reef Die-off" หรือการตายของแนวปะการัง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียใจมากกว่า ปะการังส่วนใหญ่ของโลกมีโอกาสรอดชีวิตต่ำมาก เราต้องใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ ไม่ใช่เราจะยอมแพ้นะครับ เราต้องพยายามอย่างมากในการรักษาพวกมันไว้

ผลกระทบจากการสูญเสียปะการังต่อความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรประมงของโลกนั้นรุนแรงมาก ชุมชนประมงต่าง ๆ ทั่วโลก ทั้งชาวประมงพื้นบ้าน ชุมชนชาวเล หรือแม้แต่ประมงพาณิชย์ ล้วนได้รับผลกระทบอย่างแน่นอน นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบอื่น ๆ อีกหลากหลายที่น่าเป็นห่วงมากเช่นกัน สิ่งที่เกิดขึ้นที่เนปาลและทิเบตเกี่ยวกับการละลายของธารน้ำแข็งบนภูเขา (Mountain Glacier Melt) ก็เป็นหนึ่งใน Tipping Point ที่ระบุในรายงานนี้ครับ

ดังนั้น เป้าหมายที่ปารีสกำหนดไว้ที่ 1.5 และ 2 องศาเซลเซียส จึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญมากที่เราต้องพยายามทำให้สำเร็จ ตามภาษาของความตกลงปารีสก็คือ การลดอุณหภูมิให้ต่ำกว่า 2 องศาเซลเซียสอย่างชัดเจน หรือมุ่งมั่นพยายามรักษาอุณหภูมิไว้ที่ 1.5 องศาเซลเซียสให้ได้

ประเด็นที่ผมต้องการสื่อก็คือ ถ้าเราอยากจะรักษาอุณหภูมิโลกให้คงที่ไม่ว่าจะอยู่ที่ระดับเท่าใดก็ตาม จะเป็น 1.5 องศาเซลเซียส หรือแม้เรายอมแพ้ที่ 1.5 แล้วยอมให้เป็น 2 องศาเซลเซียส เจื่อนใจจำเป็นที่นักวิทยาศาสตร์พบว่าเราต้องทำให้สำเร็จมี 2 ประการครับ:

1. เราต้องรักษางบประมาณคาร์บอน (Carbon Budget)
2. เราจำเป็นต้องบรรลุเป้าหมาย Net Zero (การปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์)

ผมเข้าใจว่ามีภาคประชาสังคมบางส่วนที่ต่อต้านคำว่า Net Zero เพราะมองว่าเป็นเรื่องเทคโนโลยี แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่คำว่า "Zero" ครับ ผมจะอธิบายว่าทำไม 2 เจื่อนใจนี้ถึงสำคัญ โดยอ้างอิงข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ 2 ประการ

ข้อเท็จจริงประการที่ 1: นักวิทยาศาสตร์พบว่า หากเราพล็อตความสัมพันธ์ของอุณหภูมิเฉลี่ยของโลก จะพบว่าตัวแปรสำคัญที่สุดที่มีความสัมพันธ์เกือบจะเป็นเส้นตรงกับอุณหภูมิเฉลี่ยของโลก คือ "ปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสม" ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือหากเป็นการคาดการณ์ (Run Model) ในอนาคต ก็คือปริมาณการปล่อยสะสมจนถึงปีนั้น ๆ นี่คือรูปแบบ (Pattern) ของข้อมูลที่พล็อตมา รวมถึงการคาดการณ์ (Projection) ของ IPCC ไปในอนาคตด้วย

ส่วนที่เป็นสีเทาในกราฟคือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต จะเห็นว่าอุณหภูมิแปรผันตามปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมแทบจะเป็นเส้นตรง ถ้าเราอยากจะรักษาอุณหภูมิที่ 1.5 องศาเซลเซียส ก็จะมีปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์สูงสุดที่เราปล่อยได้ปริมาณหนึ่ง ถ้าอยากจะรักษาที่ 2 องศาเซลเซียส ปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์สะสมสูงสุดก็จะมีอีกปริมาณหนึ่ง

ผลการวิจัยนี้นำมาสู่แนวคิดเรื่อง "งบประมาณคาร์บอน" (Carbon Budget) ซึ่งก็คือ หากเราอยากจะรักษาอุณหภูมิที่ 1.5 องศาเซลเซียส ปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์ที่มนุษย์จะสามารถปล่อยขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศโลกได้จะถูกจำกัด ตัวเลขอยู่ที่ประมาณ 2,800 ปลาย ๆ กิกะตัน (Gigaton) และถ้าเป็นเป้าหมาย 2 องศาเซลเซียส จะอยู่ที่ประมาณ 3,700 เกือบ 3,800 กิกะตัน

ปัญหาก็คือ ตามข้อมูล ณ สิ้นปี 2024 เราได้ปล่อยไปแล้ว 2,650 กิกะตัน หมายความว่า ถ้าเรายึดเป้าหมายความตกลงปารีสแบบเข้มงวดที่ 1.5 องศาเซลเซียส งบประมาณคาร์บอนที่เราเหลืออยู่คือเพียงแค่ 235 กิกะตันเท่านั้น เมื่อนำ 235 กิกะตันมาหารด้วยปริมาณการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์เฉลี่ยที่มนุษย์ปล่อยอยู่ในช่วง 2-3 ปีล่าสุดหลังสถานการณ์โควิด (ซึ่งค่อนข้างคงที่) จะพบว่างบประมาณคาร์บอนที่เหลืออยู่นี้ จะอนุญาตให้เราปล่อยก๊าซไปได้ถึงแค่ปี 2030 เท่านั้น (หากเราไม่ลดการปล่อยเลย)

เพราะฉะนั้น หากนับจากข้อมูลปี 2024 คืออีก 6 ปี หรือถ้านับจากวันนี้ (ปี 2026) ก็คืออีกประมาณ 3 ปีครึ่ง งบประมาณคาร์บอนก็จะหมดลงหากเราต้องการรักษาอุณหภูมิที่ 1.5 องศาเซลเซียส แต่ถ้าเราต้องการรักษาเป้าหมาย 2 องศาเซลเซียส งบประมาณอาจจะอนุญาตให้เราปล่อยไปได้ถึงประมาณปี 2050 ในแง่นี้ สำหรับผมแล้ว โอกาสที่เราจะรักษาเป้าหมาย 1.5 องศาเซลเซียสนั้น แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ผมเชื่อว่านักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ก็เห็นตรงกันว่าเราจะทะลุ 1.5 องศาเซลเซียสอย่างแน่นอน เพียงแต่ว่าเราจะไปหยุดเมื่อไร และเราจะวกกลับมาต่ำกว่า 1.5 องศาเซลเซียสได้หรือไม่

ข้อเท็จจริงประการที่ 2: อุณหภูมิโลกจะหยุดเพิ่มขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หรือปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สุทธิของเราเข้าสู่สภาวะ "Net Zero" คือปริมาณการปล่อยและการดูดซับ (Absorption) มีค่าเท่ากันเป็นศูนย์ ตามกราฟที่เห็น หากอยากให้อุณหภูมิคงที่ ต้องวิ่งตามเส้นสีฟ้า ซึ่งก็คือ Zero Emission (การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นศูนย์) เท่านั้น

จากข้อมูลทั้ง 2 ส่วน จะเห็นว่าถ้าเราต้องการรักษาอุณหภูมิที่ 1.5 องศาเซลเซียส (หากลากเส้นต่อจากปี 2024) ปริมาณการปล่อยก๊าซในปัจจุบันต้องลดฮวบลงทันที (ปักหัวที่มลง) และต้องเป็นศูนย์ภายในปี 2035 ถ้าต้องการเป้าหมาย 2 องศาเซลเซียส เราต้องบรรลุ Net Zero ก่อนปี 2080 (ราว ๆ 2075) เพราะฉะนั้น Net Zero จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้อย่างแน่นอน

และอีกประเด็นหนึ่งที่ผมขอพูดตรงนี้เลยก็คือ ถ้าท่านไม่เห็นด้วยกับคำว่า "Net Zero" ผมขอเสนอให้ใช้คำว่า "Negative Emission" (การปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิติดลบ) แทน เพราะเส้นกราฟจะไม่ได้วิ่งลงมาตรง ๆ แบบนี้ ถ้าเราสามารถลดลงมาตามเส้นสีแดง ยอมรับที่ 2 องศาเซลเซียส มันไม่ได้หมายความว่าลดลงมาเป็นศูนย์แล้วหยุดที่ศูนย์

การที่ก๊าซจะลดลงมาเป็นศูนย์ได้ หมายความว่าเราต้องมีความสามารถในการลดการปล่อยก๊าซ หยุดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล แล้วดึงให้มันลงไปติดลบ ซึ่งถ้าเราอยากรีบได้ 1.5 องศาเซลเซียส หลังจากที่ยืนยันไปแล้ว เราก็ต้องทำให้มันติดลบ อุณหภูมิโลกจึงจะสามารถลดลงมาได้

ดังนั้น ข้อเสนอของข้อเท็จจริงทั้งหมดก็คือ แม้ในปัจจุบันประชาคมโลกอาจจะปล่อยปละละเลย ให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจขององค์กรข้ามชาติต่าง ๆ โดยไม่สนใจที่จะลดก๊าซ แต่ท้ายที่สุด หากประชาคมโลกเห็นผลกระทบอย่างที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อย่างที่ชาวทิเบตและเนปาลกำลังเผชิญ และตัดสินใจว่าเราจะต้องหยุดการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโลกให้ได้ ไม่ว่าเราจะตั้งเป้าหมายอุณหภูมิไว้ที่เท่าไร สุดท้ายแล้วการบรรลุ Net Zero และ/หรือ Negative Emission ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้

Net Zero จึงเป็นความจำเป็นทางวิทยาศาสตร์ ถ้าเราเชื่อว่าการสูญพันธุ์ของปะการังส่วนใหญ่ของโลกเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ เราก็ต้องลดก๊าซลงอย่างทันทีและรุนแรงไปจนถึงจุดที่บรรลุ Net Zero หรือ Negative Emission คำถามคือ เราอยากจะเลือกเป้าหมายอุณหภูมิที่เท่าไร? หรือมองอีกมุมหนึ่งก็คือ เราจะเลือกใช้ชีวิตแบบปล่อยคาร์บอนสูง (High Carbon) ไปอีกนานแค่ไหนก่อนที่จะหยุด?

ถ้าเราหยุดช้า ปล่อยให่วิถีชีวิตแบบปัจจุบัน โครงสร้างเศรษฐกิจ และโครงสร้างภาคพลังงานดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ภาวะโลกร้อนก็จะรุนแรง แต่ถ้าเราหยุดการปล่อยคาร์บอนได้เร็ว ผลกระทบของโลกร้อนก็อาจจะอยู่ในระดับที่เราจัดการได้ นี่คือการตัดสินใจเรื่องความเร่งด่วนและสภาพปัญหาครับ

ประเด็นที่ 2 ที่ผมอยากจะพูด เนื่องจากผมพูดในมุมมองของเศรษฐศาสตร์ ผมจึงขออธิบายพื้นฐานเล็กน้อยครับ ถึงแม้ผมจะเป็นอาจารย์สอนวิชาเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม และเศรษฐศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ผมเรียนจบปริญญาเอกจากคณะพลังงานและทรัพยากร ดังนั้น ผมจึงได้เรียนในส่วนของวิทยาศาสตร์ด้วย ไม่ว่าจะเป็น Ecological Modeling (การสร้างแบบจำลองเชิงนิเวศน์), Earth System Science (วิทยาศาสตร์ระบบโลก), และ Carbon Cycle Dynamics (พลวัตวัฏจักรคาร์บอน) เพราะฉะนั้น สิ่งที่ผมอธิบายไปนั้นสอดคล้องกับข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ แม้ผมจะดูเหมือนนักเศรษฐศาสตร์ก็ตาม

ทีนี้ กลับมาในมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์บ้าง ข้อเสนอของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะ ก็คือการใช้ "กลไกราคา" (Price Mechanism) ถ้าเป็นเรื่อง Climate Change เราจะเรียกว่า "กลไกราคาคาร์บอน" (Carbon Pricing)

คำอธิบายเบื้องหลังก็คือ การปล่อยก๊าซเรือนกระจกก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาใหญ่คือ ผู้ปล่อยก๊าซไม่ได้รับภาระดังกล่าว และไม่นำ "ต้นทุน" ของผลกระทบที่เกิดขึ้นมาใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนทางเศรษฐกิจของตนเอง สิ่งนี้ส่งผลให้ระบบตลาดเสรีมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการปล่อยก๊าซมากกว่าระดับที่เหมาะสม

เพราะฉะนั้น ภาครัฐจึงจำเป็นต้องเข้ามาแก้ไข "ความล้มเหลวของตลาด" (Market Failure) โดยทำให้การปล่อยก๊าซเรือนกระจกมีต้นทุนหรือมีราคาที่ต้องจ่าย หลักการนี้อธิบายได้ง่ายที่สุดตามหลักที่เรียกว่า "Polluter Pays Principle" หรือ "ผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้จ่าย"

ถ้าเราสามารถทำให้ผู้ก่อมลพิษรับภาระต้นทุน ใครปล่อยมากต้องจ่ายมาก ปล่อยน้อยจ่ายน้อย ก็จะเป็นแรงจูงใจให้พวกเขานำต้นทุนผลกระทบที่ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของตนก่อขึ้น มาพิจารณาก่อนการตัดสินใจทางธุรกิจ ซึ่งจะช่วยลดปริมาณการปล่อยก๊าซลงได้เมื่อเทียบกับสถานการณ์ที่ไม่มีกลไกนี้

กลไกราคาคาร์บอนที่มีการเสนอกันหลัก ๆ จะมี 2 เครื่องมือ คือ "ภาษีคาร์บอน" (Carbon Tax) และ "ระบบซื้อขายสิทธิการปล่อยก๊าซเรือนกระจก" (Emissions Trading System) หรือที่เรียกกันว่า "ระบบ Cap-and-Trade"

หลักการของระบบ Cap-and-Trade คือการ "Cap" (จำกัด) ปริมาณการปล่อยก๊าซ และอนุญาตให้มีการ "Trade" (ซื้อขาย) ใบอนุญาต (Allowance) ผู้ใดที่ต้องการปล่อยก๊าซต้องมีใบอนุญาต และใบอนุญาตนี้สามารถซื้อขายกันได้ กระบวนการซื้อขายจะทำให้กลไกตลาดทำงาน ส่งผลให้ผู้ที่สามารถลดก๊าซได้ในต้นทุนที่ต่ำกว่าเป็นผู้ดำเนินการลดก๊าซ ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการลดก๊าซ

ในทางทฤษฎี ทั้ง 2 เครื่องมือสามารถสร้างประสิทธิภาพได้เท่าเทียมกัน คือกระตุ้นให้ผู้ที่มีต้นทุนต่ำกว่าเป็นผู้ลดก๊าซอย่างเหมาะสม แต่ในทางปฏิบัติมีความแตกต่างกัน ดังนี้ครับ:

1. การควบคุมปริมาณ vs การควบคุมราคา:

- ตลาดคาร์บอน (Cap-and-Trade): รัฐบาลจำกัดปริมาณการปล่อยก๊าซผ่านใบอนุญาต ดังนั้นถ้าระบบควบคุมได้ดี ไม่มีการหลีกเลี่ยงหรือรายงานข้อมูลเท็จ ปริมาณการปล่อยก๊าซจะถูกกำหนดไว้ตายตัว (Fixed) แน่นนอน แต่อาจมีปัญหาความผันผวนของราคา เพราะราคาถูกกำหนดโดยตลาดผ่านต้นทุนของแต่ละบริษัท
- ภาษีคาร์บอน (Carbon Tax): ควบคุมที่ราคาภาษี จึงไม่มีความผันผวนของราคา ทุกบริษัททราบต้นทุนภาษีที่ต้องจ่าย หากต้นทุนการลดก๊าซของพวกเขาต่ำกว่าอัตราภาษี พวกเขาก็จะเลือกลดก๊าซทันที แต่ข้อเสียคือ เราไม่สามารถควบคุมปริมาณการปล่อยก๊าซโดยรวมได้อย่างแน่นอน

2. ความซับซ้อนและต้นทุนการบริหารจัดการ: ตลาดคาร์บอนมีต้นทุนและความซับซ้อนสูงกว่า

เพราะต้องสร้างระบบตลาด และระบบการตรวจวัด รายงาน และทวนสอบ (MRV) ปริมาณการปล่อยก๊าซ

3. ภาระทางการเงินต่อภาคเอกชน: ตลาดคาร์บอนจะมีภาระทางการเงินน้อยกว่า

หากรัฐจัดสรรใบอนุญาตแบบให้เปล่า (Free Allocation) ในขณะที่ภาษีคาร์บอน เอกชนต้องจ่ายเงินตั้งแต่หน่วยแรกที่ปล่อยก๊าซ นี่เป็นเหตุผลว่าทำไมภาคเอกชนในแทบทุกประเทศจึงสนับสนุนตลาดคาร์บอนมากกว่าภาษีคาร์บอน

4. **ผลกระทบต่อภาคประชาชน:** ทั้ง 2 กรณีสร้างภาระต้นทุนให้กับประชาชนในลักษณะที่เรียกว่า "ถดถอย" (Regressive) หมายความว่า ผู้มีรายได้น้อยจะรับภาระในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้มีรายได้มาก แม้คนรวยจะจ่ายค่าพลังงานเป็นจำนวนเงินที่มากกว่า แต่เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนต่อรายได้แล้ว ต้นทุนพลังงานของคนจนจะสูงกว่า ดังนั้น จึงต้องมีมาตรการจากภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือบรรเทาภาระของผู้มีรายได้น้อย

ความแตกต่างในประเด็นนี้คือ หากเป็นภาษีคาร์บอน ประชาชนจะรับรู้ผลกระทบได้ชัดเจนกว่า เพราะเมื่อเก็บภาษีปั๊บ ราคาน้ำมันก็จะปรับตัว...

ผู้ดำเนินรายการ: ระหว่างนี้ก็อาจจะพอได้เห็นภาพคร่าว ๆ กันแล้วนะครับ ทั้งกระบวนการทัศนการณ์มองในมิติเชิงวิทยาศาสตร์และมิติเศรษฐศาสตร์ ซึ่งก็ยังไม่จบ

ผู้ดำเนินรายการ: ระหว่างรอรออาจารย์กลับเข้ามา เราได้เห็นวิธีคิดที่น่าสนใจหลายอย่าง ว่าในการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อาจจะต้องเกี่ยวข้องกับระบบตลาด ซึ่งน่าจะเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญ เนื่องจากเราอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม การกำกับมูลค่าทรัพยากรผ่านกลไกตลาดจึงอาจเป็นส่วนสำคัญในการลดปัญหา ดังที่อาจารย์ได้เสนอระบบ Emissions Trading System (ETS) ซึ่งเป็นกลไกทางเศรษฐศาสตร์ที่จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการบรรลุเป้าหมายหรือแก้ไขสถานการณ์ปัญหานี้

ระหว่างนี้มีใครมีคำถามหรืออยากแลกเปลี่ยนอะไรไหมครับ... โอเคครับ มีคำถามจากคุณชลลดา ระหว่างรอรออาจารย์ชโลธรกลับเข้ามา คำถามแรกคือ ในประเทศไทย หน่วยงานไหนเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนเรื่อง Net Zero? ภาษีคาร์บอนในไทยบังคับใช้กับใครบ้าง? หากภาษีคาร์บอนเป็นเพียงการสร้างแรงจูงใจในการลดก๊าซเรือนกระจก จะมีระยะเวลาในการเก็บภาษีคาร์บอนจนถึงปีไหน? และจะมีการเปลี่ยนถ่ายไปสู่รูปแบบใดต่อไป? เดี่ยวเราจะรอให้อาจารย์เข้ามาตอบนะครับ

รศ. ดร.เสรี สุภราทิตย์: ผมมีไอเดียหนึ่งอยากจะแลกเปลี่ยน สมมติว่าเป็นเรื่องการซื้อขายคาร์บอนเครดิต (Carbon Credit Trading) ประเด็นสำคัญคือ สมมติผมยกตัวอย่างบริษัทหนึ่งในประเทศที่มีการปล่อยก๊าซ (Emission) เยอะมาก แน่นอนว่าเขาคงต้องการโควตาการปล่อยก๊าซเท่าเดิมหรือเพิ่มขึ้น เขาก็เลยไปซื้อขาย (Trade) เครดิตตัวนี้ อาจจะไปเทรดกับพื้นที่ป่าในแอฟริกาหรือที่อื่น ๆ

คำถามในแง่ของความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) คือ เราคิดว่ามันยุติธรรมไหมในเชิงของสถานที่ เขาปล่อยก๊าซในประเทศตนเอง แต่ไปซื้อขายเครดิตกับต่างประเทศทั่วโลก ความหมายคือ มันน่าคิดไหมครับในเรื่องเหล่านี้

เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าถ้าเราใช้ภาษีคาร์บอนมาจัดการ มันจะเอาอยู่ไหม เหมือนเป็นการบอกว่า "คุณปล่อยก๊าซเยอะเกินไปแล้วนะ คุณก็ต้องจ่ายภาษีให้หนัก" คล้าย ๆ แบบนั้น ผมก็ไม่แน่ใจเหมือนกัน หลายท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ประเด็นนี้มีใครอยากแลกเปลี่ยนไหมครับ เป็นประเด็นที่น่าสนใจมากเลย โอเคครับ เชิญคุณชลลดาเลยครับ

คุณชลลดา: สวัสดีค่ะอาจารย์ เห็นอาจารย์พูดเรื่องคาร์บอน พอฉันทำงานกับชุมชนชายฝั่งที่เขาทำเรื่องป่าคาร์บอนอยู่แล้วค่ะ เป็นป่าชุมชนที่สามารถเปลี่ยน (Turn) ไปเป็นคาร์บอนเครดิตเพื่อการซื้อขายได้

มีประเด็นที่ชุมชนเขาคุยกันอยู่เหมือนกันค่ะว่า ทำไมโรงงานที่มีฐานการผลิตอยู่ที่อื่น ถึงมาเคลมเอาคาร์บอนเครดิตในป่าที่ชุมชนดูแลมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แล้วสุดท้ายโรงงานก็ยังปล่อยมลพิษเหมือนเดิม เขาแค่หาเงินให้ได้มากขึ้นหรือเพิ่มราคาสินค้า แล้วนำเงินส่วนนั้นมาซื้อคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ที่ชุมชนเป็นคนดูแลรักษา และสุดท้ายก็มีการลดทอนสิทธิของชุมชนในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าคาร์บอนด้วย

ในมุมมองของคนทำงานเรื่องป่าชุมชน หลาย ๆ พื้นที่ก็มองว่ามันไม่ค่อยแฟร์ และเป็นการฟอกเขียว (Greenwashing) รวมถึงฟอกน้ำเงิน (Bluewashing) ด้วยเหมือนกัน ผู้ก่อมลพิษ (Polluter) เองควรจะพิจารณาปรับปรุงตั้งแต่กระบวนการผลิตของตนเอง แทนที่จะมาเคลมคาร์บอนเครดิตที่ปลายทาง

เพราะวิธีที่เราใช้อยู่ตอนนี้ ถ้าเป็นแค่จุดเริ่มต้น (Initiative) ก็พอเข้าใจได้ แต่ถ้าเป็นระยะยาว ลองนึกถึงป่าแอมะซอนเป็นตัวอย่างนะคะ ถ้าประเทศอื่นปล่อยคาร์บอนแล้วมาเทรดคาร์บอนเครดิตจากพื้นที่ป่าแอมะซอน สุดท้ายคนที่อยู่ในพื้นที่ก็จะมองว่า "คุณก็ปล่อยก๊าซเหมือนเดิม แค่มาชื้อเครดิตจากพวกเรา แล้วพวกเราในฐานะคนที่อยู่และดูแลพื้นที่ตรงนี้มาตั้งนาน จะได้อะไรกลับมาบ้าง?" อะไรประมาณนี้ค่ะ

นี่ก็ยังเป็นประเด็นที่พูดคุยกันอยู่เหมือนกันค่ะ ขอบคุณาจารย์มากเลยนะคะ อยากฟังความคิดเห็นของท่านอื่นด้วย อาจารย์เชิญตอบได้เลยค่ะ

ผู้ดำเนินรายการ: น่าสนใจมากครับ มีใครอยากร่วมแลกเปลี่ยนก่อนที่อาจารย์ชโลธรจะกลับเข้ามาไหมครับ หรืออาจจะรออาจารย์ชโลธรกลับเข้ามาเพื่อแลกเปลี่ยนประเด็นนี้กันต่อ จะได้เห็นมุมมองในอีกด้านหนึ่ง ระหว่างนี้พักสักครู่ค่ะครับ ผมกำลังพยายามโทรตามอาจารย์ชโลธรอยู่... อ้อ ได้เลยครับ อาจารย์ชโลธรเข้ามาแล้วครับ

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: อันนี้ก็เปรียบเทียบความแตกต่างของ 2 มาตรการนะคะ ตัวหนึ่งที่ผมอยากจะชี้ประเด็นให้เห็นก็คือ หากสังเกตว่ากลไกราคาคาร์บอน (Carbon Pricing) ที่ผมแสดงอยู่นี้เป็นกลไกที่มีผลในเชิงการลดก๊าซเรือนกระจก ซึ่งมี 2 กลไกหลัก แต่ยังมีอีกกลไกหนึ่งคือ "ตลาดคาร์บอนเครดิต" (Carbon Credit Market)

ในมุมมองของผม ตลาดคาร์บอนเครดิตไม่ได้ก่อให้เกิดการลดก๊าซอย่างแท้จริง แม้มันจะทำงานได้ครบถ้วนตามกระบวนการของมันก็ตาม ตัวที่จะก่อให้เกิดผลในการลดก๊าซจริงๆ คือ "ตลาดภาคบังคับ" (Mandatory Market) ที่บังคับให้ภาคอุตสาหกรรมและ/หรือภาคพลังงานต้องมีใบอนุญาตปล่อยก๊าซเรือน

กระจุจ (Emission Allowance) เท่านั้นถึงจะปล่อยก๊าซได้ เพราะฉะนั้น มันมีความแตกต่างกันอยู่ 2 รูปแบบ คือ ตลาดใบอนุญาต (Cap and Trade) กับ ตลาดคาร์บอนเครดิต (Carbon Credit Market) อันนี้ก็ขอจบประเด็นนี้ครับ

ประเด็นสุดท้ายที่ผมตั้งใจไว้ ผมขอแชร่น้ำจอนะครับ...

อันนี้เป็นข้อสรุปและความเห็นส่วนตัวจากการที่ทำวิจัยเรื่องนี้มาครับ หากเราอยากจะแก้ปัญหาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สิ่งแรกที่ต้องทำคือ ประชาคมโลกต้องร่วมกันตั้งเป้าหมายการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล (Phase-out Fossil Fuels) อาจจะไม่ได้อยู่เป็นศูนย์ภายใน 50 ปี หรืออาจจะไม่ถึงขนาดนั้น อาจจะมีเชื้อเพลิงก๊าซธรรมชาติบ้างในกรณีที่จำเป็น ซึ่งต้องดูประเภทของเชื้อเพลิงและกิจกรรมที่จะใช้ อาจจะมีเชื้อเพลิงบางตัวมันก็ต้องเข้าใกล้ศูนย์หรือเป็นศูนย์ไปเลยถ้าเป็นไปได้

ถ้าเราไม่ตั้งเป้า Phase-out เชื้อเพลิงฟอสซิล ก็ไม่มีทางที่เราจะแก้ปัญหาได้ครับ บริษัทน้ำมันที่พยายามเสนอเทคโนโลยี CCS (Carbon Capture and Storage) โดยที่ยังคาดหวังว่าตัวเองจะสามารถผลิตน้ำมันต่อไปได้ ไม่มีทางแก้ปัญหาในชั้นบรรยากาศได้เลย

ทางเลือกหลักที่เราจะสามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้มี 2 ทางเลือก ทางเลือกที่ 2 คือ การใช้พลังงานหมุนเวียน (Renewable Energy) โดยที่สำคัญที่สุดคือ พลังงานแสงอาทิตย์และพลังงานลม แต่การใช้พลังงานแสงอาทิตย์และพลังงานลมโดยตัวมันเองไม่สามารถอยู่รอดได้ เพราะถ้าไม่มีแดดหรือไม่มีลมเราก็ผลิตไฟฟ้าไม่ได้ จึงจำเป็นต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีการกักเก็บพลังงาน (Energy Storage) ให้มีต้นทุนที่สามารถเข้าถึงได้ และที่สำคัญคือ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการตัดสินใจในการจัดการระบบกริด (Grid) และระบบพลังงานไฟฟ้าขนาดใหญ่ ซึ่งรายละเอียดเดียวเราค่อยไปคุยกันอีกที

ทางเลือกที่สำคัญและต้องมาคู่กันเลยคือ Electrification หรือการเปลี่ยนรูปแบบการใช้พลังงานทุกรูปแบบให้เป็นการใช้พลังงานไฟฟ้า ตัวอย่างที่เราเห็นอยู่คือการใช้รถ EV ถึงแม้ ณ ปัจจุบัน EV จะยังไม่ใช้พลังงานสะอาด 100% แต่มันเป็นองค์ประกอบจำเป็นที่จะนำพาเราไปสู่ Net Zero Carbon Economy หรือสังคมคาร์บอนเป็นศูนย์ได้ ตัวอย่างอีกอันหนึ่งของประเทศเขตนาวาก็คือ Heat Pump (ปั๊มความร้อน) ครับ

ถ้าจะให้ดูตัวอย่างให้ชัดเจน ขอดูรูปนี้นะครับ อันนี้เป็นรายงานเก่าตั้งแต่ปี 2010 ตอนนั้นเป้าหมายของยุโรปที่มีการคุยกันในวงเจรจา Climate Change คือภายในปี 2050 จะลดการปล่อยก๊าซลง 80% ผมขอสรุปนี้ตรงที่มันแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ในปี 1990 เขาปล่อยก๊าซอยู่ประมาณนี้ พอปี 2010 เขาลดก๊าซลงมาได้แล้วในวันที่ทำวิจัย แต่ยังอยู่ในระดับที่ลดได้แค่ประมาณ 10% เท่านั้น

แต่เป้าหมายเขาจะต้องลดให้ได้ 80% ถ้าอยากลด 80% ให้ได้ สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ต้องทำคือ ต้องเปลี่ยนภาคการผลิตไฟฟ้าให้เป็น Zero Carbon หรือ Near Zero Carbon ตัวที่เขาใช้คือลดลง 95% หมายความว่าอาจจะยังใช้ฟอสซิลได้บ้าง แต่ Emission (การปล่อยก๊าซ) ต้องลดลงเหลือน้อยมาก คือไม่เกิน 5% ของ

ที่เคยปล่อยเดิม และตัวหลักที่จะพาสิ่งนี้ไปได้ก็คือ Renewable Energy (พลังงานหมุนเวียน) ครับ ในบางประเทศ โดยเฉพาะในยุโรปอย่างฝรั่งเศส อาจจะมีพลังงานนิวเคลียร์ประกอบด้วย อันนี้ก็แล้วแต่สถานการณ์ของแต่ละประเทศ

ของประเทศไทยเราก็ตัดสินใจในบริบทของเรา แต่ประเด็นสำคัญคือ หลังจากเปลี่ยนภาคไฟฟ้าให้เป็น Zero หรือ Near Zero Carbon แล้ว เราจะนำไฟฟ้าไปใช้ในภาคส่วนอื่นๆ เช่น ภาคขนส่งทางบก (รถยนต์) ก็จะลดลงมา 95% คือเปลี่ยนระบบขนส่งทางบกให้เป็นไฟฟ้าทั้งหมด ส่วนขนส่งทางเรือและทางอากาศ นั้นทำได้ยากกว่า จึงลดได้แค่ 50%

สำหรับภาคอุตสาหกรรม ในส่วนของการใช้พลังงานก็เปลี่ยนมาใช้ไฟฟ้าให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่แน่นอนว่าในกระบวนการผลิตอื่นๆ ก็ยังมีการปล่อยก๊าซอยู่ ภาคอุตสาหกรรมจึงยังจำเป็นต้องมีการปล่อยก๊าซอีกระดับหนึ่ง ภาคอาคารก็ต้องลดเหลือ 95% คือใช้ไฟฟ้าเกือบทั้งหมด ภาคของเสีย (Waste) พยายามลดให้เป็น 100% คือไม่เหลือเลย ส่วนภาคการเกษตรลดได้แค่ 20% ครับ

ส่วนที่ลดยากจริงๆ (Hard-to-abate Sectors) ก็คือ การขนส่งทางอากาศและทางทะเล (Air and Sea Travel), ภาคอุตสาหกรรม, และภาคการเกษตร โดยเฉพาะภาคการเกษตรจะลดยากกว่า หากฝืนลด ต้นทุนจะมหาศาลมาก ผลกระทบต่อภาคส่วนนั้นและสังคมโดยรวมจะสูงมาก จึงอาจจำเป็นต้องยอมให้มีการปล่อยก๊าซอยู่บ้าง

นี่เป็นเหตุผลว่า ทำไมข้อเสนอปัจจุบันของ EU จึงใช้เป้าหมาย Net Zero ในปี 2050 เหมือนกัน จะเห็นว่าเป้าหมายของเขาในปี 2050 มีส่วนที่เป็น Negative Emission (การปล่อยก๊าซสุทธิติดลบ) อยู่ข้างล่าง ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการใช้ที่ดินและป่าไม้ และมีเทคโนโลยีดูดซับคาร์บอน (Carbon Removal Technologies) อยู่บ้างนิดหน่อย แต่ไม่ใช่ในอนาคตอันใกล้ ต้องเป็นระยะยาวถึงจะเห็นผลเป็นกอบเป็นกำ

แต่ประเด็นสำคัญคือ ปริมาณการปล่อยก๊าซทั้งหมดจะต้องลดลงอย่างมาก คือจาก 5,000 กว่าๆ ลงมาเหลือประมาณ 500 หรือคือลด 90% ส่วนอีก 10% ที่เหลือถึงจะใช้ภาคการดูดซับมาทำให้เป็น Net Zero ครับ สิ่งนี้จะไม่เหมือนกับที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) ของประเทศไทยเสนอต่อ UNFCCC ซึ่งของไทยเรา ภาคการปล่อยก๊าซลดลงแต่ไม่ได้ลดมากขนาดนี้ และเราไปพึ่งพาการดูดซับจากภาคป่าไม้เป็นหลักเพื่อนำมาตอบโจทย์

ประเด็นที่สำคัญกว่านั้นก็คือ อย่างที่บอกไป เทคโนโลยีที่สำคัญที่สุดในการลดก๊าซคือพลังงานหมุนเวียน และการใช้ไฟฟ้าเป็นแหล่งพลังงานหลัก ตามรูปนี้จะเห็นว่าส่วนที่เป็นสีเทาคือภาคไฟฟ้า ซึ่งจะต้องเป็นศูนย์ล่วงหน้าก่อนที่ทั้งประเทศจะบรรลุ Net Zero ในกรณีนี้ ยุโรปต้องทำให้ไฟฟ้าเป็นศูนย์ประมาณปี 2040 คืออีก 15 ปีข้างหน้า ถ้ายุโรปอยากบรรลุ Net Zero ในปี 2050 ก็ต้องเอาไฟฟ้าให้เป็นศูนย์ก่อน

ประเทศไทยก็เช่นกัน ถ้าเราอยากบรรลุ Net Zero ปี 2050 อย่างที่เราประกาศไว้ เราก็ต้องทำให้ภาคไฟฟ้าเป็น Net Zero ล่วงหน้าก่อน 10 ปีครับ ย้อนกลับมาจุดเดิม Renewable (พลังงานหมุนเวียน) กับ

Electrification (การเปลี่ยนมาใช้ไฟฟ้า) จะเป็นส่วนสำคัญมาก การลดก๊าซจากภาคไฟฟ้าเป็นสิ่งจำเป็น และต้อง Net Zero ก่อนภาคส่วนอื่นๆ ส่วนการลดก๊าซในภาคอุตสาหกรรมก็ต้องทำ แต่ตัวหลักคือการเปลี่ยนรูปแบบการใช้พลังงานมาเป็นไฟฟ้า ขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อลดการปล่อยก๊าซในกระบวนการผลิต เช่น ทำอย่างไรให้การปล่อยก๊าซจากกระบวนการผลิตซีเมนต์ลดลง (หมายถึงปฏิกิริยาเคมีของซีเมนต์ ไม่ใช่ในส่วนของการใช้พลังงาน) รวมถึงเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมอื่นๆ ด้วย

ในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ ผมเชื่อว่าสิ่งที่สำคัญคือต้องมีการใช้มาตรการกลไกราคาคาร์บอน ควบคู่กับ มาตรการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ นอกจากนี้ ต้องมีการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่จะช่วยลดก๊าซใน ภาคส่วนต่างๆ ผมเขียนแบ่งเป็นสี่ไว้ สี่ตัวคือสิ่งสำคัญ จำเป็น และประเทศไทยควรให้ความสำคัญ สี่ตัวคือ สิ่งสำคัญในระยะยาว ซึ่งถ้าเป็นไปได้ประเทศไทยก็ควรพยายาม ส่วนสี่เล็ดหลวม สำหรับผมคือ ถ้าใคร อยากทำก็ทำ มันจำเป็นไหม? ก็จำเป็นถ้ามันทำได้ แต่โอกาสที่จะเป็นไปได้ผมเชื่อว่าน้อยมาก ถ้ามี นักศึกษามาถามผมว่าตัวนี้สำคัญไหม ผมจะบอกเขาว่า เขามีชีวิตเดียว ถ้าอยากจะช่วยลดการปล่อยก๊าซ เรือกระจกของโลก เขาควรไปทุ่มเทกับเรื่องอื่น ไม่ควรทุ่มในส่วนนี้ แต่ถ้าใครอยากทำก็ไม่มีปัญหาครับ

ประเด็นสุดท้ายคือ การวิจัย พัฒนา และเตรียมดำเนินมาตรการปรับตัว (Adaptation) ต่อผลกระทบของ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่ผมมีความเห็นต่างจากอาจารย์เสรีนิดหน่อยครับ อาจารย์เสรีบอกว่า ต่อให้เราบรรลุ Net Zero วันนี้ เราก็ต้อง Adapt (ปรับตัว) ซึ่งอันนั้นเป็นความจริงแน่นอน Adaptation สำคัญ Mitigation (การลดก๊าซ) ก็สำคัญ แต่ถ้าเราไม่ทำ Net Zero เลย ต่อให้ Adapt แทบตายเราก็ไม่รอด ครับ ถ้าเราไม่สามารถบรรลุ Net Zero ได้ภายในปี 2100 เราก็ไม่มีทางและไม่มีโอกาสที่จะ Adapt ต่อ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในปี 2100 ได้เลยครับ ขอขอบคุณครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอขอบคุณอาจารย์ชโลธรมากเลยครับ จริง ๆ ก่อนที่อาจารย์จะหลุดไปเมื่อสักครู่ มี คำถามเข้ามาค่อนข้างเยอะ จะเก็บไว้ถามช่วงท้ายไหมครับ หรืออาจารย์สะดวกตอบตอนนี้เลย

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: แล้วแต่สะดวกครับ ได้ทั้งนั้น

ผู้ดำเนินรายการ: ถ้าอย่างนั้นเก็บไว้ช่วงท้ายแล้วกันนะครับ จะได้ถามทีเดียวเลย ลำดับต่อไป ขอเรียน เชิญอาจารย์ชี นำเสนอต่อได้เลยครับ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: โอเค สวัสดิ์ครับ สวัสดิ์ครับ สวัสดิ์ตอนบ่ายนะครับผม ผมคิดว่า เวลาขณะนี้ 14:03 น. ถ้าทานข้าวเสร็จก็สวัสดิ์ตอนบ่ายครับทุกท่าน เวลาขณะนี้ 14:03 น. ทานข้าวเสร็จใหม่ ๆ น่าจะ เป็นช่วงที่กำลังง่วงซึมได้ที่เลยนะครับ (ขอตีมน้ำสักครู่ครับ) ด้วยเวลา 20 นาทีที่จำกัด ผมขออนุญาตมา แลกเปลี่ยนประเด็นที่อาจจะต่างจากวิทยากรทั้งสองท่านที่ผ่านมา ผมไม่ใช่สายวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ใช่อ สายไสยศาสตร์นะครับ ผมอยากมาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับมุมมองหรือโลกทัศน์ของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ (โดยเฉพาะชาวปกากะญอ) ว่าพวกเขามีมุมมองต่อเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) อย่างไรบ้าง

ขออนุญาตเริ่มต้นอย่างนี้นะครับ เมื่อเราพูดถึงเรื่อง Climate Change เรามักจะเริ่มต้นด้วยเรื่องอุณหภูมิ คาร์บอน หรือภัยพิบัติ ซึ่งทั้งผู้ดำเนินรายการและอาจารย์ทั้งสองท่านก็เริ่มต้นไม่หนีไปจากสามเรื่องนี้ แต่ วันนี้ผมจะชวนเริ่มต้นจากอีกจุดหนึ่ง ภายใต้หัวข้อ "Climate as a Kinship" (ภูมิอากาศในฐานะเครือญาติ) เพราะฉะนั้นผมจะเริ่มต้นจากเรื่องของ "ความสัมพันธ์" ครับ

ในฐานะที่ผมเป็นคนปกากะญอ และสำเร็จการศึกษาด้านมนุษยวิทยาประยุกต์ (Applied Anthropology) ซึ่งเป็นการบูรณาการหลาย ๆ ศาสตร์เข้าด้วยกัน (ผมอาจจะไม่กล้าเรียกตัวเองว่าเป็นนัก นิเวศวิทยาเต็มตัว) ผมจึงอยากชวนมองว่า ภูมิอากาศไม่ได้เป็นเพียงแค่สิ่งที่อยู่เหนือศีรษะของเรา ไม่ใช่แค่ ความร้อนหรือชั้นบรรยากาศที่ส่งผลกระทบต่อถึงเรา แต่มันเป็นเงื่อนไขที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับป่า น้ำ ดิน เมล็ดพันธุ์ สัตว์ และโลกเหนือธรรมชาติ (Supernatural) เข้าด้วยกัน เพราะฉะนั้น ผมจึงเรียกกระบวนการ ทักษะนี้ว่า "ภูมิอากาศในฐานะเครือญาติแห่งชีวิต" ซึ่งเป็นประเด็นที่ผมจะมาแลกเปลี่ยนในวันนี้ครับ หลาย คนอาจคิดว่าวิทยาศาสตร์ของอาจารย์ชโลธรนั้นยากและซับซ้อนแล้ว ลองมาฟังกันดูว่า ภูมิอากาศใน ในฐานะเครือญาติแห่งชีวิตจะยากและซับซ้อนในมุมมองใดบ้าง

ในโลกทัศน์ของชาวปกากะญอ ก่อนที่จะมีภูมิอากาศ มันมี "ภูมิทัศน์ของความสัมพันธ์" ดำรงอยู่ก่อน สิ่ง นี้ปรากฏอยู่ในบทกวี (บทกวีของชาวปกากะญอ) ที่กล่าวว่า "เลอะปะแตตั่วะนอมิ โอะแทกะลอกะลี กะลอกะลีทอนี่หมา คือถ่อโฮมิโมหยว่า" ซึ่งหมายความว่า ก่อนที่จะมีภูมิอากาศและสรรพชีวิต จะมีอยู่สองสิ่งคือ "สายฟ้า" กับ "สายลม" ทั้งสองสิ่งนี้ปฏิสนธิกันจนเกิดเป็นพลังมหาศาลที่ชาวปกากะญอเรียกว่า "หยว่า" (Ywa)

บางคนนิยามว่า "หยว่า" คือสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือพลังที่ไหลลื่นเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่ง เทียบเคียงได้กับคำว่า God หรือเทพในภาษาอังกฤษ ดังนั้น หยว่าจึงดำรงอยู่ก่อนภูมิอากาศ เป็นภูมิทัศน์ แห่งความสัมพันธ์ระหว่างสายลมกับสายฟ้า สายลมคือความเร็วและความแรง ส่วนสายฟ้าคือความร้อน ความเร็ว และความแรง เมื่อสิ่งเหล่านี้ผสานความสัมพันธ์เข้าด้วยกัน จึงก่อกำเนิดเป็นภูมิอากาศ (Climate) ตามโลกทัศน์ของชาวปกากะญอครับ

สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบสามเส้า (Triadic Relationship) ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่ง เหนือธรรมชาติ (หรือที่บางคนเรียกว่าจิตวิญญาณ) เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่เคยอยู่เหนือธรรมชาติ แต่ เราล้วนดำรงอยู่ภายใต้สายสัมพันธ์เดียวกัน

ยกตัวอย่างเช่น เวลาชาวปกากะญอปลูกข้าว เมื่อข้าวเจริญเติบโตเต็มที่ เราจะเรียกว่า "ข้าวเป็นสาว แล้ว" แต่ยังไม่ได้แต่งงาน ดังนั้น พวกเขาจะต้องทำสัญลักษณ์บางอย่างที่คล้ายไม้กางเขนหรือไม้พาย เพื่อ อัญเชิญสายฟ้าจากเบื้องบนให้ลงมาปฏิสนธิกับต้นข้าว ต้นข้าวถึงจะตั้งท้องและออกรวงได้ แม้ในทาง วิทยาศาสตร์จะบอกว่าต้องอาศัยน้ำ (H₂O) บรรยากาศ หรือดิน แต่ในโลกทัศน์นี้ ลำพังเพียงสิ่งเหล่านั้นไม่ สามารถทำให้ข้าวตั้งท้องได้ ต้องอาศัยสายฟ้าลงมาปฏิสนธิด้วย หากความสัมพันธ์กับสายฟ้าเปลี่ยน

อุณหภูมิของชีวิตและสายสัมพันธ์ของเครือญาติก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตาม เพราะทุกสิ่งล้วนดำรงอยู่ภายใต้สายสัมพันธ์เดียวกันครับ

การมีอยู่ร่วมกันและรอดพ้นไปพร้อมกันในระบบนิเวศเดียวกันจึงเป็นสิ่งสำคัญ หากมนุษย์ไม่รอด ป่า น้ำ ดิน ไฟ เมล็ดพันธุ์ สัตว์ ไปจนถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ ก็ย่อมตกอยู่ในความเสี่ยงเช่นกัน มุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดทางนิเวศวิทยาและมนุษยวิทยาที่เรียกว่า "Ecological Co-being" (การดำรงอยู่ร่วมกันทางนิเวศ) เพราะฉะนั้น เวลาพูดถึงภูมิอากาศ มันจึงไม่ใช่เพียงสภาวะทางชั้นบรรยากาศ แต่เป็นเรื่องของการดำรงความสัมพันธ์ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศอาจเกิดจากระบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไป นี่คือนมมองที่ผมจะอธิบายต่อไปครับ

เมื่อภูมิอากาศเปลี่ยน สิ่งที่ไม่ใช่แค่อุณหภูมิ แต่คือการเปลี่ยนแปลงเครือญาติแห่งชีวิตของเราด้วย หากความสัมพันธ์ระหว่างเรากับสายฟ้าเปลี่ยน ต้นข้าวก็จะไม่ตั้งท้องและไม่ออกรวง เมื่อไม่มีข้าว เราก็ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมบูชาแม่น้ำได้ ไม่มีข้าวไปหมักเหล้าสำหรับทำพิธีกรรม หรือแม้แต่การแต่งงานก็จัดไม่ได้ เพราะต้องใช้ทั้งเหล้าและข้าว เมื่อเป็นเช่นนี้ ระบบความสัมพันธ์ในสังคมก็จะพังทลายลง นี่คือนสิ่งที่ผมอยากใช้เป็นจุดเริ่มต้นครับ

ในฐานคิดที่ผมจะนำเสนอต่อไป ผมไม่ปฏิเสธเรื่องการพูดถึงคาร์บอนนะครับ แต่ผมอยากนิยามสิ่งนี้ว่า "From Carbon Crisis to Relationship Crisis" ปัจจุบันสาเหตุของปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเกิดจากอะไร? ผมมองว่ามันเกิดจากระบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไป และไม่ใช่แค่การเปลี่ยนแปลงธรรมดา แต่มันคือภาวะ "วิกฤต" (Crisis) เป็นวิกฤตการณ์ของระบบความสัมพันธ์ (Relationship System) ซึ่งประกอบด้วยวิกฤตย่อยอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้ครับ

ประการแรก คือ วิกฤตชั้นบรรยากาศ (Atmospheric Crisis)

เราดูได้จากอะไรว่ามันวิกฤตแล้ว? ดูได้จากอุณหภูมิที่สูงขึ้น รวมถึงสิ่งที่วิทยาศาสตร์สามารถอธิบายได้ อย่างทรงพลัง ดังที่วิทยากรทั้งสองท่านได้อธิบายเรื่องก๊าซเรือนกระจก ฝน และเหตุการณ์สภาพอากาศสุดขั้ว อย่างที่ผู้ดำเนินรายการกล่าวถึงกรณีธารน้ำแข็งที่เนปาลและทิเบต ซึ่งไม่ได้แค่ละลาย แต่ถึงขั้นถล่มลงมา นี่คือนตัวอย่างที่ชัดเจนของวิกฤตชั้นบรรยากาศครับ

ประการที่สอง คือ วิกฤตระบบนิเวศ (Ecological Crisis)

วิกฤตนี้เกิดขึ้นเมื่อป่า น้ำ ดิน ไฟ และความหลากหลายทางชีวภาพ เริ่มสูญเสีย "ความสามารถในการฟื้นตัว" ในอดีต ทรัพยากรเหล่านี้ถูกใช้งานเป็นปกติ แต่มีระบบความสัมพันธ์ที่เอื้อให้เกิดการฟื้นฟู เปรียบเหมือนคนในครอบครัวทะเลาะกัน ลืมนกับพันกระตบกระทั้งกัน จนเฝ้ามักสอนว่า "อย่าโกรธกันข้ามวัน ข้ามคืน พอตะวันตกดินก็ต้องกลับมาคืนดีกันเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์"

คำว่า นิเวศ (Ecology) แปลว่า "บ้าน" เมื่อบ้านของเราเกิดวิกฤตความสัมพันธ์ ป่า ดิน น้ำ และไฟ พื้ตัวได้ ซ้ำลง ยากขึ้น หรือสูญเสียความสามารถในการฟื้นตัวไปโดยสิ้นเชิง จึงทำให้เกิดสิ่งที่ผมเรียกว่า "วิกฤตเชิงความสัมพันธ์" (Relational Crisis) ยกตัวอย่างการทำไร่หมุนเวียน เราทำกิน 1 ปี แต่ต้องพักแปลงถึง 7 ปี เพื่อให้ป่าฟื้นคืนสภาพและไม่สูญเสียความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์ ซึ่งไม่ได้หมายถึงแค่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับไร่ แต่รวมถึงความสัมพันธ์ของดิน น้ำ ป่า ไฟ สัตว์ป่า และสิ่งเหนือธรรมชาติ

แต่ปัจจุบัน วิกฤตการฟื้นตัวของระบบนิเวศได้สูญเสียไปแล้ว วิกฤตนี้เกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้เปลี่ยนผ่านจากการมอง "ธรรมชาติในฐานะเครือญาติ" (Nature as Kin) ไปสู่การมอง "ธรรมชาติในฐานะทรัพยากรหรือวัตถุ" (Nature as Resource)

มุมมองที่เรามีต่อธรรมชาติเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง เปรียบเหมือนหมอที่เห็นคนไข้เดินเข้ามาแล้วมองเห็นแต่เชื้อโรค เห็นเป็นเพียงผู้ป่วย แต่มองไม่เห็นความเป็นมนุษย์ที่ต้องการการเยียวยาจิตใจ ความสัมพันธ์ของเรากับธรรมชาติก็เช่นกัน จากที่เคยผูกพันกันในฐานะเครือญาติ ปัจจุบันเราไม่ได้มองธรรมชาติเป็นเครือญาติอีกต่อไป แต่มองเป็นเพียงทรัพยากรไว้ตัดทวง นี่คือหัวใจสำคัญของวิกฤตการณ์ความสัมพันธ์หรือวิกฤตระบบนิเวศในปัจจุบันครับ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: ครับผม ผมเรียกสิ่งนี้ว่าเป็น "Ontological Warming" หรือภาวะโลกร้อนเชิงภววิทยา เพราะก่อนที่โลกจะร้อนขึ้นทางกายภาพ เราอาจจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกเปลี่ยนไปแล้ว คาร์บอนจึงอาจจะจะเป็นสิ่งที่เราวัดได้ แต่วิกฤตความสัมพันธ์คือสิ่งที่มนุษย์ต้องกล้าตั้งคำถามถึงในทุกวันนี้ครับ

เราจะวัดอย่างไรว่าความสัมพันธ์ของเรากับธรรมชาตินั้นยังมั่นคง ยังมีความรักให้กันอยู่ ผมคิดว่าไม่ว่าเราจะวัดอะไรก็แล้วแต่ แต่ถ้าความรัก ความผูกพัน หรือความรู้สึกที่ว่าธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของเรามันหายไป เราอาจจะวัดค่าคาร์บอนหรือวัดสภาพภูมิอากาศ (Climate) ได้ก็จริง แต่ระบบความสัมพันธ์เหล่านั้นจะฟื้นกลับมาได้อย่างไร นี่คือนี่สิ่งที่จะกลายเป็นวิกฤตครับ

เพราะฉะนั้น ผมคิดว่า โครงสร้าง 3 ระดับ และแนวคิดของ Ontological Warming จึงสะท้อนวิกฤตความสัมพันธ์ที่เราต้องกล้าถามถึง กล้าสืบหา และมองว่าจะกลับมาสร้างมันได้อย่างไร เราอาจจะบอกว่า "เอ๊ะ เราจะสร้างตัวชี้วัดความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างไร?" ถ้ามันทางเหินกันเกินไปแล้ว เราจะวัดได้อย่างไรว่าต้องทำให้มันใกล้ชิดกันมากขึ้น? เหมือนที่เราพยายามบอกว่าต้องลดคาร์บอน ต้องลดนั่นลดนี้ให้เหลือศูนย์ (Zero) แต่สำหรับความสัมพันธ์ เราจะเอาอะไรไปวัดเพื่อไม่ให้มันแตกหักและดึงให้มันกลับคืนมาได้ อันนี้เป็นมุมมองของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์นะครับ

ทีนี้ผมขออนุญาตไปต่อ นะครับ ก่อนที่จะไปหน้าถัดไป ในมุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวปกากะญอ มองว่า จริง ๆ แล้ว ก่อนที่โลกจะร้อน ความร้อนมันเริ่มต้นจาก "ใจมนุษย์" ก่อน เขาดูจากอะไรครับ? ดูจากการเดินทาง เมื่อก่อนเดินทางจากเชียงใหม่ไปถึงหมู่บ้านกัลยาณิวัฒนา (บ้านของผมที่ต้นน้ำ

แม่แจ่ม) ใช้เวลา 3 วัน แต่พอใจเราร้อนขึ้น เราก็อยากใช้เวลาจาก 3 วันให้เหลือแค่ครึ่งวัน ธรรมชาติยังคง อยู่แบบเดิมครับ สัตว์ป่า แม่น้ำ ภูเขาอยู่แบบเดิม แต่ใจเราต่างหากที่ร้อนขึ้น อุณหภูมิในใจเราเปลี่ยนไป แล้ว เรายอมรับเวลา 3 วันไม่ได้ จะต้องเหลือแค่ครึ่งวัน แล้วเราก็อพยายามแสวงหาทุกวิถีทางเพื่อร่นเวลา ลงมา ซึ่งนั่นก็ทำให้ความสัมพันธ์ของเรากับระบบนิเวศรอบข้าง หรือ "เครือข่าย" ของเราเปลี่ยนไป

ตอนนี้ไม่ใช่แค่ครึ่งวันแล้วครับ จะปรับให้เหลือ 2 ชั่วโมง หรือการเดินทางจากเชียงใหม่ไปกรุงเทพฯ ตอนนี้ ก็เอาให้เหลือแค่ชั่วโมงครึ่ง และยิ่งไปกว่านั้นคือพยายามจะลดเวลาให้น้อยลงไปอีก มีแต่ความเร็วสูง เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ความเร็วสูงเหล่านั้นเกิดจากอะไรครับ? เกิดจากความร้อนที่เริ่มต้นจากใจมนุษย์ เพราะฉะนั้น หากถามว่าวิกฤตเหล่านี้เริ่มต้นจากไหน สาเหตุเกิดจากอะไร? เกิดจากหัวใจมนุษย์ครับ

จุดเริ่มต้นคือ ความโลภที่อยากจะย่นเวลาให้สั้นลง พยายามย่อโลกให้เล็กลง พระยะทางของโลกลดลง ก็ เหมือนเรากำลังบีบโลกให้เดือดขึ้น พอมันเดือด โลกก็ร้อนขึ้น และพอมันร้อนขึ้น มันก็ส่งผลต่ออุณหภูมิ ใช้ ใหมครับ นี่คือนิยามสำคัญ

คำถามต่อมาคือ แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่าสภาพภูมิอากาศมันเปลี่ยนไปแล้ว? แน่แน่นอนครับ วิทยาศาสตร์มี เครื่องมือที่แม่นยำ แต่เครื่องมือของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวปกากะญอคืออะไร? เครื่องมือ อย่างหนึ่งที่ผมขอเรียกว่า "Ecological Listening" หรือ "การฟังเสียงของระบบนิเวศ" สิ่งนี้เป็นตัวชี้วัด เป็นมาตรวัด เป็นเหมือนตลับเมตรหรือไม้บรรทัดที่บอกเราว่าภูมิอากาศเปลี่ยนไปแล้ว

แนวทาง (Approach) หรือระเบียบวิธี (Methodology) นี้ ผมมองว่าการฟังเสียงของระบบนิเวศ ไม่ใช่แค่ การใช้หูฟังเท่านั้น แต่คือ "การอ่าน" หรือที่ผมใช้คำว่า "Ecological Reading Literacy" ซึ่งคือสมรรถนะ ในการอ่านและรับฟังระบบนิเวศ สิ่งนี้คือเครื่องมือของกลุ่มชาติพันธุ์ครับ ไม่ใช่เทอร์โมมิเตอร์

การอ่านฝนจากดิน (เห็นดินแล้วสามารถคาดเดาปริมาณฝนได้), การอ่านน้ำจากผืนป่า (เมื่อเข้าไปสัมผัส ผืนป่าก็สามารถรับรู้คุณสมบัติของแหล่งน้ำได้), การอ่านฤดูกาลจากพืช (เห็นสี ใบ และดอกของพืช ก็ สามารถบอกฤดูกาลได้), การอ่านความชื้นจากไฟ (เห็นลักษณะของไฟป่าที่เกิด ก็สามารถบอกระดับ ความชื้นในปัจจุบันได้), การอ่านความเปลี่ยนแปลงจากเมล็ดพันธุ์ (ทั้งเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการเก็บเกี่ยว และที่กำลังจะปลูก) รวมถึงการอ่านพฤติกรรมสัตว์และแหล่งอาหาร

ความสามารถหรือเครื่องมือเหล่านี้ เป็นตัวบ่งชี้ว่า ฝน ดิน น้ำ เปลี่ยนไปอย่างไร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าระบบ ความสัมพันธ์ หรือเครือข่ายของเราเปลี่ยนไปอย่างไร ฝนที่เปลี่ยนไป เช่น การเกิดปรากฏการณ์ฝนตก หนักเฉพาะถิ่น (Rain Bomb) มันไม่ได้จบแค่ที่ฝน แต่มันส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นด้วย ฝนเปลี่ยน ดินเปลี่ยน เมล็ดพันธุ์ อาหาร และวิถีชีวิตก็เปลี่ยนตาม

ผมจึงขอเสนออีกคำหนึ่งคือ "Living Climate Archive" หรือ "จดหมายเหตุภูมิอากาศที่มีชีวิต" สิ่ง ที่เปลี่ยนแปลงและตัวบ่งชี้เหล่านี้ สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว มันคือจดหมายเหตุภูมิอากาศที่มีชีวิต ข้อมูล ภูมิอากาศไม่ได้ถูกเก็บอยู่แค่ในฐานข้อมูล หน้าจอ หรือดาวเทียม แต่มันอยู่ในร่างกายมนุษย์ อยู่ในเครือ

ญาติของเรา อยู่ในน้ำ ดิน ไฟ เมล็ดพันธุ์ ป่า และลำห้วย ที่สำคัญคือ มันอยู่ในความทรงจำและประวัติศาสตร์ของฤดูกาลด้วย ทั้งหมดนี้คือจดหมายเหตุภูมิอากาศที่มีชีวิต หากสิ่งเหล่านี้เปลี่ยนไป ศักยภาพในการอ่านค่าก็จะเปลี่ยนไป และหากสิ่งเหล่านี้ถูกทำลาย ตัวบ่งชี้ก็จะถูกทำลายตามไปด้วย แนวคิดเรื่อง "Reading Relationship" หรือ "Living Climate Archive" จึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้เรารู้ว่า อุณหภูมิหรือสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนไปแล้ว โดยดูจากความเปลี่ยนแปลงของเครือญาติในระบบนิเวศของเราครับ

พอเรารู้แล้วจะทำอย่างไรต่อ? จากตรงนี้เราจะเห็นว่าผลกระทบมันต่างออกไป เมื่อแต่ละอย่างเปลี่ยนแปลง Climate Change ไม่ได้เพียงแค่ทำให้โลกร้อนขึ้น แต่ในมุมมองของชาวปกาเกอะญอ อากาศที่ร้อนขึ้นทำให้จังหวะชีวิตและจังหวะความสัมพันธ์เปลี่ยนไป ในฐานะที่ผมเป็นนักดนตรี และใช้ศิลปวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ผมมองเรื่องของ "จังหวะ" (Rhythm) ครับ

Climate Change ทำให้โลก "คลาดจังหวะ" จังหวะมันเคลื่อนหรือเปลี่ยนไป นี่คือผลกระทบของมัน ผมจึงเรียกว่า "Ecological Dysynchronization" หรือ "ภาวะคลาดจังหวะทางนิเวศ" เราดูได้จากอะไร? ดูได้จาก ฝนที่ไม่ตกตามฤดูกาล หรือเมล็ดพันธุ์ที่ปลูกแล้วไม่งอกตามจังหวะที่ฝนตก

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: พืชไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ตามวงจรเดิมแล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงไม่สามารถใช้ปฏิทินชีวิตแบบเดิมได้ ทุกปีหลังจากที่เราทำพิธีกรรมในช่วงเดือนเมษายน (ซึ่งอาจจะตรงกับช่วงเทศกาลสงกรานต์) คนปกาเกอะญอจะเรียกเดือนนี้ว่า "ลาเซอ" โดยคำว่า "เซอ" แปลว่า ส่ง จะมีพิธีกรรมหนึ่งในช่วงกลางเดือนที่เราจะต้อง "ส่ง" คล้ายกับการส่งความทุกข์ ความเศร้า สิ่งที่ไม่ดี หรือสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยต่อชุมชน เราต้องทำพิธีรวบรวมสิ่งเหล่านี้ใส่ในกระดังแล้วนำไปส่ง มีการร้องรำทำเพลงและตีกลองให้สิ่งชั่วร้ายกลัว แล้วส่งออกไปนอกชุมชนให้ไกลที่สุด เราจึงเรียกเดือนเมษายนนี้ว่า "ลาเซอ" หรือเดือนของการส่ง

หลังจากทำพิธีส่งเสร็จสิ้น สิ่งดี ๆ ก็จะเข้ามา และเราจะเริ่มปลูกพืชพันธุ์ ในอดีตเวลาเราทำพิธีเสร็จไม่เกิน 1 วัน ฝนก็จะตกลงมาทันที แต่ปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะทำพิธีส่งเมื่อไรหรืออย่างไร ฝนก็ไม่ตก นี่คือตัวชี้วัดที่สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้เปลี่ยนไปแล้ว ปฏิทินชีวิตและวงจรชีวิตแบบเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป และท้ายที่สุด ความรู้และพิธีกรรมบางอย่างก็เริ่มไม่สอดคล้องกับโลกหรืออุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงไป

เพราะฉะนั้น ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Impact) จึงไม่ได้สร้างความเสียหายทางนิเวศวิทยาเพียงอย่างเดียว แต่ยังกระทบต่อวิถีการดำรงชีพ ความรู้ทางวัฒนธรรม จิตวิญญาณ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงไปถึงความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) ด้วย ในความหมายนี้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) คือการทำให้สิ่งที่เคยสัมพันธ์กันเริ่มคลาดเคลื่อน ไม่

สอดคล้องกันอีกต่อไป เปรียบเสมือนการนัดหมายมารับประทานอาหารเย็นด้วยกัน แต่เวลาของแต่ละคนกลับไม่ตรงกัน เมื่อคนหนึ่งกลับมาถึง อีกคนก็กลับไปแล้ว ความสัมพันธ์จึงไม่สอดคล้องกันเหมือนเดิม ผลกระทบทั้ง 5 มิติและลำดับการคลาตจิ้งหะเหล่านี้นี้ ถูกบันทึกไว้ใน "บทพา" (บทกวี) ของชาวปากาเกอะญอ (ซึ่งผมได้นำมาแต่งเป็นเพลงด้วย) ที่ร้องว่า "ทีเกอะฮาเกวานอเออ กวาเกอะฮาเกวานอเออ โทแวกะแมเดอบาเลอ ซอแวก้อไอเดอบาเลอ กวาเลอตาโลออีลือคอ นอแลตาดือฮอคือยือ" แปลความได้ว่า "แผ่นดินจะเสียแล้วนางเอ๋ย ขุนห้วยจะพังแล้วนางเอ๋ย นกร้องไม่ตรงตามฤดู ไก่ขันไม่ตรงตามเวลา มองไปรอบ ๆ ชุมชนเรา มีแต่น้ำตาของแม่นาง" บทพานี้สะท้อนให้เห็นว่าจังหวะธรรมชาติได้เปลี่ยนไป นกเองก็สับสนและร้องไม่ตรงตามฤดูกาล จากเดิมที่นกชนิดนี้ร้องแล้วฝนจะตก นกอีกชนิดร้องแล้วข้าวจะออกรวง หรือนกบางชนิดร้องเพื่อบอกว่าฝนจะหยุดและสามารถไปเกี่ยวข้าวได้ แม้กระทั่งไก่ก็ยังขันไม่ตรงเวลา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภาวะโลกคลาตจิ้งหะ หรือ "ภาวะคลาตจิ้งหะทางนิเวศ" (Ecological Dynchronization) ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบตามมาอย่างชัดเจน

ดังนั้น แนวทางในการพิทักษ์และรักษาความสัมพันธ์ ผมขอเสนอด้วยโมเดลภาษาอังกฤษคือ "3R" ซึ่งหากเทียบเป็นภาษาไทยก็คือ "3 ร" ได้แก่ 1. รักษาความสัมพันธ์ 2. รู้ขอบเขต และ 3. รื้อฟื้นคืนความสามารถในการเกิดใหม่ หรือการฟื้นฟูศักยภาพในการฟื้นตัวของธรรมชาติ เรายังสามารถใช้ทรัพยากรได้ไม่ใช่ว่าต้องเลิกใช้ไปเลย แต่หลักสำคัญคือ "ใช้ต้องไม่ทำลาย" ดังสุภาษิตของชาวปากาเกอะญอที่ว่า "กินเขียดแต่ไม่หักกระดูกเขียด กินปลาแต่ไม่ถอนครีบบปลา ตัดต้นไม้แต่ไม่ให้ต้นไม้ตาย" นัยยะคือ การใช้ประโยชน์จะต้องไม่ทำลายศักยภาพในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ นี่คือนโยบายที่แท้จริง เพราะหากเราใช้ทรัพยากรจนทำลายศักยภาพในการฟื้นตัว ต่อให้เราจะพยายามรักษาเป้าหมาย "Zero" ใด ๆ ก็ตาม สุดท้ายมันจะกลายเป็น "การฟื้นตัวที่เป็นศูนย์" แทน

ผมก็มีคำถามเกี่ยวกับเรื่องรถยนต์ไฟฟ้าเช่นกัน ในฐานะที่ตอนนี้ผมอยู่ที่เชียงราย ผมได้เห็นการทำเหมืองแร่หายาก (Rare Earth) เพื่อนำไปผลิตสิ่งที่เรียกว่า "พลังงานสะอาด" แต่เมื่อผมเห็นกระบวนการได้มาซึ่งแร่เหล่านี้ ผมกลับไม่แน่ใจว่ามันจะเป็นพลังงานสะอาดได้อย่างไร ในมุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์ (ซึ่งไม่ใช่มุมมองแบบนักวิทยาศาสตร์) ทรัพยากรระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติเรานั้นเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด การขุดผืนดินที่ก่อให้เกิดมลพิษไหลลงสู่แหล่งน้ำ ซึ่มลงดิน ส่งผลกระทบต่อพืชผัก ปลา และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จนทำลายระบบการฟื้นตัวของธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้จะถูกเรียกว่าเป็นพลังงานสะอาดได้อย่างไร การพิทักษ์ความสัมพันธ์ของระบบนิเวศจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากในมุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ ในมุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์ เรามักไม่ค่อยใช้คำว่า "พอเพียง" แต่เราใช้คำว่า "เพียงพอ" ซึ่งสองคำนี้มีความหมายต่างกัน จริยธรรมแห่งการรู้ว่าเมื่อไรควรพอ เป็นประเด็นที่ผมเคยกล่าวไว้บนเวที TEDxBangkok ว่า บรรพบุรุษพร้าสอนเราเสมอให้ "ทำเท่าที่เรากิน และกินเท่าที่เรามี" แต่ถ้าเราทำมากกว่าที่กินเพื่อสะสมไว้ให้ใครก็ไม่รู้ และที่สำคัญคือเราเริ่มกินมากกว่าที่เรามี สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ด้วยเหตุนี้ "จริยธรรมแห่งความเพียงพอ" (Ethics

of Enough) จึงเป็นเครื่องมืออันทรงพลังของมนุษยชาติในการชะลอวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

โลกสมัยใหม่มักตั้งคำถามว่า "How much can I take?" (ฉันจะตัดวงได้มากแค่ไหน?) เวลาที่เราพูดถึง "Take and Care" (การรับและการดูแล) คนส่วนใหญ่มักจะมุ่งไปที่การรับ (Take) เพียงอย่างเดียว แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่เน้นกำไรสูงสุด สอนว่าหากต้องการกำไรสูงสุด ต้องผลิตให้มากที่สุดและขายออกไปให้เร็วที่สุด การจะผลิตให้ได้มากก็ต้องผลาญทรัพยากรให้มากที่สุด และการจะขายให้เร็วก็ต้องกระตุ้นให้คนบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด ซึ่งแนวคิดนี้วนกลับไปสู่สิ่งที่ผมได้กล่าวไว้ตอนต้นว่า "ความร้อนนั้นเริ่มต้นจากใจมนุษย์"

ในวิถีดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่หัวใจยังไม่ถูกฝังชิปหรือครอบงำด้วยแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หากปีที่แล้วเราปลูกข้าวได้ 100 ถัง และปีนี้ทำได้ 100 ถังเท่าเดิม เราก็ถือว่าเราประสบความสำเร็จแล้ว แต่ระบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกลับมองว่า หากปีที่แล้วคุณได้ 100 ปีนี้คุณต้องได้ 120 เพื่อให้เกิดผลกำไรที่เพิ่มขึ้น 20

เมื่อเป็นเช่นนี้ แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ปราศจากจริยธรรมแห่งความเพียงพอ จึงกลายเป็นเครื่องมือที่อันตราย ผมไม่ได้บอกว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ไม่ดี แต่เศรษฐศาสตร์ที่ไร้ซึ่งจริยธรรมแห่งความเพียงพอได้กลายเป็นวิถีใหม่ เป็นลัทธิใหม่ และเป็นค่านิยมใหม่ที่อันตรายต่อโลก เมื่อเราพูดถึงเรื่องการจัดการ (Management) ในปัจจุบัน เรามักจะเห็นการนำคำว่า "Zero" เข้ามาใช้เป็นเป้าหมาย เช่น Zero Waste, Net Zero Carbon หรือกระทั่ง Zero Drug เรามักจะติดอยู่กับกรอบความคิดแบบชั่วตรงข้ามระหว่าง "ใช้" กับ "ไม่ใช้" หรือ "มี" กับ "ไม่มี" จนพาลคิดไปว่า การ "ไม่มี" หรือ "ไม่ใช้" คือคำตอบที่ถูกต้องที่สุด แต่ถ้ามองในมุมของจริยธรรม...

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: จริยธรรมแห่งความเพียงพอของกลุ่มชาติพันธุ์ในการสร้างความสมดุล ไม่ได้แปลว่าห้ามใช้ทรัพยากรนะครับ นั้นหมายความว่า "ใช้ได้" แต่ไม่ได้แปลว่าต้อง "ใช้ให้หมด" "เข้าถึงได้" แต่ไม่ได้แปลว่าต้อง "เข้าถึงเสมอไป" "ตัดได้" แต่ไม่ใช่ว่า "ควรตัดทุกที่" เทคโนโลยีอาจทำได้ทุกอย่าง แต่ไม่ใช่ว่าจะมีสิทธิ์เข้าไปทำได้ทุกที่

เพราะฉะนั้นในมุมมองนิเวศวิทยาชนพื้นเมือง (Indigenous Ecology) เรามักจะถามว่า "When should we stop?" (เมื่อไรเราถึงจะพอ) เราต้องรู้ขอบเขตและหยุดเมื่อถึงจุดที่พอเพียง เคารพและดูแลความสัมพันธ์ โดยเฉพาะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เว้นระยะให้ธรรมชาติได้พักฟื้น เหมือนระบบไรมุมนเวียนที่ทำ 1 ปี แต่พักเว้นไว้ถึง 7 ปี คือทำสั้นแต่เว้นยาว เพื่อรักษาศักยภาพในการฟื้นตัว ซึ่งสิ่งนี้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เราพร่ำสอนและพูดถึง SDGs กันมาก แต่เราได้ลงมือทำจริงหรือไม่ การคิดถึงรุ่นต่อไป ไม่ได้หมายถึงแค่รุ่นต่อไปที่เป็นมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องคิดถึงสรรพชีวิตทั้งปวงด้วย

ในขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเน้นเรื่อง "Technology of More" (เทคโนโลยีเพื่อผลผลิตที่มากขึ้น) แต่มุมมองแบบกลุ่มชาติพันธุ์นั้นคือจริยธรรมแห่งความเพียงพอ หรือที่เรียกว่า "Culture of Enough" หรือ "Ethic of Enough" (วัฒนธรรมแห่งความเพียงพอ) ความยั่งยืนจึงไม่ได้เกิดจากการรู้แค่จะใช้ธรรมชาติอย่างไร แต่มันเกิดจากการรักษาความสัมพันธ์กับธรรมชาติให้ดำรงอยู่ โดยตั้งคำถามว่า "จะใช้อย่างไรไม่ให้หมดไป" ผมคิดว่าเป็นโจทย์สำคัญ

ปัจจุบันเรามีความรู้เรื่องการใช้อย่างไรไม่ให้หมดน้อยมาก เรามักมีความรู้แค่ ว่าต้องใช้อย่างไร หรือตัดไม้อย่างไรให้ได้สัมปทาน ต้องตัดต้นไม้ขนาดไหน แต่ความรู้ที่ว่า "ตัดอย่างไรไม่ให้ต้นไม้ตาย" เรากลับไม่มีเลย

วิกฤตหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ในปัจจุบัน คือการถูก "ผ่าตัดหัวใจ" เอาดวงเดิม ออกแล้วฝังหัวใจดวงใหม่เข้าไป ทำให้พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์เปลี่ยนไป ความร้อนในใจมันรุ่มร้อนและเดือดพล่าน เขามีรถ ฉันก็อยากมีรถ เขาตัดป่า 1 ไร่ ฉันก็จะตัด 2 ไร่ เพราะต้องผลิตป้อนเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เมื่อถูกผ่าตัดระบบความคิดเช่นนี้ สิ่งสูญเสียไปคือ "ศักยภาพในการฟื้นตัว"

พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์เองก็สูญเสียศักยภาพในการ "อ่านโลก" เราสูญเสียเครื่องมือวัดการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ หรือป่า และสูญเสียศักยภาพในการอ่านโลกด้วยความรู้เดิม เมื่อความรู้เดิมเริ่มอ่านโลกไม่ออก อ่านโลกไม่ทัน และอ่านโลกไม่เป็น การอ่านในที่นี้รวมถึงการมองเห็นด้วย แต่ตอนนี้เรากลับมองไม่เห็นโลกตามความเป็นจริงแล้ว ภาวะนี้ผมใช้คำว่า "การสูญเสียทางญาณวิทยาอันเนื่องมาจากภูมิอากาศ" (Epistemic Climate Loss)

เราสูญเสียความทรงจำทางนิเวศ คนรุ่นใหม่ไม่รู้เลยว่าพื้นที่ตรงนี้เคยผ่านอะไรมาบ้าง ต้องปกป้องดูแลอย่างไร หรือมีความเปราะบางที่ต้องระมัดระวังแค่ไหน เราสูญเสียความรู้เรื่องฤดูกาล และสูญเสียความสามารถทางวัฒนธรรมในการคาดการณ์ (Predict) หรือพยากรณ์ธรรมชาติไปจนหมด ความรู้เดิมที่เราเคยเรียนรู้มาแบบซ้ำ ๆ จึงใช้ไม่ได้กับโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น เราต้องเปลี่ยน "ภูมิปัญญาพื้นบ้าน" (Indigenous Knowledge) จากธรรมเนียมที่ถูกแช่แข็ง (Frozen Tradition) ให้กลายเป็นองค์ความรู้ที่มีชีวิตและปรับตัวได้ (Living Adaptive Knowledge) อย่างที่วิทยากรท่านก่อนได้พูดถึงเรื่องการปรับตัว (Adaptation) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมาก เราต้องก้าวไปสู่องค์ความรู้ที่ยืดหยุ่นและมีชีวิต

กลับมาที่เรื่อง Technology of More เทียบกับ Culture/Ethic of Enough การจะ "ใช้อย่างไรไม่ให้หมด" คือสิ่งสำคัญ การใช้ไม่ให้เกิดหมายถึงการรักษาความสัมพันธ์และการรักษาความสมดุล ซึ่งก็คือการรักษาอุณหภูมิไม่ให้เปลี่ยนแปลง สวิง หรือคลาดเคลื่อนมากเกินไปจนมีนัยสำคัญทางสถิติ (อันนี้ผมขอพูดอิงเชิงวิชาการสักนิดนะครับ)

ปัจจุบันมีคนพูดถึงแนวคิดสิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Rights) และสิทธิของธรรมชาติ (Nature Rights) โดยมองว่าสิทธิของธรรมชาติจะนำไปสู่ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) แต่ในมุมมองของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ เรามองข้ามไปไกลกว่า Nature Rights เรามองถึง "Relational Rights" หรือ "สิทธิแห่งความสัมพันธ์"

ทำอย่างไรเราจึงจะรักษาสายสัมพันธ์กับแหล่งน้ำที่บ้านเราได้ เราควรมีสติที่จะดูแล อาบน้ำ ทำพิธีไหว้ และตักน้ำนั้นโดยปราศจากสารพิษหรือกฎหมายมาขัดขวาง เราควรมีสติที่จะอยู่อาศัย ใช้ประโยชน์ ดูแล และทำพิธีไหว้ป่าในพื้นที่ของตัวเอง โดยไม่ถูกตราหน้าว่าเป็นเรื่องมงายหรือล้าหลัง นี่คือความหมายของสิทธิแห่งความสัมพันธ์ สิทธิของธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่ดีครับ แต่ในมุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์ สิทธิแห่งความสัมพันธ์เป็นเรื่องที่สำคัญและก้าวข้ามสิ่งเหล่านั้นไป

หากเราเข้าใจปัญหาในมุมนี้ วิธีการจัดการก็ต้องเปลี่ยนตาม คือเปลี่ยนจาก "การจัดการทรัพยากร" (Resource Management) ไปสู่ "การดูแลรักษาความสัมพันธ์" (Relational Stewardship) ผมคิดว่าคำว่า Stewardship น่าสนใจมาก ผมเคยไปแลกเปลี่ยนเรื่องปัญหาไฟป่า ในประเทศไทยเรามักใช้คำว่า "การจัดการไฟ" (Fire Management) แต่ที่ RECOFTC เขาใช้คำว่า "Fire Stewardship" คือการใช้และดูแลอย่างยั่งยืน ดังนั้น Relational Stewardship จึงหมายถึงระบบความสัมพันธ์ที่มีการใช้และการดูแลอย่างยั่งยืนควบคู่กันไป

ภาษาอังกฤษมีคำหนึ่งที่น่าสนใจคือคำว่า "Take and Care" เวลาเราเป็นห่วงใคร เรามักพูดว่า "Take care" (ดูแลตัวเองนะ) เราไม่ได้บอกให้ Take (เอา) อย่างเดียว หรือ Care (ดูแล) อย่างเดียว แต่มันคือ Take and Care ที่ต้องรักษาสมดุล (Balance) ผมจึงมองว่าคำว่า Stewardship สอดคล้องกับคำว่า Take care การรักษาความสัมพันธ์จึงหมายถึงการรักษาสายใยระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะเครือญาติ รวมถึงการรู้ขอบเขตในการใช้ทรัพยากร เพราะ "ไม่ใช่ทุกสิ่งที่ทำได้ จะหมายความว่า เป็นสิ่งที่ควรทำ"

สิทธิแห่งความสัมพันธ์ (Relational Rights) จึงสำคัญมาก การตั้งคำถามว่า "ธรรมชาติมีสิทธิที่จะดำรงความสัมพันธ์กับชีวิตอื่นต่อไปหรือไม่" คือตัวชี้วัด หากประเทศไหนหรือสังคมไหนไม่เปิดโอกาสให้ธรรมชาติดำรงความสัมพันธ์กับชีวิตอื่นได้ สังคมนั้นย่อมเข้าสู่วิกฤต สิทธิของธรรมชาติไม่จำเป็นต้องถูกนำมาแข่งขันระหว่างความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) กับความเป็นธรรมทางความสัมพันธ์ (Relational Justice) เพราะสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ สิทธิที่อนุญาตให้ทุกชีวิตดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูล

ผมเชื่อว่าการปกป้องสิทธิของฝ่ายหนึ่ง ไม่ควรหมายถึงการทำลายสิทธิของอีกฝ่ายหนึ่ง เราต้องการดูแลรักษาป่าและเพิ่มพื้นที่ป่าให้ถึง 40% ของประเทศได้ แต่ไม่จำเป็นต้องไปทำลายวิถีชีวิตหรือสิทธิของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเปรียบเสมือนเครือญาติของเรา เราสามารถรักษาสิทธิของธรรมชาติไปพร้อมกับการรักษาสิทธิของมนุษย์ที่จะมีสัมพันธ์ภาพอันดีต่อกันและกันได้ครับ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: ผมจึงใช้คำว่า Relational Right (สิทธิแห่งความสัมพันธ์) นะครับ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก โอเค ผมใกล้จบแล้วครับ ถ้าเวลาใกล้หมด แจ้งผมได้เลยนะครับ ไมอย่างนั้นผมจะพูดไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ผมคิดว่า...

ผู้ดำเนินรายการ: อาจารย์ครับ ขอ ขออีกสัก 3 นาทีได้ไหมครับ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: ได้ครับ ถ้าจะให้ผมสรุปว่า โลกทัศน์ของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่าพื้นเมืองนั้น ให้อะไรกับเราในบริบทหรือสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) และมันจะนำไปสู่จุดไหน ในมุมมองของผม ผมไม่อยากจะเสนอแบบโรแมนติก (Romanticize) ว่าองค์ความรู้ของชนเผ่าพื้นเมืองนั้นดีเลิศประเสริฐศรีไปเสียทั้งหมด แต่ผมคิดว่าจุดแข็งของมันคือ เป็นความรู้เชิงสัมพันธ์เฉพาะพื้นที่ มีความทรงจำระยะยาวที่เชื่อมโยงธรรมชาติเข้ากับวัฒนธรรม มีจริยธรรมคอยกำกับ และสามารถปรับตัวได้ ไม่ได้ถูกกะเกณฑ์ตายตัว จริยธรรมเองก็ปรับเปลี่ยนได้เช่นกัน ผมไม่ได้ปฏิเสธเรื่องกฎหมาย แต่กฎหมายจะต้องมีจริยธรรมในตัวเอง จะต้องมีการเรื่องของสิทธิแห่งความสัมพันธ์ (Relationship Right หรือ Relational Right) รวมอยู่ด้วย

ถ้ากฎหมายไปทำลาย Relational Right เราก็กำลังทำลายสภาพภูมิอากาศเช่นเดียวกันครับ อย่างไรก็ตาม จุดแข็งของความรู้นี้ก็ยังมีข้อจำกัดในตัวเอง เนื่องจากเป็นความรู้เฉพาะพื้นที่ จึงไม่สามารถเหมารวมว่าทุกชุมชนหรือทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต้องทำตามโมเดลเดียวกันได้ทั้งหมด มันไม่สามารถไปทดแทนวิทยาศาสตร์ภูมิอากาศระดับโลก (Global Climate Science) ได้

อีกข้อจำกัดหนึ่งคือเรื่องของโครงสร้างอำนาจความรู้ หากผู้ที่มีอำนาจหรือผู้ที่มีความรู้กระแสหลักไม่เข้าใจ และไปทำลายระบบความสัมพันธ์ หรือทำลายศักยภาพและสมรรถนะในการอ่านธรรมชาติและกรมองเรื่องอุณหภูมิของคนในพื้นที่ มันก็จะทำให้ความสัมพันธ์เหล่านี้ถูกตัดขาดไป

นักวิทยาศาสตร์ที่ขึ้นอยู่กับนโยบาย นักเศรษฐศาสตร์ที่มีที่นั่งในการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจโลก หรือผู้มีพื้นที่ในภาครัฐ เมื่อนำมาเทียบกับชาวบ้านที่อ่านป่า อ่านน้ำ อ่านไฟ และอ่านฤดูกาลมาหลายชั่วอายุคน อำนาจของความรู้สองฝั่งนี้มีพื้นที่ความสัมพันธ์ที่สมดุลกันหรือไม่ นี่คือระบบความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ กับระบบอำนาจความรู้เชิงการอ่านโลกแบบท้องถิ่น (Local Knowledge) หรือภูมิปัญญาชนพื้นเมือง (Indigenous Knowledge)

อย่างใน IPBES ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายผู้ประเมินความหลากหลายทางชีวภาพระดับโลก แม้จะเป็นสายวิทยาศาสตร์ แต่เขาก็ไม่ทิ้งเรื่องนี้ เขาได้ผนวก (Include) Local Knowledge และ Indigenous Knowledge เข้าไปในเครือข่ายด้วย เพราะเขามองว่าระบบความสัมพันธ์เหล่านี้จะต้องเชื่อมโยงและสมดุล (Balance) กัน

เพราะฉะนั้น เรื่องเหล่านี้คือ Epistemic Equality หรือความเป็นธรรมทางญาณวิทยา ระหว่างโลกของวิทยาศาสตร์กับโลกของความรู้ท้องถิ่น หากยังมีความเหลื่อมล้ำของระบบความรู้ การแก้ปัญหาการ

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศย่อมมีปัญหาตามมาอย่างแน่นอน ปัญหาจึงอาจไม่ใช่เรื่องที่ชุมชนไม่มีความรู้ แต่คือความรู้ของเขามีพื้นที่ มีอำนาจ หรือมีที่นับบนโต๊ะเจรจาตัดสินใจหรือไม่ เมื่อสักครู่เราพูดถึงคาร์บอนเครดิต ผมเป็นห่วงมากกว่า จะมีพื้นที่ให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาป่า ได้มีอำนาจบนโต๊ะเจรจาตัดสินใจในสนามของคาร์บอนเครดิตหรือไม่ และมีมากน้อยเพียงใด

ดังนั้น จุดแข็งและข้อจำกัดของความเป็นธรรมทางญาณวิทยา จึงเป็นความท้าทายที่จะกำหนดว่าองค์ความรู้นี้จะเป็จุดแข็งหรือจุดอ่อนครับ ผมขอเวลาอีกสัก 2 นาทีนะครับ น่าจะถึงสไลด์หน้าสุดท้ายแล้ว... ขอภัยครับ สักครู่ นะครับ โอเคครับ

เวลาเราพูดถึงความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ มันต้องเริ่มต้นจากความเป็นธรรมทางความรู้ ผมจึงคิดว่า Climate Justice จะต้องเริ่มต้นจาก Epistemic Justice (ความเป็นธรรมทางญาณวิทยา) ดังที่ผมได้อธิบายไปในสไลด์ก่อนหน้านี้เรื่องความสมดุลของพื้นที่ความรู้ ผมอยากจบด้วยข้อเสนอที่ว่า ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศจะต้องเดินหน้าไปพร้อมกับความเป็นธรรมทางความรู้ เราไม่จำเป็นต้องเลือกระหว่างวิทยาศาสตร์กับองค์ความรู้ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เราควรให้ระบบความรู้ทั้งสองฝั่งนี้เกื้อหนุนและช่วยตั้งคำถามซึ่งกันและกัน

ในฝั่งองค์ความรู้ท้องถิ่นหรือความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ จำเป็นต้องมีคำถามเชิงวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยตรวจสอบ ในขณะเดียวกัน องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็จำเป็นต้องได้รับการเติมเต็มมุมมอง หรือมองช่องว่างทางความรู้ผ่านคำถามจากมุมมองของภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) และความรู้พื้นเมือง (Indigenous Knowledge) ด้วยเช่นกัน

วิทยาศาสตร์อาจจะตั้งคำถามว่า "โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร" แต่มุมมองเชิงญาณวิทยาของกลุ่มชาติพันธุ์อาจจะตั้งคำถามว่า "ความสัมพันธ์ใดที่กำลังแตกหักหรือร้าวฉานไปแล้วบ้าง" ทั้งสองคำถามนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันครับ หากเราช่วยกันตอบทั้งในเชิงวิทยาศาสตร์และเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น มันจะทำให้เราสามารถอ่านโลกและมองเห็นวิกฤตความสัมพันธ์ (Crisis of Relationship) ได้ชัดเจนขึ้น ว่ามีช่องว่างเกิดขึ้นตรงไหนบ้าง

ประเด็น Climate Justice จึงควรตั้งคำถามว่า ใครเป็นคนนิยาม ใครเป็นคนตัดสินใจ และใครคือคนที่ต้องรับภาระจากการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิเหล่านี้ หากทั้ง 3 คำถามนี้ไม่ว่าจะเป็นคำถามเชิงวิทยาศาสตร์ (Science Question), คำถามเชิงนิเวศวิทยาพื้นเมือง (Indigenous Ecology Question), หรือคำถามเชิงความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice Question) สามารถถูกนำมาวางพุดคุยบนโต๊ะเดียวกันได้ เป้าหมายของการขับเคลื่อนเรื่องสภาพภูมิอากาศ (Climate Action) ไม่ว่าจะเป็นในระดับสัปดาห์ เดือน ปี หรือทศวรรษ อาจจะไม่ใช่แค่การสร้างโลกที่ปล่อยคาร์บอนน้อยลง แต่มันคือการสร้างสิ่งที่ผมเรียกว่า 'Livable World' หรือ โลกที่สรรพชีวิตยังสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้

เพราะท้ายที่สุด โลกอาจไม่ได้ต้องการเพียงแค่มนุษย์ที่ช่วยทำให้โลกเย็นลง หรือตั้งเป้าหมาย "Zero" โน่น
นี่นั่นเพียงอย่างเดียว แต่โลกต้องการให้มนุษย์กลับมาตระหนักรู้ว่า ตนเองยืนอยู่ตรงจุดไหนของเครือญาติ
แห่งสรรพชีวิต ระบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับระบบนิเวศรอบตัวนั้น มีจุดไหนที่ร้าวฉาน แตกหัก
หรือห่างเหินไปแล้วบ้าง

สิ่งเหล่านี้ต่างหากครับ หากเราเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ ระยะห่างของ
ความสัมพันธ์ และวิกฤตของความสัมพันธ์เหล่านั้น ผมคิดว่านี่คือจุดเริ่มต้นที่จะทำให้เรากลับมาทบทวน
ได้ว่าเราควรจะยืนอยู่ตรงไหน และในที่สุด เราอาจจะค้นพบคำตอบว่า "จริยธรรมแห่งความเพียงพอ" คือ
ทางออกที่แท้จริง ขอขอบคุณมากครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอขอบคุณอาจารย์ชิมากครับ แน่นมากครับ (หัวเราะ) เดี่ยวอาจจะเก็บคำถามไว้ก่อนนะ
ครับ เดี่ยวค่อยมาถามในช่วงท้าย ตอนนี้ขอเรียนเชิญ ดร.กฤษฎา บุญชัย นำเสนอต่อได้เลยครับ

ดร.กฤษฎา บุญชัย: ขอขอบคุณครับ ไม่แน่ใจว่าอาจารย์จะมีเวลาฟังผมพูดต่อไหมนะครับ เพราะเวลาที่
งวดเข้ามาแล้ว แต่ไม่เป็นไร เดี่ยวเราลองลุยไปด้วยกันครับ

กำลังแชร์สไลด์อยู่นะครับ อ่า... ขอโทษที่ครับ ผิดอัน อันนี้อันเก่า เดี่ยวแป้นึงนะครับ Stop ใหม่ เอาใหม่
ๆ นะครับ โอเค... อะครับ

การเสวนาครั้งนี้ น่าสนใจมากครับ ถ้าเราลองมาดูภาพรวม จะเห็นว่าเราเริ่มต้นจากอาจารย์เสรีที่เป็น
นักวิทยาศาสตร์ ซึ่งพยายามอธิบายเรื่องราวผ่านภาษาทางวิทยาศาสตร์และเชื่อมโยงไปถึงเศรษฐศาสตร์
ด้วย เช่นเดียวกัน อาจารย์ชโลทรก็เป็นนักเศรษฐศาสตร์ ที่เริ่มต้นอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์ไปประมาณ
ครึ่งหนึ่ง แล้วค่อยลงลึกในเรื่องเศรษฐศาสตร์ และอาจารย์ชัชซึ่งมาจากโลกทัศน์แบบชนพื้นเมือง แม้จะเป็น
นักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ แต่ก็นำเสนอคาบเกี่ยวไปถึงประเด็นทางรัฐศาสตร์และมานุษยวิทยาด้วย
พร้อม ๆ กัน

ดังนั้น ผมจึงขอรับหน้าที่สรุปช่วงท้ายตรงนี้ครับว่า หากมองผ่านมุมมองทางรัฐศาสตร์และเชื่อมโยงมาถึง
มานุษยวิทยา เราจะมองเรื่องราวเหล่านี้อย่างไร

ผมอาจจะขอทำความเข้าใจเล็กน้อยครับ หากเป็นในมุมมองของวิทยาศาสตร์ เราอาจจะสนใจว่าการเพิ่มขึ้น
ของความแปรปรวนของธรรมชาติ มันเชื่อมโยงกับการเพิ่มขึ้นของคาร์บอนไดออกไซด์หรือก๊าซเรือน
กระจกประเภทต่าง ๆ อย่างไร เราต้องการหาความสัมพันธ์ระหว่างก๊าซซึ่งเป็นสสารทางธรรมชาติกับการ
แปรปรวนของสภาพแวดล้อม เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

สิ่งที่วิทยาศาสตร์ทำก็คือ การจัดกลุ่ม (Group) ความสัมพันธ์เหล่านั้น และมองหาคำเชื่อมโยง ซึ่งเราจะ
เห็นความเชื่อมโยงในเชิงนิเวศและการทำหน้าที่ (Function) ของระบบนิเวศครับ สิ่งเหล่านี้คือฐานคิดทาง
วิทยาศาสตร์ที่อธิบายภาพรวมของโลกทั้งใบ และได้รับการพิสูจน์ (Prove) พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลของ
ความสัมพันธ์เหล่านั้นออกมา

จากวิทยาศาสตร์ ขยับมาสู่เศรษฐศาสตร์ และต่อด้วยรัฐศาสตร์ หากเรามองผ่านภาษาที่อาจารย์ชโลธร พยายามอธิบาย เช่น แนวคิดเรื่อง Net Zero ไม่ว่าจะมองในมุมไหน ประชาสังคมก็มีมุมมองที่หลากหลายแตกต่างกันไป แต่ถ้ามองให้ลึกลงไป มันคือภาษาของการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการเป้าหมาย Net Zero, การซื้อขาย (Trade), หรือการใช้กลไกภาษีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนกลับมาที่เรื่องของสังคม

เศรษฐศาสตร์หยิบจับความรู้แบบวิทยาศาสตร์มาใช้ โดยมองว่า "โอเค เมื่อสถานการณ์มันเป็นเช่นนั้น แล้วเราจะบริหารจัดการมันอย่างไร?" สิ่งที่เศรษฐศาสตร์ให้ความสำคัญมากที่สุดคือ การบริหารจัดการที่นำไปสู่ความคุ้มค่า มีประสิทธิภาพสูงสุด และขับเคลื่อนด้วยกลไกสร้างแรงจูงใจ (Incentive) หรือกระทั่งการสร้างแรงเทียบเคียง เช่น การสร้างแรงจูงใจรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำให้คนหรือสังคมเปลี่ยนพฤติกรรม

แต่ประเด็นความท้าทายอยู่ตรงนี้ครับ พอมาถึงโลกของรัฐศาสตร์ รัฐศาสตร์สนใจเรื่องของ "ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ" (Power Relations) วิธีการอธิบายโลกในแบบต่าง ๆ เหล่านี้ มันส่งผลต่อความสัมพันธ์ของผู้คนอย่างไร โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางอำนาจ เช่น ภาษาแบบที่อาจารย์ชโลธรพูดถึง การอธิบายธรรมชาติผ่านมิติทางจิตวิญญาณตามโลกทัศน์ของชาวปกากะญอ ชาวเล หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ประเด็นคือ โลกแต่ละใบเหล่านี้มันอยู่ร่วมกัน ถกเถียงกัน และมีปฏิสัมพันธ์กัน แต่มันนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางอำนาจในลักษณะใด? ในด้านหนึ่ง เราจะเห็นว่าเราผลิตชุดความรู้ที่พยายามอธิบายโลกในรูปแบบเดียว เช่น การอธิบายโลกผ่านภาษาของคาร์บอน หรือการอธิบายผ่านการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิ

ประเด็นคือ มนุษย์ทั้งโลกนี้มีความเข้าใจหรือมองปัญหาเหล่านี้ รวมถึงมองเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ฝนตก แปรปรวน พายุเข้า อุณหภูมิสูงขึ้น หรือปะการังตาย ด้วยความเข้าใจแบบเดียวกันจริง ๆ หรือไม่? ผมคิดว่าวิทยาศาสตร์และเศรษฐศาสตร์พยายามสร้างคำอธิบายที่เป็นสากล (Universal) แต่รัฐศาสตร์กลับตั้งคำถามว่า มันเป็นสากลจริง ๆ หรือไม่? และถ้ามันไม่สากลจริง ผลลัพธ์ที่ตามมาจะเป็นอย่างไร?

ในส่วนของมานุษยวิทยา นักมานุษยวิทยาสนใจเรื่องของ "ความหมาย" ว่ามนุษย์มีมุมมอง (Perception) โลกทัศน์ และวิถีชีวิตอย่างไร แล้วพวกเขาตีความสร้างความหมายให้กับปรากฏการณ์เหล่านั้นอย่างไร หากเราไปถามอาจารย์ชโลธร คำตอบก็อาจจะแตกต่างจากพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น หรืออาจจะแตกต่างจากเกษตรกร ซึ่งไม่มีใครผิดใครถูก

หากเปรียบเทียบในทางมานุษยวิทยา วิทยาศาสตร์ก็เปรียบเสมือน "เผ่าพันธุ์หนึ่ง" เศรษฐศาสตร์ก็เป็นอีกเผ่าพันธุ์หนึ่ง และชุมชนต่าง ๆ ก็เป็นอีกเผ่าพันธุ์หนึ่งในการทำความเข้าใจโลกและความเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ ประเด็นสำคัญคือ ไม่มีชุดความรู้ใดที่ถูกต้องหรือผิดทั้งหมด แต่เราจะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ท่ามกลางความหลากหลายได้อย่างไร

รัฐศาสตร์จึงดึงเรากลับมาสู่การเปิดพื้นที่รับฟังความแตกต่าง และสร้างประชาธิปไตยทางความรู้ สิ่งเหล่านี้ทำให้เวลาที่เราเปลี่ยนผ่านจากความเข้าใจไปสู่การกำหนดนโยบาย หากนโยบายนั้นไม่ได้อยู่บนฐานของการเปิดรับโลกทัศน์ที่หลากหลาย นโยบายก็จะถูกออกแบบมาในรูปแบบเดียว และเป็นการ

เรียกร้องให้โลกเข้าใจปัญหา Climate Change ผ่านภาษาชุดเดียว ต่อไปมนุษยทุกคนจะต้องถูกมองว่ามีความสัมพันธ์กับวิกฤตของโลกผ่านเรื่องคาร์บอนเท่านั้น แม้กระทั่งป่าของชาวบ้าน ก็ถูกเรียกร้องให้ต้องอธิบายเป็นปริมาณการกักเก็บคาร์บอน ทุกอย่างต้องถูกตีค่าเป็นคาร์บอนไปเสียหมด

เมื่อนำสิ่งเหล่านี้มาเชื่อมโยงกัน เราจะเห็นว่า รัฐศาสตร์มองว่า Climate Change ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาทางธรรมชาติอย่างที่นักวิทยาศาสตร์อาจจะตั้งต้นไว้แต่แรกว่ามาจากเรื่องคาร์บอน โลกร้อน หรือการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศ แต่รัฐศาสตร์มองต่อว่ามันเชื่อมโยงกับโครงสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม โครงสร้างอำนาจ ใครคือผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุด ใครเป็นผู้ผูกขาดการสร้างองค์ความรู้ และระบบทั้งหมดนี้ยิ่งซ้ำเติมให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงมากขึ้นหรือไม่

คำถามใจกลางของเรื่องนี้จึงคือ "Justice" หรือ "ความเป็นธรรม" ความเป็นธรรมไม่ได้บอกให้เราต้องเลือกข้างว่าความรู้แบบไหนถูกหรือผิด แต่มันคือการตั้งคำถามว่า เราได้นำมุมมองที่แตกต่างเหล่านั้นมาพูดคุยเปิดพื้นที่ร่วมกันมากน้อยเพียงใด

หากมองในมุมที่อากาศสะท้อนเรื่องคาร์บอน รัฐศาสตร์จะตั้งคำถามกลับไปว่า ใครคือผู้ปล่อยคาร์บอน และปล่อยมาจากระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมประเภทไหน จากนั้นจึงนำไปสู่คำถามเรื่องความยุติธรรมและความรับผิดชอบในระดับสากล

เห็นไหมครับว่า ภูมิอากาศไม่ใช่แค่เรื่องธรรมชาติ แต่มันเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจ เช่นเดียวกันกับเศรษฐศาสตร์ ที่พยายามบริหารจัดการสิ่งที่เรียกว่าคาร์บอนให้กลายเป็นสินทรัพย์ (Asset) สร้างแรงจูงใจ และแปลงสภาพให้มีมูลค่า แต่มันคือเศรษฐศาสตร์ในแบบของชนเผ่าอย่างที่เราเคยได้ยินหรือไม่ว่า? มันเป็นเศรษฐศาสตร์ของชาวนาหรือวิถีชีวิตแบบอื่น ๆ ด้วยหรือเปล่า?

เศรษฐศาสตร์จึงมีจุดยืน ชุดความรู้ และคำอธิบายของตัวเอง ซึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ เป็นสากลสำหรับทุกคน มนุษย์ไม่ได้มีพฤติกรรมที่ขับเคลื่อนด้วยเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์แบบเดียวกันทั้งหมด ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นทั้งเรื่องโครงสร้างความเหลื่อมล้ำ การเมือง วัฒนธรรม และความคิด

สิ่งที่เราสนใจคือ โลกใบนี้เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างจากวิกฤตหลาย ๆ ด้านที่เกิดขึ้นในสังคมโลกตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสงครามหรือวิกฤตอื่น ๆ วิกฤตเหล่านี้ผลักดันให้เกิดความพยายามในการเปลี่ยนชั่วอำนาจและจัดระเบียบโลกใหม่ รัฐศาสตร์จึงให้ความสนใจกับข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น เวทีการประชุม UNFCCC หรือการประชุม COP ของสหประชาชาติ ว่าเวทีเหล่านี้เปิดพื้นที่และสร้างความรับผิดชอบที่แตกต่างได้มากน้อยแค่ไหน สามารถสร้างหลักประกันให้กับผู้ได้รับผลกระทบ และเคารพสิทธิต่าง ๆ ได้อย่างไร

ภาษาเรื่อง "สิทธิ" จึงปรากฏขึ้นในบริบทที่เรา กำลังจัดระเบียบโลกใหม่ ดังนั้น วิกฤตภูมิอากาศจึงเป็นส่วนหนึ่งที่เข้ามาทำให้ปัญหาเหล่านี้เด่นชัดยิ่งขึ้น เราเห็นความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นจาก Climate Change ซึ่งเข้า

มาตีแผ่ให้เห็นความเปราะบางของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหลื่อมล้ำ และที่สำคัญคือมันส่งผลกระทบต่อผู้คนอย่างไม่เท่าเทียมกัน

เมื่อพูดถึง "ผู้คน" มันจึงไม่ใช่แค่คนรวยหรือคนจน ประเทศซีกโลกเหนือหรือซีกโลกใต้ แต่มันยังรวมถึงคนรุ่นต่อไป รวมถึงสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ด้วยซ้ำ เช่น ความเป็นธรรมกับแม่น้ำ ทะเล ปะการัง ภูเขา และอื่น ๆ

สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่รัฐศาสตร์ให้ความสนใจ คือ "การเมืองของความรู้" ว่าชุดความรู้ที่แตกต่างกันจะถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการกำหนดนโยบายอย่างไร ยกตัวอย่างล่าสุด เมื่อเดือนที่ผ่านมา ผมมีโอกาสได้เข้าไปพูดคุยกับทางกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทางกรมบอกว่าการกำหนดนโยบายต้องอยู่บนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ (Based on Science) ผมบอกว่าผมเข้าใจและเห็นด้วย แต่ประเด็นคือ เราสามารถมองให้กว้างกว่าเรื่องวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียวได้ไหม? มันควรอยู่บนฐานคิดแบบ

ดร.กฤษฎา บุญชัย: เราสามารถมองผ่านฐานคิดแบบมนุษยศาสตร์ได้ด้วยไหมครับ หรือบนฐานคิดแบบอื่น ๆ ด้วย เช่นเดียวกับที่เราบอกว่าเราต้องมีเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ในการแก้ปัญหา ผมคิดว่าเครื่องมือทางรัฐศาสตร์ก็มี และเครื่องมือทางมานุษยวิทยาก็มีเช่นกัน ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า หากเรามองให้ลึกลงไป มันมีสิ่งที่เรียกว่า "การเมืองของความรู้" (Politics of Knowledge)

การเมืองของความรู้ นั้นอาจนำไปสู่ภาวะที่เราไม่เข้าใจผู้คนอื่น ๆ มากเพียงพอ ดังนั้น เมื่อนำรัฐศาสตร์มา รวมกับมานุษยวิทยา จุดตั้งต้นของมันคือ โลกใบนี้กว้างใหญ่กว่าที่เราคิด ผู้คนไม่ได้เหมือนกับที่เราเข้าใจ ธรรมชาติก็ไม่ได้ถูกตีความในแบบเดียวกัน และวิกฤตโลกร้อนก็ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่มิติเดียว ดังนั้น เราจึงอาจมองเห็นความแตกต่าง และพยายามหาแนวทางกำหนดร่วมกัน

แน่นอนว่า ทั้งมานุษยวิทยาและรัฐศาสตร์ไม่ได้ปฏิเสธปัญหาโลกร้อน เพราะเราต่างก็เห็นวิกฤตที่เกิดขึ้น และชาวบ้านก็เผชิญหน้ากับปัญหาเหล่านั้นมาอย่างยาวนาน แต่วิธีการที่ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ เผชิญปัญหานั้นมีความเข้าใจ ความเดือดร้อน และมีความปรารถนาหรือความหวังต่อการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เหมือนกัน

ด้วยเหตุนี้ การเปิดพื้นที่ให้เกิดความหลากหลายทางความรู้จึงเป็นนัยสำคัญที่นำไปสู่ทางเลือกในรูปแบบต่าง ๆ สิ่งที่เราพบคือ เมื่อนำมุมมองเหล่านี้ไปใส่ไว้ในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง ธรรมชาติ รัฐศาสตร์ และสังคม ทุกอย่างล้วนเชื่อมโยงถึงกัน ดังนั้น เราจึงไม่สามารถแก้ปัญหาที่จุดใดจุดหนึ่งแล้ว คาดหวังว่ามันจะจบลงในที่เดียว เช่น เราคิดจริง ๆ หรือว่าการจัดการแค่เรื่องคาร์บอนให้บรรลุเป้าหมาย Net Zero แล้วปัญหาการทำลายธรรมชาติจะหมดไป?

เมื่อเราพยายามจะแก้ปัญหาด้วยเทคโนโลยี เราคิดว่าความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เป็นธรรมจะหายไปจริง ๆ หรือ? หรือเรากำลังพูดถึงการสร้างสังคมแห่งอนาคต สังคมสีเขียว และสังคมคาร์บอนต่ำ ในขณะที่มนุษย์ก็สามารถจินตนาการถึงสังคมและความสัมพันธ์กับระบบนิเวศในรูปแบบอื่น ๆ ได้ด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกันอย่างกว้างขวาง

หากเรามีพื้นที่ของความรู้ที่หลากหลาย สิ่งนั้นจะกลายเป็นพลังขับเคลื่อน นี่คือเหตุผลที่กลับมาสู่งาน Bangkok Climate Action Week ว่าเราควรเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้มุมมองเหล่านี้ได้แสดงออก แต่การแสดงออกเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีการสนทนาแลกเปลี่ยนกันด้วย เพราะแต่ละศาสตร์แต่ละแนวทาง (Approach) และแต่ละญาณวิทยา (Epistemology) ต่างก็มีจุดเด่นและข้อจำกัดในตัวเอง

หากมองผ่านญาณวิทยาแบบมานุษยวิทยา ก็มีข้อจำกัดตรงที่มักมองผ่านมิติทางสังคมหรือวัฒนธรรมเชิงสัมพันธ์ในระดับพื้นที่เฉพาะถิ่น มากกว่าที่จะมองในระดับโครงสร้างสากล ในขณะที่เดียวกัน รัฐศาสตร์ที่พยายามเชื่อมโยงความหลากหลายไปสู่ความเป็นสากล ก็มีข้อจำกัดเช่นกัน เพราะมักมองผ่านมิติเรื่องอำนาจ การจัดลำดับความสำคัญของมนุษย์ และการออกแบบกฎกติกา

ในทำนองเดียวกัน เศรษฐศาสตร์พยายามแสดงให้เห็นว่าเราสามารถสร้างแรงจูงใจเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทั้งแบบแผนทางเศรษฐกิจ การผลิต และการบริโภคได้ แต่แบบแผนเหล่านั้นไม่เคยเหมือนกันเลยในแต่ละพื้นที่ และลำพังเพียงแรงจูงใจเช่นนี้จะเพียงพอ ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจที่หลายภาคส่วนมักจะตั้งคำถามว่า เราเข้าใจความหมายของ Net Zero อย่างไร? ทำไมจึงต้องเป็น Net Zero? หรือทำไมจึงสามารถนำคาร์บอนจากแต่ละพื้นที่มาหักลบแลกเปลี่ยนกันได้?

หากเราลดทอนปัญหาซับซ้อนเหล่านี้ให้เหลือเพียงเรื่อง "คาร์บอน" คาร์บอนที่ปล่อยจากชาวบ้านที่จุดไฟในยามหน้าหนาว ก็คงไม่ต่างอะไรกับคาร์บอนจากโรงงานอุตสาหกรรม เพียงแต่มีปริมาณที่มากกว่าเท่านั้น แต่ในท้ายที่สุดมันก็คือ ก๊าซ CO₂ เหมือนกัน

ปัญหาก็คือ วิทยาศาสตร์อาจไม่สามารถโอบรับความหลากหลายทางมิติสังคมเหล่านั้นได้ หรือ เศรษฐศาสตร์อาจยังมองไม่เห็นวิถีที่มนุษย์แลกเปลี่ยนและมีความสัมพันธ์กันโดยไม่จำเป็นต้องมุ่งแสวงหากำไรสูงสุด (Maximize) เสมอไป การเปิดพื้นที่ให้เกิดการสนทนาทางความรู้เหล่านี้จึงมีความหมายและมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ตัวอย่างเช่น การแปลงธรรมชาติให้เป็นคาร์บอน ปัจจุบันเรากำลังอยู่ในยุคที่เราพยายามตีค่าทุกสิ่งให้เป็น "คาร์บอนฟุตพริ้นท์" เราคำนวณว่ามีบุคคลคาร์บอนเท่าไร และมีพื้นที่ปล่อยคาร์บอนเท่าไร

ในทางตรงกันข้าม ป่าที่มีมิติทางจิตวิญญาณ ป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพในมุมมองวิทยาศาสตร์ หรือป่าที่มีความหมายในทางรัฐศาสตร์ ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ปลอดอำนาจรัฐในรูปแบบเดิม รวมถึงป่าในฐานะสิทธิของประชาชน ชุมชน หรือสิทธิของธรรมชาติ กลับถูกนับใหม่เป็นเพียงปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ว่ามีจำนวนเท่าไร

และสิ่งที่ไม่สามารถนับเป็นตัวเลขได้คืออะไร? พอนับบางสิ่งไม่ได้ สิ่งนั้นก็สูญเสียความหมายในเชิงสังคมและเชิงนโยบาย โลกกำลังถูกอธิบายไปในทิศทางนั้น อะไรก็ตามที่เราไม่สามารถแปลงเป็นตัวเลขคาร์บอนไม่สามารถระบุจำนวน หรือไม่สามารถจัดการ (Manage) ได้ สิ่งนั้นจะถูกผลักไสออกไป หรือถูกมองว่าไม่น่าสนใจ

ผมกล้าการันตีได้เลยว่า สิ่งที่อาจารย์ขิพยายามผลักดันหรือพูดมาทั้งหมด เมื่อถูกนำไปแปลงเป็นภาษา นโยบาย คำถามที่จะตามมาคือ "แล้วอย่างไรต่อ?" เพราะเราไม่เข้าใจมัน และเราไม่สามารถแปลงสิ่ง เหล่านั้นเป็นตัวเลขคาร์บอนได้ นี่คือการสะท้อนว่าเรายังคงตกอยู่ภายใต้อาณานิคมทางความรู้ หรืออาณานิคมทางโครงสร้างความเหลื่อมล้ำอยู่เช่นเดิม

เราเห็นประเทศพัฒนาแล้วจำนวนมากเริ่มเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นเมืองสีเขียว เมืองคาร์บอนต่ำ ขยาย สัดส่วนการใช้พลังงานหมุนเวียน และเริ่มทำสิ่งต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีและน่าสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง เพราะประเทศและอุตสาหกรรมเหล่านั้นคือผู้สร้างปัญหาภาวะโลกร้อนรายใหญ่

แต่ในขณะเดียวกัน สิ่งที่เราอาจมองข้ามไปคือ พวกเขา กำลังส่งต่อความสกปรกเหล่านั้นไปยังประเทศอื่น ๆ ผ่านขยะอุตสาหกรรมจำนวนมาก การขุดแร่หายาก (Rare Earth) เพื่อนำมาใช้ในที่อื่น หรือแม้กระทั่ง การสร้างฟาร์มสีเขียวที่ต้องแลกมาด้วยการใช้พลังงาน เทคโนโลยี และทรัพยากรมหาศาล

การพัฒนาเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ดีมาก หากทำให้บางพื้นที่เขียวขึ้น มีระบบนิเวศที่ดี และมีสุขภาวะที่ดี แต่ หากมันเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการกดขี่ กดขี่ ขูดรีด แย่งชิง และตัดวงจรทรัพยากรจากที่อื่น จนทำให้ดินแดน อื่นตกเป็นเบี้ยล่างภายใต้วาทกรรมที่เราอ้างว่าเทคโนโลยี ยังต้องกู้เงิน และยังคงตกอยู่ภายใต้กับดักของ ประเทศพัฒนาแล้ว เราถูกส่งต่อสิ่งเหล่านี้มาโดยตลอด ถูกครอบงำทั้งในเชิงความรู้ และติดอยู่ใน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียม

ในสายตาของประเทศซีกโลกใต้ ประชาชน หรือชุมชน ไม่มีทางเลยที่เราจะหลุดพ้นจากวังวนเหล่านี้ได้ หากเราไม่สามารถร่วมกันนิยามว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วม อย่างแท้จริงทั้งในระดับนโยบายและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างร่วมกัน

ดังนั้น สิ่งที่เราต้องทำจึงไม่ใช่การปฏิเสธความรู้กระแสหลัก แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้หันหน้ามา พุดคุยกัน โดยนำ "ปัญหา" เป็นตัวตั้ง สำรวจว่าสาเหตุอยู่ที่ไหน ผลกระทบคืออะไร แล้วแต่ละองค์ความรู้ หรือแต่ละโลกทัศน์จะอธิบายอย่างไร พร้อมทั้งร่วมกันหาแนวทางจัดการปัญหาที่เหมาะสมกับพื้นที่ บริบท สถานการณ์ และช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

ทั้งหมดนี้คือเป้าหมายของการเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยน เพื่อที่เราจะได้มองเห็นเป้าหมายร่วมกันคือ "ความเป็นธรรม" ไม่มีพื้นที่ใดควรถูกทอดทิ้ง และไม่มีกลุ่มคนใดควรถูกละเลย เพื่อให้เราสามารถก้าวไปสู่ ความยั่งยืนร่วมกันได้

จุดเริ่มต้นสำคัญคือการทำความเข้าใจกลุ่มของตนเอง ทำความเข้าใจชีวิตของผู้คน เช่น ยามที่ปะการัง ฟอกขาวหรือสาหร่ายทะเลตาย พี่น้องชาวเลปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับมันอย่างไร? หรือเวลาที่เราห้าม พี่น้องปกากะญอ กะเหรี่ยง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทำไร่หมุนเวียน พวกเขาจะดำรงชีพอย่างไร? และถ้า รัฐบาลต้องการให้ระบบนิเวศในพื้นที่ของพวกเขา มีความสมดุล จะต้องทำอย่างไร?

รัฐควรออกแบบนโยบายและกลไกทางเศรษฐกิจอย่างไร เพื่อให้วิถีชีวิตของผู้คนมีความสุข มีความยั่งยืนทางนิเวศ และสามารถจัดการกับสาเหตุหลักของปัญหาได้อย่างมีความรับผิดชอบและเป็นธรรม

แม้ว่ากลไกการชดเชยหรือการจ่ายเงิน (Payment) จะเป็นเรื่องสำคัญ แต่มันควรมีความหมายมากกว่าการจ่ายเงินเยียวยา เพราะเมื่อทุกอย่างถูกตีค่าเป็นเงิน เป็นตัวเงิน หรือเป็นตัวเลข มันก็สามารถถูกโยกย้ายจัดสรร (Allocate) จากที่หนึ่งไปจ่ายอีกที่หนึ่งได้ง่าย ๆ โดยที่โครงสร้างปัญหาที่แท้จริงอาจไม่เคยถูกเปลี่ยนแปลงเลยแม้แต่น้อย

ดร.กฤษฎา บุญชัย: เหมือนกับปรากฏการณ์เรื่องคาร์บอนเครดิตที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ฝ่ายเศรษฐศาสตร์อาจจะเห็นพ้องว่า หากเรานำมาจัดสรร (Allocate) บางส่วนสัก 10% หรือ 20% เพื่อช่วยในการลดก๊าซเรือนกระจก มันก็คงสร้างตัวช่วยได้ดี แต่ปัญหาคือ มันกลับผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนผืนป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพให้กลายเป็น "ฟาร์มคาร์บอน" (Carbon Farm) ซึ่งทำให้สิทธิของชุมชนเริ่มถูกเบียดเบียน โดยมีนายทุนหรือผู้มีอำนาจเข้ามาครอบครองพื้นที่ของพวกเขามากขึ้น

แล้วสุดท้าย เราสามารถเปลี่ยนเกมได้จริง ๆ หรือ? เราลดปัญหา Climate Change ได้จริงไหม? ในหลาย ๆ เรื่อง เราอาจจะยังคงพบปัญหา แม้แต่วิทยาศาสตร์เองก็พบข้อจำกัด ยิ่งเราพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าขึ้นโดยปราศจากการจัดการโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจ เรากลับพบว่า แม้เทคโนโลยีจะช่วยประหยัดพลังงานมากขึ้นหรือลดมลภาวะได้มากขึ้น แต่สิ่งที่ลดได้หรือประหยัดได้นั้น กลับถูกนำไปสร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างกำไรต่อ และขยายอำนาจทางเศรษฐกิจต่อไป

ดังนั้น เราจึงไม่ได้เผชิญแค่ปัญหาความร้อนเพียงอย่างเดียว แต่เรายังเผชิญปัญหาสังคมและปัญหาอื่น ๆ ที่มาพร้อมกับสิ่งเหล่านี้ด้วย แล้วความสูญเสียและความเสียหายในรูปแบบใดที่จะได้รับการนับรวม? หากมองในมิติทางเศรษฐกิจ เราอาจจะนับมูลค่าจากราคาที่ดิน ทรัพยากร แรงงาน รายได้ หนี้สิน โอกาสทางเศรษฐกิจ รวมถึงจิตวิญญาณที่สูญเสียไป หรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่ผู้คนมีต่อกัน

เราต่างเผชิญปัญหาผลกระทบจาก Climate Change เต็มไปหมด สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นความสูญเสียและความเสียหายใช่หรือไม่? และถ้านับรวมแล้ว เราจะจัดการอย่างไรกับมัน? การจ่ายเงินชดเชยจะสามารถเยียวยาได้จริง ๆ หรือ? สิ่งเหล่านี้คือคำถามที่เราพยายามเปิดพื้นที่ให้ทุกคนร่วมกันหาทางออก

และทางออกเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์เท่านั้น เมื่อสักครู อาจารย์ก็ได้พูดถึงเรื่องสิทธิของธรรมชาติ ในทางมานุษยวิทยา เราพูดถึงแนวคิด "More-than-human" (มากกว่าความเป็นมนุษย์) ที่สะท้อนว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่มนุษย์มีความสัมพันธ์และนับญาติกับสิ่งอื่น ๆ อย่างที่อาจารย์เรียกว่า "Kinship" (ความเป็นเครือญาติ) ซึ่งเครือญาติในความหมายนี้จะต้องมีความลึกซึ้งและมีความหลากหลาย เพราะเครือญาติแต่ละกลุ่มอาจจะไม่เหมือนกัน แต่สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวโยงและนับญาติร่วมกัน

ดังนั้น คำถามคือ สิทธิของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จะสามารถดำรงอยู่ร่วมกับเราได้หรือไม่? ความสัมพันธ์เหล่านี้จะเป็นอย่างไร? หากเราไม่มองประเด็นเหล่านี้ เราก็คงวนกลับไปแก้ปัญหาด้วยวิธีเดิม ๆ เช่น การแก้ปัญหาด้วยเทคโนโลยีพลังงานคาร์บอนต่ำอย่างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ เรามักจะมั่นใจว่าไม่ปล่อยคาร์บอน แต่มันกลับไปทำลายความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ หรือการแก้ปัญหาด้วยการสร้างป่าคาร์บอน แต่มันกลับไปลดทอนสิ่งมีชีวิตและสิทธิในรูปแบบอื่น ๆ ทำให้ชีวิตของสรรพสิ่งอื่นไม่ถูกนับรวม

หรือหากบอกว่าแก้ปัญหาด้วยพลังงานน้ำผ่านการสร้างเขื่อน ลองดูสิ่งที่เกิดขึ้นที่เนปาลสิครับ ผลกระทบจากเขื่อนขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถรับมือกับปัญหา Climate Change ได้อย่างแท้จริง แต่มันกลับสร้างความเสียหายให้กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

หากชีวิตอื่น ๆ ถูกนับว่ามีความหมายเช่นเดียวกับมนุษย์ รวมถึงสรรพสิ่งที่อาจถูกมองว่าไม่มีชีวิต แต่ในมุมมองและจินตภาพของชนพื้นเมือง ภูเขาหรือสายลมล้วนมีชีวิตและจิตวิญญาณ หากเราเปิดใจทำความเข้าใจโลกในมุมมองนี้ ต่อให้เราจะเป็นมนุษย์ยุคใหม่ที่ไม่เชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วก็ตาม แต่เราเชื่อไหมว่าเรามีความสัมพันธ์ต่อกันมากกว่าแค่ในเชิงกายภาพ? เรายังมีจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงกันได้ และสิ่งเหล่านี้มีความยิ่งใหญ่เกินกว่าการทำความเข้าใจเรื่องดินฟ้าอากาศเพียงอย่างเดียว

นี่คือสิ่งที่ชนพื้นเมืองกำลังพยายามสื่อสาร อย่างที่อาจารย์ซีได้กล่าวไปแล้ว ผมจึงขอข้ามรายละเอียดตรงนี้ไป

สิ่งสำคัญคือเราต้องฟื้นฟูความสัมพันธ์เหล่านี้ให้กลับคืนมา เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน อย่าให้มันแตกหักหรืออ่อนแอลง ความสัมพันธ์นี้ครอบคลุมถึงอะไรบ้าง? มนุษย์กับสิ่งมีชีวิต, มนุษย์กับผู้คนในสังคมต่าง ๆ, ภาคการผลิต, ภาคส่วนต่าง ๆ, แหล่งองค์ความรู้, และสถาบันการเมืองสังคมรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน สิ่งเหล่านี้เป็นตัวกำหนดอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

อนาคตของหลายคนอาจจะอยู่ไม่ถึงปี 2050 เราไม่รู้ว่าพวกเราจะอยู่กันถึงเมื่อไร แต่อนาคตของลูกหลานเรายังคงดำเนินต่อไป อนาคตของคนเผ่าคนแก่งมีความหวังอยู่ไหม? อนาคตของกรุงเทพฯ จะจมน้ำหรือเปล่า? และอนาคตของโลกจะเป็นอย่างไร?

ในแต่ละพื้นที่ต่างก็มีไทม์ไลน์และมุมมองของเวลาที่แตกต่างกัน เราจะปล่อยให้เวลาแตกแขนงเป็นไทม์ไลน์หลายเส้นแล้วปล่อยให้ตระการต่าง ๆ เข้ามาครอบงำ หรือเราจะทำให้มันเหลือเพียงเส้นทางเดียว? อนาคตนั้นเป็นไปได้หลายรูปแบบ และอดีตก็มีหลากหลายที่มา ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงกำลังสะท้อนจินตภาพที่แตกต่างกันออกไป

ผมขอยกตัวอย่างสุดท้ายครับ เมื่อเร็ว ๆ นี้ผมเพิ่งไปที่จังหวัดปราจีนบุรี ชาวบ้านออกมาคัดค้านโครงการ EEC ด้วยเหตุผลหลายประการ ทั้งในมิติเชิงนิเวศและมิติเชิงสังคม หนึ่งในนั้นคือประเด็นเรื่อง Climate Change เพราะมันส่งผลกระทบโดยตรงต่ออนาคตและจินตภาพชีวิตของคนรุ่นต่อไปในปราจีนบุรี แต่ในมุมมองของรัฐหรือกลุ่มทุน EEC อาจจะเป็นอนาคตทางเศรษฐกิจของใครหลาย ๆ คน ประเด็นสำคัญคือ

"การเมืองของเวลา" นี่แหละครับที่เราต้องเปิดพื้นที่ให้อนาคตแต่ละแบบได้มาพูดคุยกันอย่างยอมรับและเป็นธรรม

สิ่งที่เราเรียกว่า "Climate Justice" (ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ) อย่างแท้จริง จะต้องเป็นการเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรม (Just Transition) ซึ่งไม่ใช่แค่การ "ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง" แต่หมายถึงการ "ไม่ทิ้งอะไรเลย" ทั้งสรรพสิ่งและสรรพชีวิตไว้เบื้องหลัง

พร้อมกันนั้น เราต้องร่วมกันสร้างกลไกใหม่ ๆ ขึ้นมา ต่อไปเวทีการประชุม COP คงไม่ใช่แค่พื้นที่สำหรับตัวแทนรัฐบาล ภาคธุรกิจ หรือภาคประชาสังคมที่ไปเดินขบวนประท้วงด้านนอกเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้เยาวชน ประชาชน และกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ผ่านการกระจายเวทีเสวนาในหลากหลายรูปแบบ เช่นเดียวกับแนวคิด Bangkok Climate Action Week ที่เปิดพื้นที่ให้หลากหลายภาษา หลากหลายผู้คน และหลากหลายวัฒนธรรมได้แสดงออก

เราไม่จำเป็นต้องสื่อสารผ่านภาษาเดียว ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษเพียงอย่างเดียว หรือแม้แต่ภาษาไทย เรายังสามารถใช้ภาษาท้องถิ่นหรือภาษาอื่น ๆ ได้ เพื่อเปิดกลไกให้ผู้คนได้มานั่งพูดคุย หาข้อตกลงร่วมกัน ออกแบบกติกา โครงสร้างสังคม และแนวทางการเกื้อหนุนกัน จัดการปัญหาและสร้างความรับผิดชอบร่วมกันอย่างแท้จริง

เพราะท้ายที่สุดแล้ว ไม่ว่าเราจะมี ความหลากหลายแตกต่างกันมากแค่ไหน แต่เราต่างก็มีเป้าหมายร่วมกันใช่ไหมครับ? นั่นคือการอยากเห็นโลกใบนี้มีอนาคตที่ยั่งยืนร่วมกันสำหรับทุกคน

ดังนั้น เราจึงต้องปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เหล่านี้เสียใหม่ ทั้งความสัมพันธ์ทางความรู้ ความสัมพันธ์ทางการเมือง และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

ก็คงจะใช้เวลาประมาณนี้ครับ ไม่รู้ว่าเกินเวลาไปมากน้อยแค่ไหน ขอขอบคุณทุกท่านมากครับ ไว้เรามาแลกเปลี่ยนกันต่อช่วงคุุ่ครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอขอบคุณพี่กบ หรือ อาจารย์กบ มาก ๆ เลยครับ ฟังมาถึงตรงนี้แล้ว อยากชวนทุกคนช่วยกดรีแอคชั่น (Reaction) กันหน่อยได้ไหมครับว่า ทุกคนยังตั้งใจฟังกันอยู่หรือเปล่า

ก็จบลงไปแล้วนะครับกับการนำเสนอของวิทยากรทั้ง 4 ท่าน ขอขอบคุณมาก ๆ ครับ ทุกคนยังอยู่กันครบถ้วน ช่วงนี้ก็จะเปิดฟลอร์ (Floor) ให้ทุกท่านได้ซักถาม มีใครมีคำถามอะไรไหมครับ

ก่อนหน้านี้มีคำถามจากอาจารย์ชโลธรที่ฝากทิ้งไว้ตอนช่วงนำเสนอ มีอยู่หลายข้อด้วยกันครับอาจารย์ แต่มีคำถามหนึ่งในช่องแชทจากคุณชลดาถามไว้ว่า "ในประเทศไทย หน่วยงานไหนเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการเรื่อง Net Zero ครับ? และภาษีคาร์บอนในไทยบังคับใช้กับใครบ้าง? หากภาษีคาร์บอนเป็นเพียงการสร้างแรงจูงใจในการลดก๊าซเรือนกระจก เราจะมีระยะเวลาในการเก็บภาษีคาร์บอนจนถึงปีไหน

ครับ และจะมีการเปลี่ยนผ่านไปสู่รูปแบบไหนต่อไปบ้างครับอาจารย์" อาจารย์ชโลทรยังอยู่กับเราไหมครับ?

ผศ.ดร.ชโลทร แก่นสันติสุขมงคล: อยู่ครับ อยู่ครับ

ผู้ดำเนินรายการ: โอเคครับ

ผศ.ดร.ชโลทร แก่นสันติสุขมงคล: ผมฟังคำถามข้อที่สองไม่ค่อยถนัดเท่าไร แต่เดี๋ยวยกตัวอย่างคำถามแรกก่อนนะครับ หน่วยงานราชการหลักที่รับผิดชอบเรื่องนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศไทย คือ "กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม" (DCC)

นอกจากนี้ยังมี "องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก" (TGO) ที่ทำหน้าที่ในส่วนของการวิชาการและเทคนิค แม้จะไม่ใช่นักกำหนดนโยบายโดยตรง แต่หน่วยงานที่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากในเป้าหมาย Net Zero คือหน่วยงานด้านพลังงาน เนื่องจากแหล่งการปล่อยก๊าซเรือนกระจกหลักมาจากภาคพลังงาน ดังนั้น กระทรวงพลังงาน โดยเฉพาะ "สำนักงานนโยบายและแผนพลังงานพิทักษ์" (สนพ.) และ "กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน" (พพ.) ซึ่งรับผิดชอบเรื่องพลังงานหมุนเวียนโดยตรง จึงเป็นสองหน่วยงานสำคัญที่มีส่วนรับผิดชอบและต้องประสานความร่วมมือกันครับ

ส่วนคำถามข้อที่สอง ผมไม่แน่ใจว่าได้ยินไม่ชัด รบกวนช่วยทวนคำถามให้อ่านอีกรอบได้ไหมครับ พอดีผมมองไม่เห็นในแชท

ผู้ดำเนินรายการ: ได้ครับ หรือพี่ชโลทรจะเปิดไมค์ถามเองเลยดีไหมครับ?

คุณชลดา: ได้ค่ะ

ผู้ดำเนินรายการ: ได้เลยครับ ขอบคุณมากครับ

คุณชลดา: สวัสดีค่ะอาจารย์ คำถามที่สองคือ นุ่นไม่แน่ใจว่าภาคีคาร์บอนนี้เป็นแค่การสร้างแรงจูงใจในเบื้องต้นใช่ไหมคะ แต่ถ้าใช่ ก็เลยอยากรู้ว่าประเทศไทยเราเองจะมีแผนที่จะเก็บภาคีคาร์บอนไปจนถึงปีไหน แล้วหลังจากปีนั้นไป เราจะเปลี่ยนถ่ายไปสู่ความยั่งยืนในรูปแบบไหนบ้าง ไม่แน่ใจว่าในเวทีวิชาการหรือในงานระดับประเทศ มีการพูดคุยกันถึงเรื่องนี้หรือยังคะ ขอบคุณมากค่ะ

ผศ.ดร.ชโลทร แก่นสันติสุขมงคล: สำหรับภาคีคาร์บอน หากดูจากประเทศอื่น ๆ ที่จัดเก็บมา ก็ไม่มีการกำหนดวันยกเลิกครับ ยกเว้นแต่ว่ารัฐบาลจะเปลี่ยนเข้ามาเป็นรัฐบาลที่ไม่เชื่อเรื่องภาวะโลกร้อน อย่างในกรณีของประเทศออสเตรเลียที่เคยเกิดสถานการณ์ลักษณะนั้นขึ้นจริง ๆ หรืออาจจะมีบางประเทศที่ปรับลดอัตราคาร์บอนแท็กซ์ (Carbon Tax) ลงมาบ้าง

เพราะฉะนั้น มันไม่น่าจะมีกำหนดสิ้นสุดครับ และหากเราต้องการไปให้ถึงเป้าหมาย Net Zero หรือต่อให้ไม่ต้องถึง Net Zero ก็ตาม ไม่ว่าเราจะอยากลดในระดับไหน มันไม่ใช่ว่าลดถึงศูนย์ในวันนี้แล้วเราจะหยุดเฉย ๆ หรือเลิกทำได้ นะครับ แต่มันคือการต้องรักษาระดับศูนย์หรือดำเนินการต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น คาร์บอนแท็กซ์จึงยังคงต้องมีอยู่

หากมองในโลกอุดมคติสำหรับผู้สนใจเรื่อง Climate Change หรือในมุมมองของนักวิทยาศาสตร์ด้าน Climate Change มันมีความจำเป็นที่จะต้องลดก๊าซ และต้องมีการควบคุมการปล่อยก๊าซไปเรื่อย ๆ ครับ ตอบคำถามครบถ้วนไหม ไม่แน่ใจเหมือนกันครับ

คุณชลดา: ขอบคุณค่ะอาจารย์

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: แต่ถ้ามาดูตัวเลข หากถามว่าประเทศไทยมีคาร์บอนแท็กซ์แล้วหรือยัง ตอนนี้กรมสรรพสามิตได้นำคาร์บอนแท็กซ์ไปซ่อนไว้ในภาษีสรรพสามิตน้ำมันเรียบร้อยแล้วครับ โดยกำหนดอัตราภาษีไว้ในระดับที่จะทำให้ภาษีสรรพสามิตน้ำมันรวมไม่เพิ่มสูงขึ้น

ดังนั้น ชาวบ้านจึงยังคงจ่ายภาษีสรรพสามิตน้ำมันเท่าเดิม เพียงแต่ว่ามันถูกเปลี่ยนการเรียกชื่อใหม่ โดยมีสัดส่วนเงินจำนวนหนึ่งในนั้นถูกเปลี่ยนชื่อเรียกให้เป็น "ภาษีคาร์บอน" ซึ่งอัตราที่จัดเก็บนี้ หากมองในมุมมองของนานาชาติแล้วถือว่าต่ำมากครับ

คุณชลดา: อาจารย์คะ แล้วภาษีคาร์บอนที่ถูกจัดเก็บไปนี้ มันถูกจัดสรร (Allocate) กลับมาเพื่อใช้ในการลดก๊าซเรือนกระจก หรือนำไปชดเชย (Compensate) ส่วนนั้นอย่างไรบ้างคะ มันไหลกลับมาสู่ภาค... เรียกว่าอะไรดีละ ภาคสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้างคะ ในการช่วยลดก๊าซเรือนกระจก?

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: สถานการณ์ปัจจุบันคือ มันถูกรอบคลุมไว้ด้วยพระราชบัญญัติวินัยการเงินการคลังครับ พ.ร.บ.วินัยการเงินการคลังฉบับนี้ถูกกำหนดขึ้นเนื่องจากบทเรียนที่เคยเกิดขึ้นในอดีต กรณีของ สสส. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ) ทำให้มีข้อกำหนดใน พ.ร.บ.วินัยการเงินการคลังระบุไว้ว่า หากประเทศไทยหรือรัฐสภาไทยจะจัดเก็บภาษีใหม่ จะต้องห้ามระบุว่าภาษีนี้นจะนำไปมอบให้หน่วยงานใดโดยเฉพาะ

หากจะออกกฎหมายภาษีใหม่ เม็ดเงินจากภาษีนั้นจะต้องเข้าสู่คลังหลวงหรือกองทุนกลางของประเทศเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงไม่สามารถ... อย่างในกรณีของ "กองทุนอากาศสะอาด" ตามร่าง พ.ร.บ.อากาศสะอาด ก็กำลังประสบปัญหานี้เช่นกันครับ หากตีความตามตัวอักษรของกฎหมาย ก็คือไม่มีโอกาสที่จะจัดตั้งกองทุนอากาศสะอาดขึ้นมาได้ และไม่มีโอกาสที่จะจัดตั้งกองทุน Climate Change ได้ หากเราตั้งใจจะนำรายได้จากภาษีส่วนี้มาใส่โดยตรง

คุณชลดา: มันแสดงว่าพอมันไหลเข้าคลังของรัฐ กระทรวงต่าง ๆ และหน่วยงานราชการก็ต้องตั้งเรื่องเขียนของบประมาณออกมาใช้ตามปกติใช่ไหมคะ?

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: ใช่ครับ ต้องเข้าสู่ระบบการบริหารงบประมาณแผ่นดินตามปกติครับ

คุณชลดา: หมายความว่าเราก็ต้องแก้ไขกฎหมายใช้ไหมคะ เพื่อให้มันปลดล็อก (Unlock) ออกมาได้?

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: ก็ต้องแก้ไขกฎหมาย พ.ร.บ.วินัยการเงินการคลังครับ หากเราต้องการระบุให้ชัดเจนว่าเงินก้อนนี้จะวิ่งตรงเข้าไปเพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดการปัญหานั้น ๆ โดยเฉพาะ

คุณชลดา: อ้อ ขอบคุณมากค่ะอาจารย์ ได้ความรู้ใหม่และระดับความรู้ให้ตัวเองมากเลยในวันนี้ เพิ่งทราบข้อนี้เลยคะ อ้อ มันมีข้อจำกัดอยู่ตรงนี้นี่เอง

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: ใช่ครับ ตอนนี้กฎหมายที่กำลังเป็น "หน่วยกล้าตาย" ในการชนกับเรื่องนี้ก่อน ก็คือ พ.ร.บ.อากาศสะอาด เนื่องจากในร่าง พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าวมีการผลักดันเรื่องการจัดตั้งกองทุนเช่นกัน จึงคาดว่าจะป็นหน่วยกล้าตายหน่วยแรกที่ต้องเข้าไปเจรจาฝ่าฟันทางข้อกฎหมายครับ

ผมเคยมีโอกาสดำเนินเข้าไปเป็นคณะกรรมการพิจารณากฎหมายฉบับนั้นและไปให้ข้อมูลอยู่ครั้งหนึ่ง ทางฝั่งผู้ผลักดัน พ.ร.บ.อากาศสะอาด เขาก็มีความคาดหวังว่า พ.ร.บ.การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change Act) จะเป็นตัวช่วยเข้าไปลุยแทน แต่หากดูจากสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว ปรากฏว่ากระบวนการยกร่าง พ.ร.บ. Climate Change นั้นเดินช้ากว่า พ.ร.บ.อากาศสะอาด ครับ

คุณชลดา: ขอบคุณค่ะ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอบคุณครับ มีท่านใดมีคำถามเพิ่มเติมอีกไหมครับ?

คุณศิริขันธ์ สังขมัย: อยากให้ช่วยแบ่งปันมุมมองค่ะ ในแง่ของวันนี้ สิ่งที่ดาวได้ฟังทำให้ได้ฟังเรื่องราวหลากหลายมาก แต่มีอยู่ประเด็นหนึ่งจากวิทยากรท่านหนึ่งที่ทำให้ดาวประทับใจ คือเรื่องที่เปรียบเทียบการทำงานว่า เราใช้ชีวิตกันรีบเร่งและรวดเร็วขึ้น จนทำให้สรรพสิ่งรอบตัวรวมถึงจิตใจของเรา "ร้อนขึ้น" เพราะเราโลกร้อนขึ้นเนื่องจากใจของเรามันร้อนรุ่ม

ทีนี้ ดาวจึงอยากจะถามต่อว่า ในแง่ของการปฏิบัติจริง หรือในระดับที่จะเชิญชวนคนหมู่มาก หรือประชาชนทั่วไปให้เขาสามารถ "ลดความร้อนในใจ" ของตนเองลงได้ ในรูปแบบเชิงปฏิบัติที่เราน่าจะพอผลักดันหรือสานต่อได้นั้น มันน่าจะมีแนวทางในมุมไหน หรือพอจะมีคำแนะนำอย่างไรบ้างคะ?

ผู้ดำเนินรายการ: มีท่านใดอยากร่วมแชร์มุมมองในประเด็นนี้ไหมครับ?

ผู้ดำเนินรายการ: ดูเหมือนจะเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับแนวคิดของอาจารย์ชิพอดีเลยครับ เรียนเชิญอาจารย์ชิได้เลยครับ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: อ้อ เป็นประเด็นที่ผมนำเสนอใช้ไหมครับ?

ผู้ดำเนินรายการ: ใช่ครับ เรื่องการลดความร้อนในใจของเราเอง พอจะมีข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมไหมครับ เรียนเชิญครับ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: โอเคครับ ขอขอบคุณมากครับ จริง ๆ ที่ผมพูดถึงโลกทัศน์อันหนึ่ง สิ่งที่คุณปริณาได้พูดถึงก็คือเรื่องของการผลิตและการบริโภคที่สมดุล หมายความว่า ตามที่เราบอกกันว่า "ทำเท่าที่เรากิน กินเท่าที่เรามี"

เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าถ้าเราจะทำเช่นนั้น ผมไม่แน่ใจว่าในประเทศไทยเรา... เอาเป็นว่าในประเทศไทยในเชิงเศรษฐศาสตร์และเชิงเศรษฐกิจ ได้มีการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับอุปสงค์ (Demand) ที่จำเป็นในประเทศและอุปทาน (Supply) ที่จำเป็นในประเทศแล้วหรือยังว่าควรมีปริมาณเท่าไร?

ผมยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราพูดถึงกระเทียม กระเทียมในประเทศไทยที่จำเป็นต้องบริโภคต่อปีมีปริมาณเท่าไร และการผลิตควรจะอยู่ที่เท่าไร? ผมคิดว่าถ้าเราสามารถกำหนดความสัมพันธ์ของการผลิตและการบริโภคได้ คือ "ผลิตเท่าที่เรากิน และกินเท่าที่เรามี" สิ่งนี้อาจจะนำไปสู่การสร้างกติการ่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นในระดับนโยบาย ในระดับกฎหมาย หรือในรูปแบบของมาตรการต่าง ๆ ในอนาคต

ที่ผ่านมาผมมองว่าระบบตลาดมีความเสรีจนเกินไป ผมไม่ได้ต่อต้านระบบตลาดเสรีนะครับ แต่เสรีจนเกินไป เสรีแบบไร้ขีดจำกัด ซึ่งสิ่งนี้แหละที่จะนำไปสู่หายนะ ดังนั้น ผมคิดว่า "ใจเรามันร้อนได้ครับ แต่มันต้องร้อนพอที่จะไม่เผาผลาญ"

แต่ถ้าถามว่าจะต้องผลิตแค่ไหน และต้องร้อนแค่ไหนถึงจะไม่เผาผลาญ? ซึ่งภูมิด้านทางร่างกายของแต่ละคนก็อาจจะไม่เท่ากัน ดังนั้น ในแต่ละประเทศและแต่ละสังคม ผมคิดว่าการสำรวจและจัดทำข้อมูลปริมาณความต้องการที่จำเป็นเทียบกับปริมาณการผลิตที่จำเป็น เป็นเรื่องที่สำคัญมาก

หากลงรายละเอียดในระดับครอบครัว ก็นับว่าน่าสนใจครับ ลองสำรวจตู้เย็นของครอบครัวเล็ก ๆ หน่อย ๆ ครอบครัวดู สิ่งที่เราซื้อมาแล้วต้องทิ้งบ่อย ๆ มีอะไรบ้าง? ผมเห็นหลายชุมชน โดยเฉพาะชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ในแต่ละปีพวกเขาไม่ยากได้รับเสื้อผ้าบริจาคหรือเสื้อผ้ามือสองอีกแล้ว แต่พื้นที่ของพวกเขา กลับกลายเป็นแหล่งระบายสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่คนอื่นไม่ใช้หรือไม่เอาแล้ว กลายเป็นพื้นที่รองรับสิ่งเหล่านั้น

พอเราบริโภคเกินความจำเป็น เมื่อถึงวันหนึ่งเราพบว่ามันไม่จำเป็นแล้ว เราก็หาที่ทิ้งขยะใช่ไหมครับ? และพื้นที่ที่จะรองรับหรือเผาผลาญขยะเหล่านั้น... อย่างที่ผมพูดถึงเรื่องแบตเตอรี่รถยนต์ไฟฟ้า ผมไม่แน่ใจว่าในอีก 20 ปี หรือ 50 ปีข้างหน้า แหล่งที่จะรองรับแบตเตอรี่เหล่านั้นคืออะไร และจะจัดการอย่างไร?

เพราะฉะนั้น หากมองในแง่รูปธรรมที่สุด ตั้งแต่ในระดับครอบครัวหรือระดับพื้นที่ชุมชน การสำรวจความจำเป็นในการใช้เทียบกับปริมาณการบริโภคว่าเป็นอย่างไร จะนำไปสู่การกำหนดปริมาณการผลิตที่สอดคล้องกับสิ่งที่เราจะกินจริง ๆ

บางครั้งเราผลิตมากกว่าที่เรากิน และเรากินมากกว่าที่เรามี ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดความร้อนรุ่มขึ้น สิ่งที่สำคัญจึงเป็นการสร้างระบบจริยธรรมแห่งความเพียงพอ ผมคิดว่าควรเริ่มมีรายวิชาที่ว่าด้วย "จริยธรรมแห่งความเพียงพอ" ควบคู่ไปกับการที่เราพูดถึงเรื่องบัญชีครัวเรือน แต่เราต้องพูดถึง "บัญชีความสมดุลของการผลิตและการบริโภค" ที่ไม่ทำให้ระบบเสียสมดุลด้วย

นี่น่าจะเป็นแนวคิดแบบเร็ว ๆ ที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความร้อนในใจได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าเราทำแบบนี้ เราจะเห็นได้ว่าในแต่ละปีเราสูญเสียอะไรไปบ้าง หากตีค่าเป็นเงินเราย่อมเห็นชัดเจนว่าใช้เงินไปกับอะไร แต่หากขยายภาพให้กว้างขึ้นว่าเราใช้ทรัพยากรโลกไปกับอะไรบ้าง ก็น่าจะทำให้เราเห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นครับ ผมไม่แน่ใจว่าตอบคำถามของคุณดาวได้ตรงประเด็นไหมครับ?

คุณศิริรัชณี สังขะรมย์: ตอบถูกใจและตรงประเด็นมากเลยคะ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: ผมมองว่ามันอาจจะมีความเชื่อมโยงกันทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม นะครับ และผมคิดว่าเป็นคำถามที่ดีมาก ซึ่งอาจารย์ของผมเคยบอกว่า คำถามที่ดีมักจะไม่มีคำตอบ สำเร็จรูปและตอบยาก แต่เป็นคำถามที่เราต้องช่วยกันหาคำตอบ เพราะคำตอบเดียวอาจไม่ใช่คำตอบที่ สมบูรณ์ที่สุด ขอขอบคุณมากครับ

คุณศิริรัชณี สังขะรมย์: อยากจะขอบคุณอาจารย์ซึกมาก ๆ เลยคะ อยากจะบอกว่าพออาจารย์พูดแบบนี้ แล้ว ทำให้หันมาสังเกตสิ่งที่มีอยู่ในตู้เย็นของตัวเอง (อันนี้ขออนุญาตพูดในฐานะคนทางบ้านนะคะ) ในช่วง ปีที่ผ่านมา เราใช้ชีวิตวางแผนว่าในแต่ละมื้อจะทำอะไรกิน และมีสูตรคำนวณสัดส่วนวัตถุดิบที่ต้องซื้อ พอ เริ่มทำแบบนี้ก็ช่วยลดปริมาณขยะในตู้เย็นลงไปได้เยอะมากเลยคะ

เมื่อครู่นี้พอได้ฟังสิ่งที่อาจารย์พูดจึงรู้สึกจริงตามนั้นเลยคะ ต้องขอบคุณอาจารย์ซึกที่ย้ำเตือนเรื่องการ สำรวจตัวเองและครอบครัว ว่าเรากินอย่างพอเพียงไหม ทำเท่าที่มี และกินด้วยความพอดีไม่โลภ ฉะนั้นจึง เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งเลยคะ ขอขอบคุณมากนะคะ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: ขอขอบคุณมากครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ครับ ขอขอบคุณมากเลยครับ อยากร่วมแชร์ครับพี่ดาว จริง ๆ พออาจารย์ซึกพูด เราก็ได้ เห็นนะครับว่า ความเร็วมันอาจจะจะเป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นตัวเร่งให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ทั้งการใช้ทรัพยากร และอื่น ๆ อีกมากมาย สิ่งหนึ่งที่วินพยายามทำ อย่างที่เราเคยเห็นกระบวนการแบบสโลว์ฟู้ด (Slow Food) ที่ค่อย ๆ พินิจพิจารณาอาหาร หรือการเจริญสติในการกิน (Mindful Eating) ที่ค่อย ๆ สังเกตว่า แม้แต่ตัวเราเองทำ อะไรได้บ้าง อย่างหนึ่งก็คือพยายามที่จะใช้เวลาอยู่กับมื้ออาหารของเราให้มากขึ้น แล้วก็ลองดูสิว่า แม้แต่ รสชาติอาหารระหว่างตอนที่เรารับกิน กับตอนที่เรากินอย่างตั้งใจนั้นมันต่างกันหรือเปล่า หรือการที่เรา สังเกตว่าในมื้ออาหารนั้นมีองค์ประกอบของวัตถุดิบอะไรบ้าง และแต่ละวัตถุดิบมีที่มาอย่างไร อันนี้ก็เป็น ส่วนหนึ่งที่ยากแชร์ครับ แล้วก็ทำให้เราได้เห็นการลดลงในเชิงระบบด้วย อย่างการ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: ถ้าผม....

ผู้ดำเนินรายการ: อาจารย์ชิ เชิญเลยครับ

ดร.สุวิชา พัฒนาไพรวัลย์: ถ้าผมจะแชร์เพิ่มเติม นอกจากตุ๋นแล้ว ลองไปสำรวจตู้เสื้อผ้าของพวกเรา คุณครับ สำรวจดูว่ากางเกงที่เราใส่ เสื้อที่เราใส่ เราใส่หมดไหมครับ? มีตัวไหนใหม่ที่ตลอดทั้งปีเราไม่เคยใส่เลย แต่เรายังซื้อใหม่อยู่ดี ซื้อใหม่อีกแล้ว ทั้งกางเกง ทั้งเสื้อ และอื่น ๆ อันนี้เราลองสังเกตดูครับ มันสะท้อนความรู้สึก "ร้อนรุ่ม" ที่มีอยู่เท่าไรรู้สึกว่ามีพอ

อันที่สอง ลองไปสำรวจตู้รองเท้าของเราดูครับ แต่ละคนลองนับดูว่ามีทั้งหมดกี่คู่ บางคนอาจจะมีถึงสิบถึงยี่สิบคู่ บางคนอาจจะมีตามความเป็นจริง ๆ เช่น รองเท้าสำหรับใส่ออกกำลังกายหรือไปวิ่ง อาจจะมีสัก 1 คู่ รองเท้าเดินป่าอีก 1 คู่ แต่บางทีแม้กระทั่งรองเท้าวิ่ง เรายังมีหลายคู่

เพราะฉะนั้น จึงมีคนตั้งคำถามเชิงปรัชญาว่า เรามีรองเท้าเป็นสิบ ๆ หรือยี่สิบคู่ แต่ถึงเวลาใส่จริง ๆ เราก็ใส่ได้ทีละคู่เท่านั้น เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าเรื่องนี้อาจจะต้องกลับมาทบทวนดูอีกทีว่า ความร้อนที่เราสัมผัสได้ มันมาจากความรู้สึกที่ว่ามีเท่าไรไม่เคยพอ และมันไม่ปลอดภัย

ด้วยเหตุนี้ เราจึงมี "วัฒนธรรมแห่งความปลอดภัย" ซึ่งความปลอดภัยของเราก็คือ "ความเผื่อแผ่เกินความจำเป็น" มี 1 คู่ไม่พอ ต้องมีเผื่อเป็น 2 คู่ สิ่งเหล่านี้มันจึงนำพาเราเข้าสู่... ผมคิดว่ามันคือการก้าวเข้าไปสู่กับดักของการผลิตที่บอกว่า "ถ้าจะผลิตให้ได้กำไรสูงสุด ก็ต้องผลิตให้มาก และถ้าจะผลิตให้มาก ก็จะต้องกระตุ้นการบริโภค"

และการกระตุ้นการบริโภคก็ทำได้โดยการ "เพิ่มความเร็ว" ใช่ไหมครับ? พอตันความเร็วให้เพิ่มขึ้น มันไปกระตุ้นที่ไหนล่ะครับ? มันมาเร่งเร้าที่ตัวร่างกายของเรานี่แหละครับ

ดังนั้น ผมคิดว่านอกจากตุ๋นแล้ว ลองมาดูตู้เสื้อผ้า ตู้รองเท้า หรือแม้กระทั่งพาหนะที่เราใช้ ตลอดจนชุดจานชามต่าง ๆ อันนี้คือการสำรวจเบื้องต้นในระดับครัวเรือนที่น่าสนใจมากครับ และอาจจะขยายผลไปถึงสำนักงานของเราด้วย เช่น ปรี้นเตอร์ในสำนักงานมีกี่เครื่อง ความต้องการใช้งานจริง ๆ อยู่ที่เท่าไร?

ผมคิดว่าเราควรค่อย ๆ ขยายการสำรวจนี้ไปสู่องค์กร สำนักงาน หรือที่อื่น ๆ หากมองในแง่รูปธรรมของการลดความร้อนในใจ หรือการลดปัญหาผ่านจริยธรรมแห่งความเพียงพอ มันไม่ใช่การเลิกใช้สิ่งต่าง ๆ เสียเลย แต่คือการ "ใช้เท่าที่จำเป็น" และผมคิดว่าการตัดทอนความอยากที่ไม่จำเป็นออกไป หรือการฝึกฝนและกดความอยากที่ไม่จำเป็นลงให้ได้ นี่แหละคือการลดความร้อนในใจ ผมคิดว่าอย่างนั้นครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ครับผม ขอบคุณมากเลยครับอาจารย์ชิ มีคำถามจากช่องแชทครับผม สอบถามเข้ามาว่า "อยู่หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ฟังข่าวช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ปี 2569 นี้ มีโอกาสเกิดน้ำท่วมมากนักแค่ไหนครับ?" มีใครสามารถช่วยกันแชร์หรือคาดการณ์ให้ได้บ้างไหมครับ? อาจารย์ชโลธรจะสามารถตอบได้ไหมครับเรื่องนี้?

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: จริง ๆ ถ้าเป็นเรื่องนี้ อาจารย์เสรีน่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ตอบได้ดีกว่าครับ เพราะท่านมองเรื่อง Climate Change ในภาพใหญ่ ไม่ได้เจาะลึกด้านอุตุนิยมวิทยาโดยตรง แต่ถ้าให้ประเมินคร่าว ๆ... ไม่แน่ใจว่าปีนี้เป็นปีเอลนีโญ (El Niño) หรือเปล่า เพราะในภาพรวมแล้วปรากฏการณ์เอลนีโญในประเทศไทยมักจะทำให้สภาพอากาศแล้งมากกว่าปกติ

แต่ถ้าถามถึงสถานการณ์เฉพาะพื้นที่อย่างหาตใหญ่ ความแน่นอนอาจจะมีไม่มากนัก หากต้องการทราบข้อมูลเบื้องต้น ลองย้อนกลับไปดูข้อมูลในปีที่เป็นเอลนีโญเก่า ๆ คุณก็ได้ครับ เช่น ในปี 2024 ที่ผ่านมามีใกล้ที่สุด เกิดน้ำท่วมไหม? หรือปี 2023 และ 2024 มีน้ำท่วมหรือเปล่า? หรือย้อนไปไกลหน่อยอย่างปี 1997 ซึ่งเป็นอีกหนึ่งปีที่เกิดปรากฏการณ์เอลนีโญขนาดใหญ่มากเป็นพิเศษ หรือที่เรียกกันว่า "ซูเปอร์เอลนีโญ" (Super El Niño) ครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ครับ ขอขอบคุณอาจารย์ชโลธรครับ ต่อไปขอเรียนเชิญอาจารย์กับครับ

ดร.กฤษฎา บุญชัย: ผมไม่ได้จะตอบคำถามเรื่องหาตใหญ่ นะครับ เพราะคิดว่าอาจารย์เสรีน่าจะตอบได้ดีกว่า แต่ขอมาแชร์เสริมเรื่องการบริโภคของคุณดาวสักเล็กน้อย เมื่อครู่ผมเพิ่งไปหาข้อมูลที่น่าสนใจมาครับ คือถ้าเราตั้งสมมติฐานว่า เรามีเทคโนโลยีที่ช่วยประหยัดพลังงานและช่วยลดโลกร้อน เช่น การหันมาขับเคลื่อนรถไฟฟ้า (EV) มากขึ้น (สมมติว่าตัดปัญหาเรื่องการขาดแคลนหรือการสร้างผลกระทบจากแบตเตอรี่ออกไปก่อนนะครับ)

มีข้อมูลระบุว่า อย่างในประเทศนอร์เวย์ ซึ่งมีอัตราการใช้รถไฟฟ้าในสัดส่วนที่สูงมาก ตอนนี้น่าจะประมาณ 88% ของยอดขายรถยนต์ส่วนบุคคลใหม่ทั้งหมด ประเด็นที่น่าสนใจคือ จำนวนครัวเรือนที่ซื้อรถกลับเพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนมีการถือครองรถยนต์เพิ่มขึ้นประมาณ 15-20% และนอกจากนี้ผู้คนยังขับระยะทางมากขึ้นด้วย เนื่องจากต้นทุนการใช้งานถูกลง แทนที่จะขับแบบประหยัดพลังงานเหมือนในอดีตที่คำนึงว่ามีราคาแพง พอเปลี่ยนมาเป็นพลังงานไฟฟ้า ผู้คนกลับยังใช้งานรถยนต์หนักขึ้นไปอีก

ประเด็นสำคัญก็คือ การประหยัดพลังงานด้วยเทคโนโลยี หากเราไม่ได้ควบคุมหรือปรับเปลี่ยน "แบบแผนพฤติกรรม" และระบบโครงสร้างอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มันกลับยิ่งส่งผลให้ขีดความสามารถในการบริโภคเพิ่มสูงขึ้นไปอีก เพราะผู้คนเกิดการเปลี่ยนความนึกคิด (Mindset) โดยไม่ได้คิดว่าจะนำส่วนที่ประหยัดได้ไปเก็บออม แต่กลับนำไปใช้เพื่อสร้างความสะดวกสบายที่มากยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งนี้สวนทางกับแนวความเรื่องความพอเพียงหรือความเพียงพออย่างที่อาจารย์ชโลธรได้กล่าวไว้

ดังนั้น เมื่อเราพูดถึงเทคโนโลยีคาร์บอนทุกประเภท หรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะโลกร้อน ก็มักจะหนีไม่พ้นหลักการทำนองนี้ ผมจึงคิดว่านี่อาจเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชวนให้เรามาแลกเปลี่ยนมุมมองและแนวคิดร่วมกันครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอขอบคุณครับ มีคำถามอื่นเพิ่มเติมอีกไหมครับ?

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: ถ้าอยากจะทำให้การประหยัดนั้นไม่กลายเป็นการกระตุ้นให้ใช้เพิ่มขึ้น วิธีการคือการ "เก็บภาษีคาร์บอน" เลยครับ จะได้ทำให้ต้นทุนการใช้พลังงานไฟฟ้ามีราคาแพงขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เราก็ต้องมาพิจารณากันอีกทีว่า เราจะกังวลผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับค่าครองชีพของประชาชนมากน้อยแค่ไหน

ดร.กฤษฎา บุญชัย: พอประกาศเก็บภาษีปั๊บ ภาคอุตสาหกรรมก็ผลักภาระค่าใช้จ่ายไปเพิ่มราคาสินค้าให้กับผู้บริโภคอีกทอดหนึ่ง แล้วสุดท้ายใครคือผู้ที่ต้องรับภาระล่ะครับ? เรื่องของความยุติธรรม (Justice) มันก็จะย้อนกลับมาเป็นปัญหาเดิมอีก เห็นไหมครับ?

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: แต่ในเมื่อฝั่งหนึ่งราคาถูกลงทำให้เราใช้มากขึ้น แต่อีกฝั่งหนึ่งถ้าราคามันแพงขึ้นมันก็จะลดลงด้วยตรรกะเดียวกัน ทำไมเราถึงกลัวฝั่งหนึ่ง แต่กลับไม่กลัวอีกฝั่งหนึ่งล่ะครับ?

ดร.กฤษฎา บุญชัย: ก็เพราะว่าเรามัวแต่พูดคุยกันอยู่ภายใต้เกณฑ์ของราคาและประสิทธิภาพไงล่ะครับ เวลาที่ผมเข้าไปนั่งอยู่ในวงพูดคุยเรื่องรถไฟฟ้า (เนื่องจากผมเองก็ขับรถไฟฟ้าเช่นกัน) ส่วนใหญ่ผู้คนมักจะพูดคุยกันว่า "โอโห เราประหยัดเงินค่าใช้จ่ายไปได้ตั้งเท่าไร" และมักจะชอบเอามาคุยชมหรือเปรียบเทียบกับระหว่างรถไฟฟ้ากับรถยนต์สันดาปภายในว่ารถใครประหยัดกว่ากันอย่างไร

แต่กลับแทบไม่เคยมีใครพูดถึงเหตุผลที่ว่า "เราหันมาใช้รถไฟฟ้าเพราะเราต้องการลดการปล่อยคาร์บอน เรายอมจ่ายเงินแพงขึ้นด้วยซ้ำ" ผมตัดสินใจซื้อรถไฟฟ้าตั้งแต่วันที่มันยังไม่ได้ได้รับความนิยมด้วยซ้ำ เรายอมจ่ายแพงขึ้นเพื่อให้มั่นใจว่าเราได้มีส่วนร่วมในการลดคาร์บอน แน่نونว่าคนจำนวนไม่น้อยอาจจะทำตามแบบนี้ไม่ได้เพราะข้อจำกัดเรื่องเงินทอง (ตัวผมเองก็ไม่ได้มีเงินเหลือเฟือ ต้องกู้เงินมาซื้อเหมือนกัน)

ประเด็นคือ มันมีเหตุผลแรงจูงใจ (Reason) รูปแบบอื่น ๆ ที่มีความหมายมากกว่าเรื่องของการจ่ายเงินน้อยหรือจ่ายเงินมากครับ

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: ในประเด็นนี้ ผมขอแลกเปลี่ยนมุมมองอย่างนี้นะครับ เมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่แล้ว เทคโนโลยีโซลาร์เซลล์มีราคาแพงมาก กระแสในยุคนั้นคือคนที่ติดโซลาร์เซลล์ทำไปเพราะต้องการรักษาสีเงาตัวรถ ไม่ใช่ทำเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่าย แต่ในปัจจุบัน โซลาร์เซลล์มีราคาถูกลงมากจนเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว การติดโซลาร์เซลล์มีต้นทุนถูกกว่าการซื้อไฟฟ้าจากการไฟฟ้า

ถ้ามองในมุมนี้ เราควรจะรู้สึกว่าการติดโซลาร์เซลล์ในปัจจุบันเป็นพวก "เห็นแก่ตัว" และไม่ควรสนับสนุนการติดโซลาร์เซลล์อย่างนั้นหรือ? หรือเราควรจะมองว่าในภาพรวมแล้ว การติดโซลาร์เซลล์มันก็ยังช่วยลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล ดังนั้นเราจึงควรสนับสนุนการใช้งานโซลาร์เซลล์ต่อไป?

หากถามผม ผมก็รู้สึกคล้าย ๆ กันครับว่า เมื่อเทียบกับ 20 กว่าปีที่แล้ว คนที่ยอมลงทุนติดโซลาร์เซลล์ในยุคนั้นทำด้วยเจตนาที่ดี ซึ่งผมรู้สึกชื่นชมและมองว่าเป็นเรื่องที่ยอดเยียม แต่พอมาเห็นสถานการณ์ใน

ปัจจุบันที่มีคนหันมาติดโซลาร์เซลล์เพื่อหวังผลกำไรหรือความคุ้มค่าทางการเงิน ในแง่หนึ่งมันก็ทำให้รู้สึก
ขัดใจอยู่บ้างเหมือนกัน

แต่คำถามคือ เราควรจะรู้สึกขัดใจมากแค่ไหนถึงขั้นที่จะนำเอาความรู้สึกนั้นมาตัดสิน หรือเปลี่ยนแปลงวิธี
คิดและมุมมองที่เรามีต่อเทคโนโลยีดังกล่าว หรือจริง ๆ แล้วเราควรจะคิดและทำความเข้าใจกับมันอย่างไร
ดีครับ?

ดร.กฤษฎา บุญชัย: อาจารย์ชโลธรครับ พี่เขี่ยครับ ผมไม่ได้ผลักประเด็นไปในทำนองว่าคนที่เลือกใช้
เป็นคนเห็นแก่ตัวนะ อันนี้เป็นการตีความที่เกินเลยไปไกลพอสมควร ผมแค่จะบอกว่าเหตุผล (Reason)
ของคนเรานั้นมีหลากหลาย ไม่ได้หมายความว่าบางคนติดตั้งเพราะราคาถูกแล้วเขาจะเป็นคนเห็นแก่ตัว
อันนี้มันเลยเถิดไปนิดหนึ่งนะครับ

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: อะ โอเค งั้นตัดประเด็นนั้นไป ถ้ามองในมุมนั้น... คือเรื่องนี้ผมก็
รู้สึกคล้าย ๆ กันนะ แต่อาจจะเป็นในกรณีอื่นด้วย แต่ผมคิดว่าคำตอบก็คือเหมือนกัน นั่นคือ หากเรา
ต้องการให้แนวปฏิบัตินี้ถูกนำไปใช้ในวงกว้าง มันก็มีความจำเป็นที่จะต้องเปิดรับให้คนที่คิดเห็นแตกต่าง
จากเราหันมาใช้งานร่วมกับเราด้วย ไม่ใช่ผูกขาดสิทธิ์ไว้เฉพาะแค่กลุ่มคนที่คิดเหมือนกับเราเท่านั้น

ไม่อย่างนั้นทางเลือกมันก็จะถูกจำกัดวงแคบ แต่หากเราอยากให้มันแพร่หลายเป็นวงกว้าง ก็จำเป็นจะต้อง
เผยแพร่และขยายแนวคิดนี้ออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นครับ

ดร.กฤษฎา บุญชัย: ใช่ครับ พี่พูดใช้ตรรกะเดียวกันกับผมเป๊ะเลยในการเปิดกว้าง ไม่ใช่การเข้าไปแทนที่
และไม่ใช่ว่าเหวี่ยงแหรับทุกอย่าง จริงไหมครับ? นี่คือข้อตกลงร่วมกัน (Agreement) ที่ผมพยายามสื่อมา
ตั้งแต่ต้นใช่ไหมครับ?

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: เห็นด้วยครับ

คุณศิริรัชนี สังขะรมย์: ขออนุญาตแชร์มุมมองนิดหนึ่งค่ะ พอดีตอนที่อาจารย์พูดถึงเรื่องนี้ ตัวดาวเองก็
เป็นคนหนึ่งที่ติดโซลาร์เซลล์แล้วค่ะ แต่เหตุผลที่ดาวตัดสินใจติด เพราะมีความรู้สึกที่ว่า... อันดับแรก ดาว
คิดว่ามันน่าจะช่วยให้เรื่องการใช้ไฟฟ้าได้ อันนั้นคือความคิดแรกของดาวเลยนะคะ ส่วนความคิดที่สอง
คือ มันน่าจะช่วยให้ดาวประหยัดเงินได้

จากนั้นดาวก็นั่งคำนวณอย่างจริงจังเลยนะคะว่า ถ้าดาวติดระบบนี้แล้ว ค่าไฟตามอัตรา TOU (Time of
Use) จะเป็นอย่างไร หากเปรียบเทียบกับการใช้มิเตอร์แบบเดิม แล้วผลลัพธ์มันจะเป็นอย่างไรต่อ... ดาว
คำนวณไปวนมาแล้วก็พบว่า "อ้อ มันก็ประหยัดจริงแฮะ แต่กว่าจะคุ้มทุนก็ใช้เวลาหลายปีอยู่นะ"

แต่แม้ว่าระยะเวลาคุ้มทุนจะนานหลายปี สิ่งที่เราได้รับกลับมาก็คือ เราได้มีส่วนช่วยลดปริมาณการใช้ไฟฟ้า
ลงอย่างแท้จริง ซึ่งพอเมื่อสักครู่นี้ที่พี่...

ผู้ดำเนินรายการ: พี่ดาวน่าจะสัญญาณค่างไปแล้วครับ เตียวรอพี่ดาวสักครู่นะครับอาจารย์

ผศ.ดร.ชโลธร แก่นสันติสุขมงคล: ถ้าจะตอบเสริมในประเด็นนี้... ผมไม่แน่ใจนะ คือในปัจจุบันเราจะเห็นภาคเอกชนจำนวนหนึ่งที่พยายามโฆษณาภาพลักษณ์ของตนเองว่า "รักษ์โลก" ผ่านการใช้งานโซลาร์เซลล์ โดยเคลมว่าการติดโซลาร์เซลล์เป็นส่วนหนึ่งของการช่วยลดคาร์บอน ในมุมมองผมก็รู้สึกว่ "ก็โอเคแหละ" ถ้าพวกเขาอยากจะโฆษณาในแนวทางนั้นก็ทำไปเถอะ ไม่เป็นไรครับ

เพียงแต่เราก็ต้องเข้าใจตามความเป็นจริงว่า แม้อันจะเป็นประโยชน์บอกเล่าที่จริง แต่ในขณะเดียวกันพวกเขาก็ได้รับประโยชน์และผลกำไรกลับคืนมาด้วย ผ่านการช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในกิจการ... เชิญคุณดาวพูดต่อได้เลยครับ

คุณศิริชนี สังขระมย์: ไม่มีอะไรเพิ่มเติมแล้วค่ะ ดาวแค่รู้สึกว่ามันดีมาก ได้เปิดพื้นที่ให้แสดงความคิดเห็นหลากหลายมุมมอง อาจารย์ทุกท่านอธิบายดีมาก ๆ เลยค่ะ ขอบคุนทุกคนมาก ๆ วันนี้ดาวแฮปปี้สุด ๆ และได้ศิย์เวิร์ดกลับไปหลายเรื่องเลยคะ

โดยเฉพาะเรื่องของ "ใจที่ร้อนรุ่ม" ฮ่า ๆ ๆ ก่อนอื่นเลย เดี่ยวจะต้องรีบกลับไปลดอุณหภูมิในใจให้เย็นลง แล้วพุ่งตรงไปเปิดตู้เย็นสำรวจดูทันที ตามด้วยตู้เสื้อผ้าด้วยคะ จะรีบกลับไปจัดการเดี๋ยวนี้เลย ขอบคุนอาจารย์ชีและทุกท่านมาก ๆ ค่ะ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอบคุนมากเลยครับ นั่นก็คือความตั้งใจของเราในวันนี้ ดีใจมากที่มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันอย่างเข้มข้นในรูปแบบของคลังสมอง (Think Tank) ได้ร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนข้ามศาสตร์หลากหลายแขนง ทำให้เราได้เห็นมุมมองต่อเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกันออกไปครับ

เนื่องจากเวลาใกล้จะหมดลงแล้ว ผมขออนุญาตสรุปภาพรวมคร่าว ๆ สักเล็กน้อยนะครับ มีท่านใดอยากจะกล่าวเสริมหรือพูดคุยอะไรเป็นประเด็นส่งท้ายไหมครับ ก่อนที่ผมจะทำการสรุปปิดงานเสวนาในวันนี้?

หากไม่มี ผมขออนุญาตสรุปเลยนะครับ แท้จริงแล้วเราได้เห็นว่า แต่ละกระบวนการทัศนเปรียบเทียบเสมือนการสวม "แว่นตา" คนละอันเพื่อมองปัญหาเรื่องเดียวกัน โดยเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในทุก ๆ มิติครับ

ตัวอย่างเช่น มิติทางวิทยาศาสตร์ ช่วยให้เราเริ่มตั้งคำถามว่าโลกใบนี้ทำงานอย่างไร ทำให้เรามองเห็นขีดจำกัด (Limits) ของโลก พร้อมทั้งแสดงให้เห็นวิธีการรับมือทางวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นการคาดการณ์หรือการพยากรณ์เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงรุนแรงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

หรือในมุมมองของเศรษฐศาสตร์ ที่ตั้งคำถามว่ามนุษย์ควรจะจัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างไรภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ ทำให้เราได้เห็นว่าระบบโลกมีทั้งต้นทุน มีแรงจูงใจ (Incentive) และมีกลไกที่อาจผลักภาระทางเศรษฐกิจหรือต้นทุนต่าง ๆ ไปสู่สังคมหรือมนุษย์ ในขณะเดียวกัน มุมมองกระบวนการทัศนของชนพื้นเมือง...

ก็ทำให้เราเริ่มตั้งคำถามว่า มนุษย์มีความสำคัญต่อโลกอย่างไร? หรือหากลองสลับประโยคดูใหม่ว่า โลกมีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างไร? เราก็จะเห็นระบบการพึ่งพิงอาศัยกัน ดังที่อาจารย์ซีได้อธิบายไว้ว่า มันมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ (Kinship) ของวิถีชีวิตที่ยังคงผูกพันแนบแน่นอยู่กับธรรมชาติ

และในท้ายที่สุด ดร.กฤษฎา ได้ฉายภาพให้เห็นถึงมุมมองทางรัฐศาสตร์และมานุษยวิทยา ซึ่งตั้งคำถามสำคัญว่า แล้วใครกันแน่ที่เป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดความสัมพันธ์เหล่านั้น? ใครเป็นผู้ชี้วัดความหมายของโลก หรือใครเป็นผู้กำหนดความหมายให้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้น?

เมื่อเรานำทุกกระบวนการที่ศน์มาร้อยเรียงมองร่วมกัน เราจะตระหนักได้ว่า ปัญหา Climate Change ไม่ใช่แค่เรื่องอุณหภูมิ แต่คือวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้าง ที่ขับเคลื่อนด้วยระบบเศรษฐกิจ การกระจายผลกระทบ และการจัดการภายใต้โครงสร้างอำนาจและโลกทัศน์ที่ยังมีความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกัน

นี่คือการสรุปภาพรวมคร่าว ๆ ครับ ผมเชื่อว่าทุกท่านน่าจะมีคำตอบอยู่ในใจ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานเสวนาในวันนี้จะมอบแง่คิดและประโยชน์ให้กับทุกท่านไม่มากก็น้อยครับ

ในช่วงท้ายนี้ ขอขอบคุณวิทยากรทุกท่านและผู้เข้าร่วมงานเสวนาทุกท่านเป็นอย่างยิ่งครับ มีท่านใดต้องการทิ้งท้ายอะไรเพิ่มเติมไหมครับ? หากไม่มี ผมขออนุญาตปิดงานเสวนาในวันนี้อย่างเป็นทางการครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอบคุณมากเลยครับ นั่นก็คือความตั้งใจของเราในวันนี้ ดีใจมากที่มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันอย่างเข้มข้นในรูปแบบของคลังสมอง (Think Tank) ได้ร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนข้ามศาสตร์หลากหลายแขนง ทำให้เราได้เห็นมุมมองต่อเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกันออกไปครับ

เนื่องจากเวลาใกล้จะหมดลงแล้ว ผมขออนุญาตสรุปภาพรวมคร่าว ๆ สักเล็กน้อยนะครับ มีท่านใดอยากจะกล่าวเสริมหรือพูดคุยอะไรเป็นประเด็นส่งท้ายไหมครับ ก่อนที่ผมจะทำการสรุปปิดงานเสวนาในวันนี้?

หากไม่มี ผมขออนุญาตสรุปเลยนะครับ แท้จริงแล้วเราได้เห็นว่า แต่ละกระบวนการที่ศน์เปรียบเสมือนการสวม "แว่นตา" คนละอันเพื่อมองปัญหาเรื่องเดียวกัน โดยเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในทุก ๆ มิติครับ

ตัวอย่างเช่น มิติทางวิทยาศาสตร์ ช่วยให้เราเริ่มตั้งคำถามว่าโลกใบนี้ทำงานอย่างไร ทำให้เรามองเห็นขีดจำกัด (Limits) ของโลก พร้อมทั้งแสดงให้เห็นวิธีการรับมือทางวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นการคาดการณ์หรือการพยากรณ์เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงรุนแรงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

หรือในมุมมองของเศรษฐศาสตร์ ที่ตั้งคำถามว่ามนุษย์ควรจะจัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างไรภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ ทำให้เราได้เห็นว่าระบบโลกมีทั้งต้นทุน มีแรงจูงใจ (Incentive) และมีกลไกที่อาจผลกระทบทางเศรษฐกิจหรือต้นทุนต่าง ๆ ไปสู่สังคมหรือมนุษย์ ในขณะเดียวกัน มุมมองกระบวนการที่ศน์ของชนพื้นเมือง...

ก็ทำให้เราเริ่มตั้งคำถามว่า มนุษย์มีความสำคัญต่อโลกอย่างไร? หรือหากลองสลับประโยคดูใหม่ว่า โลกมีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างไร? เราก็จะเห็นระบบการพึ่งพิงอาศัยกัน ดังที่อาจารย์ซีได้อธิบายไว้ว่า มันมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ (Kinship) ของวิถีชีวิตที่ยังคงผูกพันแน่นอยู่กับธรรมชาติ

และในท้ายที่สุด ดร.กฤษฎา ได้ฉายภาพให้เห็นถึงมุมมองทางรัฐศาสตร์และมานุษยวิทยา ซึ่งตั้งคำถามสำคัญว่า แล้วใครกันแน่ที่เป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดความสัมพันธ์เหล่านั้น? ใครเป็นผู้ชี้วัดความหมายของโลก หรือใครเป็นผู้กำหนดความหมายให้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้น?

เมื่อเรานำทุกกระบวนการทัศนมาร้อยเรียงมองร่วมกัน เราจะตระหนักได้ว่า ปัญหา Climate Change ไม่ใช่แค่เรื่องอุณหภูมิ แต่คือวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้าง ที่ขับเคลื่อนด้วยระบบเศรษฐกิจ การกระจายผลกระทบ และการจัดการภายใต้โครงสร้างอำนาจและโลกทัศน์ที่ยังมีความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกัน

นี่คือการสรุปภาพรวมคร่าว ๆ ครับ ผมเชื่อว่าทุกท่านน่าจะมีคำตอบอยู่ในใจ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานเสวนาในวันนี้จะมอบแง่คิดและประโยชน์ให้กับทุกท่านไม่มากก็น้อยครับ

ในช่วงท้ายนี้ ขอขอบคุณวิทยากรทุกท่านและผู้เข้าร่วมงานเสวนาทุกท่านเป็นอย่างยิ่งครับ มีท่านใดต้องการทิ้งท้ายอะไรเพิ่มเติมไหมครับ? หากไม่มี ผมขออนุญาตปิดงานเสวนาในวันนี้อย่างเป็นทางการครับ

ดร.กฤษฎา บุญชัย: ขออนุญาตทิ้งท้ายสั้น ๆ ครับ ไม่ใช่เนื้อหาวิชาการอะไร แต่เพียงจะแจ้งว่า เราจะมีเวทีเสวนาในรูปแบบ Think Tank ลักษณะนี้จัดขึ้นอีกครั้ง ในช่วงประมาณปลายเดือนกันยายนนี้ครับ

โดยหัวข้อที่จะพูดคุยมีหลากหลายประเด็นที่เปิดให้เสนอเข้ามาได้ แต่ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจและกำลังอยู่ในความสนใจ คือเรื่อง "การเมืองระหว่างประเทศและการเมืองโลกรวมถึงสถานการณ์ Climate Change ในปัจจุบัน" เนื่องจากดูเหมือนว่าเวทีการประชุม COP จะเริ่มเสื่อมพลังลงไปพอสมควร

หากกลไกส่วนกลางขององค์การสหประชาชาติเริ่มถดถอย ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ จะต้องปรับตัวอย่างไร? ผมคิดว่านี่คงเป็นโจทย์ท้าทายที่นักรัฐศาสตร์ (โดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) นักเศรษฐศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญสาขาอื่น ๆ จะต้องมาร่วมกันขบคิดและมองไปข้างหน้าร่วมกัน

รวมถึงพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยครับ เพราะพวกเราไม่ได้ถูกจำกัดกรอบหรือตีเส้น (Boundary) ว่าใครควรอยู่ตรงจุดไหน แต่โลกใบนี้คือพื้นที่ที่เราต้องร่วมกันคิดและออกแบบอนาคตร่วมกันครับ ขอขอบคุณมากครับ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอขอบคุณมาก ๆ ครับ... เชิญพี่ดาวเลยครับ

คุณศิริรัชณี สังขระมย์: เรามาลำเลียงรูปพร้อมกันสักหน่อยดีไหมคะ สำหรับผู้ที่อยู่ร่วมกันจนถึงวินาทีสุดท้ายนี้ เดี่ยวดาวจะเป็นคนแคปเจอร์ภาพให้ ทุกคนช่วยเปิดกล้องหน่อยได้ไหมคะ ขออนุญาตเก็บภาพความประทับใจร่วมกับทุกท่านไว้หน่อยค่ะ

อู๋ หลายท่านทยอยออกจากห้องประชุมไปหลายคนแล้ว แต่ก็ยังเหลืออยู่อีกหลายท่านเลยคะ เปิดกล้องขึ้นมาหน่อยดีไหมคะ คุณอ็อฟฟิมพ์บอกว่า "ขอบคุณมาก ๆ ครับ" ขอบคุณคุณอ็อฟมาก ๆ ด้วยนะคะ เปิดกล้องขึ้นมาทักทายกันหน่อยเร็ว

ในฐานะตัวแทนของ Bangkok Climate Action Week ขอขอบคุณทุกท่านอีกรอบหนึ่งนะคะ ขอบคุณพี่กบและอาจารย์ทุกท่านมาก ๆ เลย วันนี้ได้ทั้งความรู้และสาระประโยชน์แน่น ๆ เลยคะ เดี่ยวเราจะนับ 1-3 แล้วยืมพร้อมกันนะคะ... 1... 2... 3... โอเคคะ เรียบร้อยค่ะ อ้าว พี่กบหลับตาพอดีเลย ฮ่า ๆ ๆ เดี่ยวขอแก้มืออีกรอบแล้วกันนะคะ

ดร.กฤษฎา บุญชัย: จักรบนี้เดี่ยวผมขอทำตาโตสักกล้องแล้วกันครับ เอาใหม่ ๆ

คุณศิริขันธ์ สังขมัย: โอเคคะ เตรียมตัวนะคะ... 1... 2... 3... โอเค ลืมตาทุกท่านแล้ว เยี่ยมเลยคะ ภาพสวยงามเรียบร้อยดีค่ะ

ผู้ดำเนินรายการ: ขอบคุณครับ ขอบคุณทุก ๆ คนมากเลยครับ ขอบคุณครับ สวัสดีครับ

Think Tank Webinar Series

